

SBORNÍK 2018

Národního památkového ústavu
územního odborného pracoviště
v Olomouci

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV**

SBORNÍK 2018

Národního památkového ústavu
územního odborného pracoviště v Olomouci

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV**

**ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVISŤE
V OLOMOUCI**

Sborník 2018

Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci

Vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci v roce 2019 jako sborník tematických příspěvků.

Náklad 400 kusů. Neprodejně.

Redakční rada: Mgr. Ondřej Belšík, PhDr. Pavel Michna, Vlastimil Staněk.

Grafická úprava, sazba a tisk: SUGESTO s.r.o., Hálkova 1287/37, 779 00 Olomouc.

Za správnost příspěvků odpovídají autoři.

Na titulní straně zdobný prvek novogotické hrobky Vincenze Priessnitzze v Jeseníku.

Foto Ing. Eva Pulkrtová.

ISBN 978-80-86570-32-7

OBSAH

Úvodní slovo ředitele	5
Studie	
Archeologické nálezy z katastru obce Savína na Litovelsku <i>Karel Faltýnek</i>	9
Nálezy novověkých ženských článkových opasků na Bouzovsku <i>Karel Faltýnek, Pavel Šlězár.....</i>	29
Historismus na jesenicku a jeho architektonické skvosty <i>Eva Pulkrtová.....</i>	37
Architektura lázní Teplice nad Bečvou v 1. polovině 19. století <i>Robert Šrek.....</i>	53
Tajemný hrad Pleče <i>Jitka Štáblová</i>	75
Obnovy a restaurování	
Obnova střech zámku v Čechách pod Kosířem <i>Ondřej Belšík.....</i>	91
Rekonstrukce domu Na Hradě č. o. 5 v Olomouci <i>Jan Kubeš</i>	97
Oprava sanktusníkové věže kostela sv. Mikuláše v Horce nad Moravou <i>Dobroslava Neckařová.....</i>	111
Zpráva o dokončení opravy hradeb v Mohelnici <i>Jitka Štáblová</i>	121
Zprávy a informace	
Nominace na cenu Patrimonium pro futuro.....	133
Veletrhy, výstavy, přednášky, akce, účast na akcích.....	134
Prohlášení věci nemovitou kulturní památkou	136
Zusammenfassung	138
Bibliografie.....	142

ÚVODNÍ SLOVO

Mgr. František Chupík, Ph.D.
ředitel

Často je slyšet, že s památkáři bývá problém. Ano, památky hmatatelně vyjadřují poněkud abstraktní časové děje, které trčí z minulosti do přítomnosti a památkáři mají za hlavní úkol je uchovat do budoucnosti.

S časem bývá také problém. Ačkoliv ho dokážeme změřit, je neposedný a má jakousi tekutou formu. Buď nám přebývá (často v dětství) nebo běží příliš rychle (čím jsme starší). V produktivním věku nabývá různých forem (*čas jsou peníze*, chybí nám, *takže nemáme čas*). Věříme, že čas je nejlepší soudce, případně že později dokáže vyřešit naše problémy (*boží mlýny melou pomalu*). O jeho fyzikálně zjednodušeném lineárním plynutí je nutné ve vztahu k lidskému životu pochybovat, neboť jeho (mytologické) cyklické opakování v přírodě i v nás je až příliš očividné a jak známo *všeho do času*. Odkud člověk vzešel, tam se také vrátí a kruh či lépe spirála se uzavře.

V římské mytologii najdeme boha Januse, jež symbolizoval začátky a konce, ale také změny, mimo jiné přeměnu minulosti v budoucnost. Obvykle je zobrazován se dvěma tvářemi na protilehlé straně hlavy. Ovšem ve skutečnosti byl Janus Quadrifrons – čtyři čela, čtyři tváře. Jakoby dvě tváře božskému nestačily. O prvních dvou není pochyb, jedna hledí do budoucnosti a druhá zpět do minulosti. Budoucnost ponechme stranou, není tam dobře (často našťestí) vidět. Mohli by ji ale dobře pro náš účel zastoupit architekti, kteří ze svých vizí budoucnosti vytrhnou něco pro přítomnost. Komu ovšem patří ta tvář římského boha, jež se dívá zpět? Zřejmě historikům, archivářům či podobným a zčásti také památkářům, neboť jejich materií jsou zejména hmotné doklady minulosti. Pak tu

ale máme další dvě tváře Januse, které musí logicky sledovat děje mimo první dvě, tedy přítomnost. Přechod času přes všechny čtyři tváře vypadá na pěkný zmatek (zase se čas nějak roztéká). Kde končí minulost a začíná přítomnost? V památkové péči nejistotu přechodu dobře ilustruje váhání zákonodárce, zda mohou být památkami i díla žijících autorů. Jsou dobře prověřena *časem* týden po postavení nebo až 70 let po smrti autora? Přítomnými tvářemi Januse sledujeme všichni svět přes hradbu zákonných předpisů a nařízení, které jsme si vystavěli zřejmě proto, aby vůbec bůh byl schopen vykročit nějakým (správným?) směrem. Když jít zároveň vpřed (budoucnost) i vzad (minulost) znamená přešlapovat na místě.

Památková péče je součástí všech tváří Januse. Ačkoliv předmět jejího zájmu vznikl v minulosti (pohled zpět), chrání svůj předmět nyní (současnost) s cílem uchovat i za horizont dneška (Janusova tvář budoucnosti). Proto v sobě nese prvky společenské kontroverze. Nelze tedy vyčítat památkářům, že s nimi bývá problém. Ten spor leží mimo ně. V samotném čase, jehož mlhavou neuchopitelnost a nekonečnost (pohled zpět a dopředu) jsme nuceni řešit v oslepující rychlosti přítomnosti. Jednu výhodu však památková péče pro přítomnost má. Oproti nejisté budoucnosti se může opřít o prověřené hodnoty minulosti. Může je nabízet současníkům k zařazení do přítomnosti (a tím i budoucnosti).

Laskavý čtenář necht' promine délku úvodního slova a na dalších stranách Sborníku najde některé výsledky našeho úsilí, jak minulost představit současnosti a tím ji uchovat pro budoucnost.

STUDIE

Železný záštitný Irn z tesáku z průběhu 15. století,
Savín - trať U Březin. Foto Vlastimil Staněk.

ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY Z KATASTRU OBCE SAVÍNA NA LITOVELSKU

Karel Faltýnek

Geomorfologické poměry

Obec Savín leží v kopcích Ludmírovské vrchoviny přibližně 6 km jihozápadně od Litovle. Nejvyšším bodem je v severní části katastru vrch *Šumina* (417 m n. m.), jehož jihovýchodní protáhlá stráň, pokrytá převážně ornou půdou, se pozvolna svažuje do hlubokého údolí (345 m n. m.). Tím, a to od západu k východu, protéká *Savínský potok*, jenž rozděluje území obce na dvě přibližně stejně velké poloviny. Od potoka směrem k jihu se v současnosti nalézá poměrně rozsáhlý *Savínský les*,¹ kde se v lesní trati *Dřínová* vypíná bezejmenná kóta (403 m n. m.) a taktéž se zde nachází polní trať *Staré Savíny*.

Z geologického hlediska² je převážná část katastru obce Savín tvořena jílovitými břidlicemi, prachovci a drobami z období spodního karbonu,³ tedy zpevněnými sedimenty prvohorního stáří. Ty jsou částečně na západě a jihu, ve větší míře na severovýchodě, překryty kvartérními nezpevněnými sedimenty deluvioeolického charakteru, v místech vodotečí pak nezpevněnými nivními sedimenty. Z pedologického hlediska

se jedná o luvicke, dristricke a mezobazické kambizemě, případně o oglejené, luvicke a modální hnědozemě.⁴ Z výrobního hlediska se Savín nalézá v řepařské oblasti.⁵

Nástin historického vývoje

Historických zpráv, týkajících se přímých dějin obce, je poměrně málo. Původ jména vesnice se tradičně spojuje se slovanským osobním jménem Sáva.⁶ Vůbec nejstarší písemná zmínka o Savínu se váže k roku 1353, kdy „...*Vítek ze Savína své ženě Anně zapisuje (věno) 15 hřiven grošů pražských, které má v Savíně...*“⁷ Obdobného charakteru jsou i mladší zprávy, dvě z roku 1365,⁸ jedna z roku 1368⁹ a jedna z roku 1417.¹⁰ Z raného novověku pak existují zápisy v Půhonných knihách kraje olomouckého, a to k roku 1519 (v *Sawinie*) a 1527 (*hory mé sawinske*).¹¹ Posledním šlechticem, který se v souvislosti se Savínem uvádí, je Bernard Prakšický ze Zástřízl. Jeho majetky byly po bitvě na Bílé hoře asi roku 1620 zkonfiskovány a císařem Ferdinandem II. darovány olomoucké kapitule. Tento stav trval až do zrušení roboty v roce

1848. Obec byla roku 1980 připojena k Luké, ale roku 1990 se osamostatnila. Nyní je od roku 2000 připojena k městu Litovli a tvoří tak jeho, a to dosti odlehlou, místní část.¹²

Savínský panský dvůr a polní trať Staré Savíny

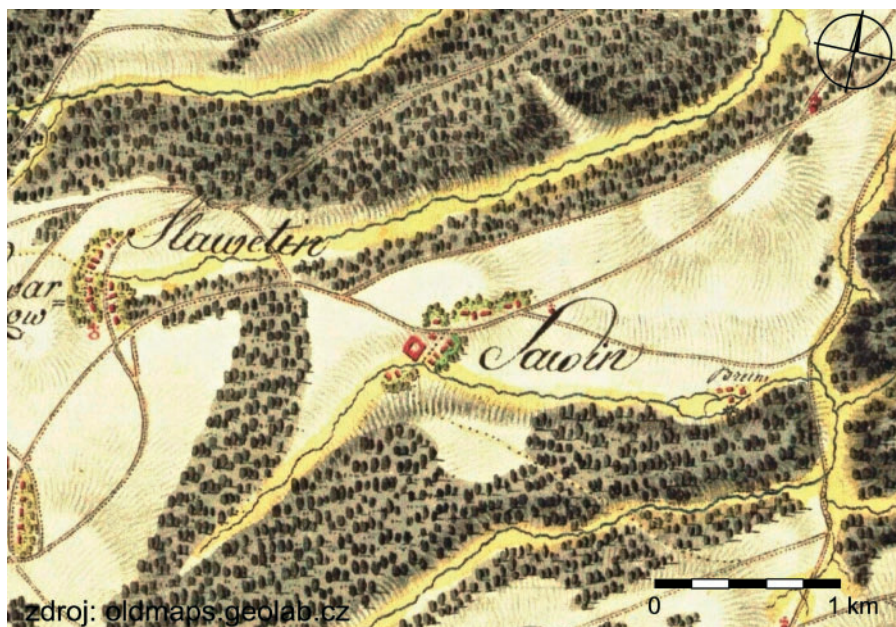
Ke kterým pozemkům na katastru dnešní obce se výše citované písemné zprávy vztahují přímo, není kromě ojedinělých výslovných zmínek (týkajících se například návrší *Šuminy* „...v Savíně a Šumné hoře...“ z roku 1365, viz pozn. 8), nijak zřejmé. Avšak s největší pravděpodobností se jednalo o majetky držené nižšími šlechtici a náležející tudíž ke zdejšímu panskému dvoru. Kdy ten byl přesně založen, o tom dostupné písemné prameny mlčí. Jeho polohu známe až z novověku, kdy se nalézal v západní části dnešní vesnice, což je patrně ještě na prvním vojenském mapování z let 1763–1787 ① ②, označeno písmenem A). Na druhém vojenském mapování se ale již nenachází.¹³ Tato skutečnost odpovídá i zprávě, která se vztahuje k roku 1781, kdy dvůr byl rozparcelován a rozprodán: „...6 *familiantů* obdrželo po 7 měřících, jeden zvaný „*zeman*“ 42 měřic...“.¹⁴ Zajímavou okolností je skutečnost, že i lidová tradice zachovává název tohoto dvora ve tvaru *U zemanů*.¹⁵

Jiným důležitým pomístním jménem je název polní trati *Staré Savíny*.¹⁶ Nalézá se jižně od *Savínského potoka*, dnes je ale bohužel z převážné většiny zatrávněna (viz níže). Na východní straně tuto polohu ohraničuje bezejmenná vodoteč, která se do potoka vlévá od jihu z prostoru *Savínského lesa*. Původ názvu této polní tratě je rovněž obestřen lidovými pověstmi, jejichž smysl spočívá v tom, že se zde opravdu měla nalézat „původní“ osada Savín. Ta měla údajně vyhořet ještě někdy před třicetiletou válkou.¹⁷ Kdy a za jakých okolností se tak mohlo stát, však není známo.

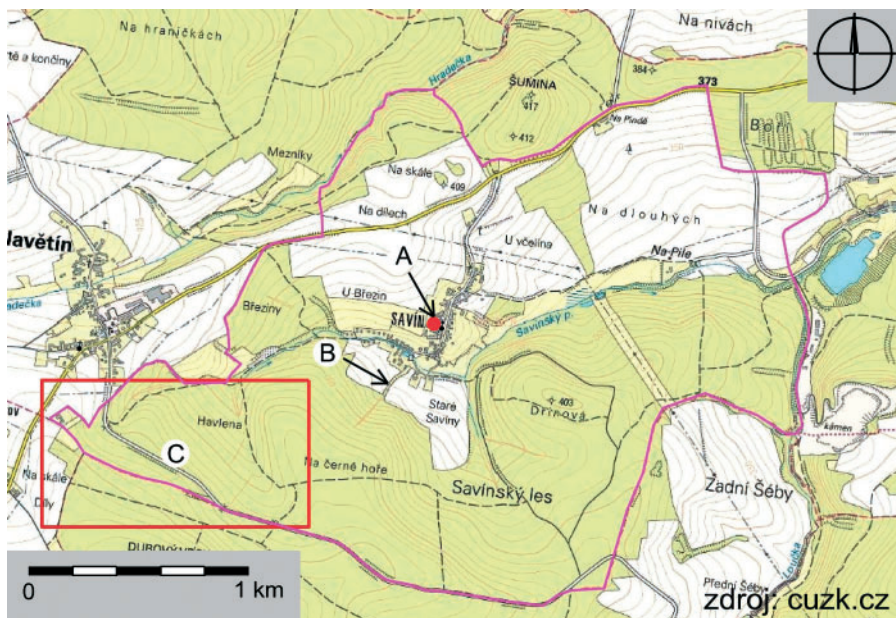
Použité metody

Bylo tedy zřejmé, že k bližšímu osvětlení dějin obce Savína mohou přispět jen případné archeologické nálezy, na což již roku 1969 správně poukázal Antonín Poles.¹⁸ Skutečně archeologické bádání na katastru vesnice však proběhlo až v letech 2012–2019.¹⁹ Stalo se tak díky volnočasovým aktivitám pracovníků NPÚ ÚOP v Olomouci, přičemž byla ve valné většině využita metoda povrchových sběrů.²⁰ Ta ve třech případech byla kombinována povrchovým výzkumem prováděným detektorem kovů. Úskalí metody povrchových sběrů spočívá především ve skutečnosti, že je možné ji aplikovat pouze v nezalesněném a nezatrávněném terénu. Nutností jsou rovněž vhodné klimatické podmínky, zejména v jarním či podzimním období. Jedině tehdy bývají plochy některých polí vhodně zorány a neosety a tím výzkumu vůbec přístupny. Z těchto důvodů je proto nezbytné dlouhodobější sledování lokality, aby povrchovým sběrem mohla být postupně probádána co největší část příslušného katastru. Jistou nevýhodou popisované metody je rovněž skutečnost, že takto získané nálezy nepocházejí ze stratifikovaných poloh (kulturních vrstev a archeologických objektů), což někdy může činit určité potíže při jejich přesném chronologickém zařazení. Tato skutečnost se vztahuje rovněž i k archeologickým nálezům získaných pomocí detektoru kovů. I když obě metody mají určité limity a nevýhody, přesto jsou získané dosavadní poznatky dosti zajímavé. Je taktéž vysoká pravděpodobnost, že se archeologické poznání celého kraje bude v budoucnu nadále prohlubovat.

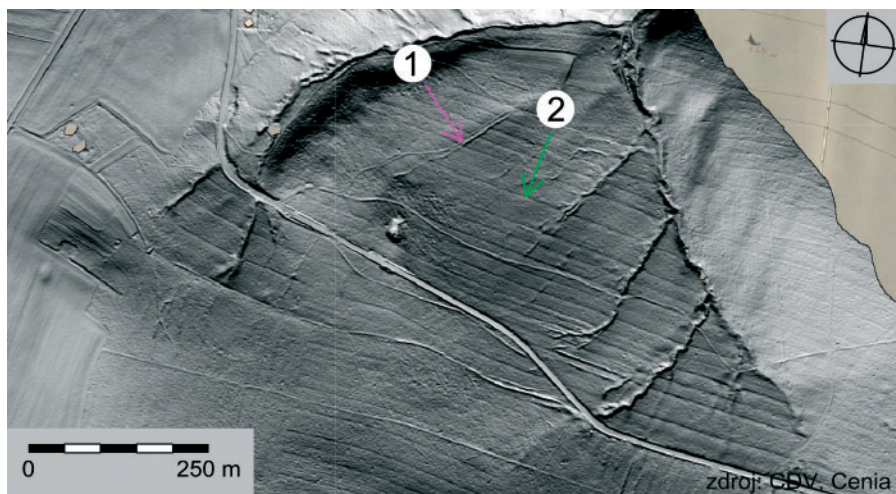
Celkem bylo z katastru Savína získáno 896 ks různých archeologických nálezů, a to převážně zlomků keramiky. Pouze menší část souboru sestává z kovových či kamenných artefaktů a ekofaktů.²¹ Polohy jednotlivých nálezů, či jejich nápadné kumulace ④,²² byly na prvopočátku zakreslovány do mapy v měřítku 1:10 000.²³ Od roku 2017 byl pak

① Savín na prvním vojenském mapování z let 1763–1787. Zdroj: oldmaps.geolab.cz. Digitalizoval Jan Grégr.

② Savín na výřezu z katastrální mapy v měřítku 1:10 000. Písmeno A označuje polohu někdejšího panského dvora (rozparcelován roku 1781), písmeno B označuje starý úvoz směřující do Savinského lesa, písmeno C vyznačuje polohu lidarového snímku (obr. 3). Zdroj: cuzk.cz. Do digitální podoby převedl Jan Grégr.

③ Lidarový snímek s polohou novověké tzv. Kanónové cesty – šípka s číslem 1, šípka s číslem 2 označuje linie středověkých plužin. Zdroj: CDV, Cenia. Do digitální podoby převedl Jan Grégr.

na lokalitě používán navigační přístroj GPS Garmin, typ Dakota 20. Všechna tato data byla posléze v programu MicroStation V8i (od firmy Bentley) zanesena do digitální katastrální mapy (DKM) k. ú. Savín, čímž vznikl obrázek 4.

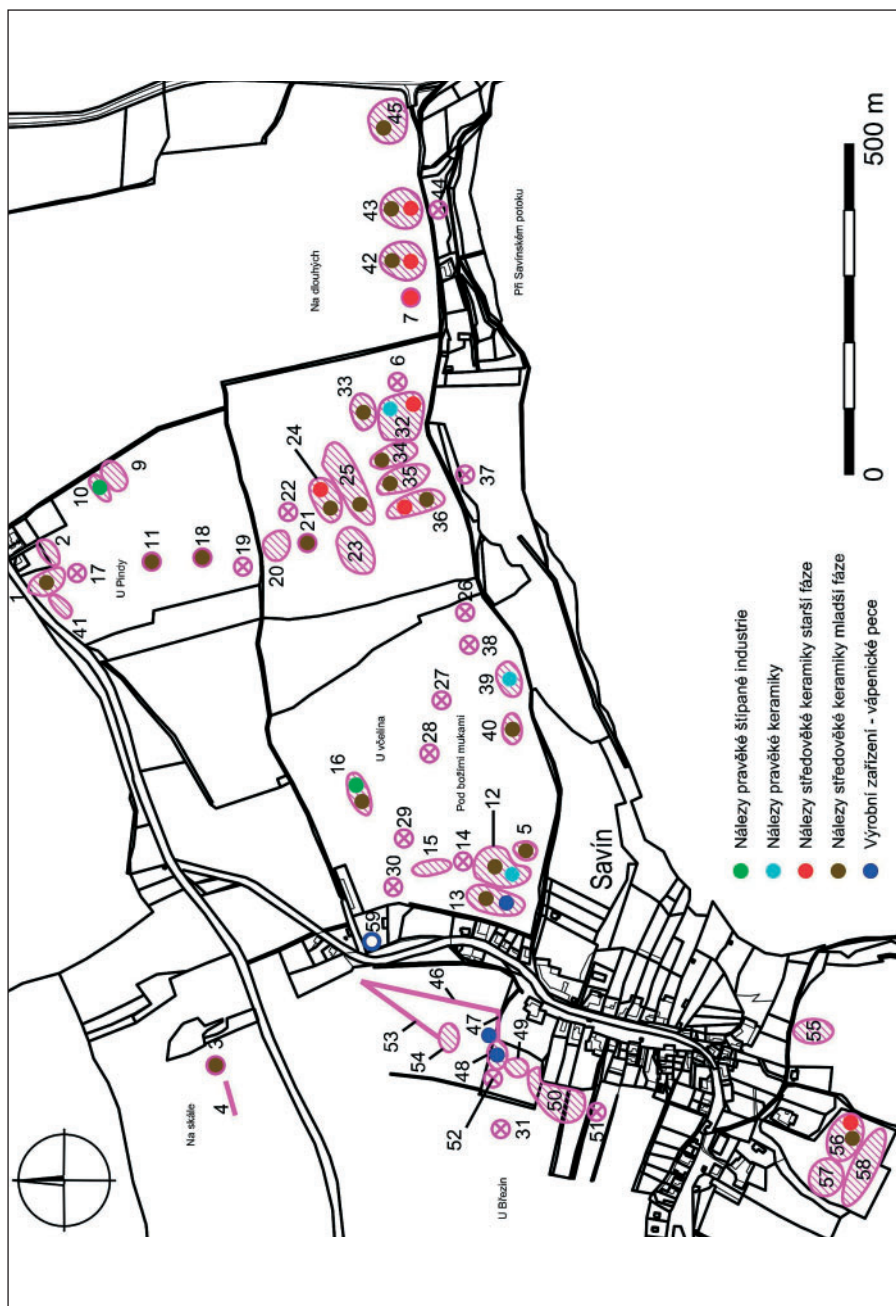
Z hlediska hmotných pramenů byly na katastru obce Savína rozlišeny tři hlavní fáze osídlení. Tou nejstarší je období pravěku, zbylé dvě pak náleží středověku a novověku.

Pravěké osídlení

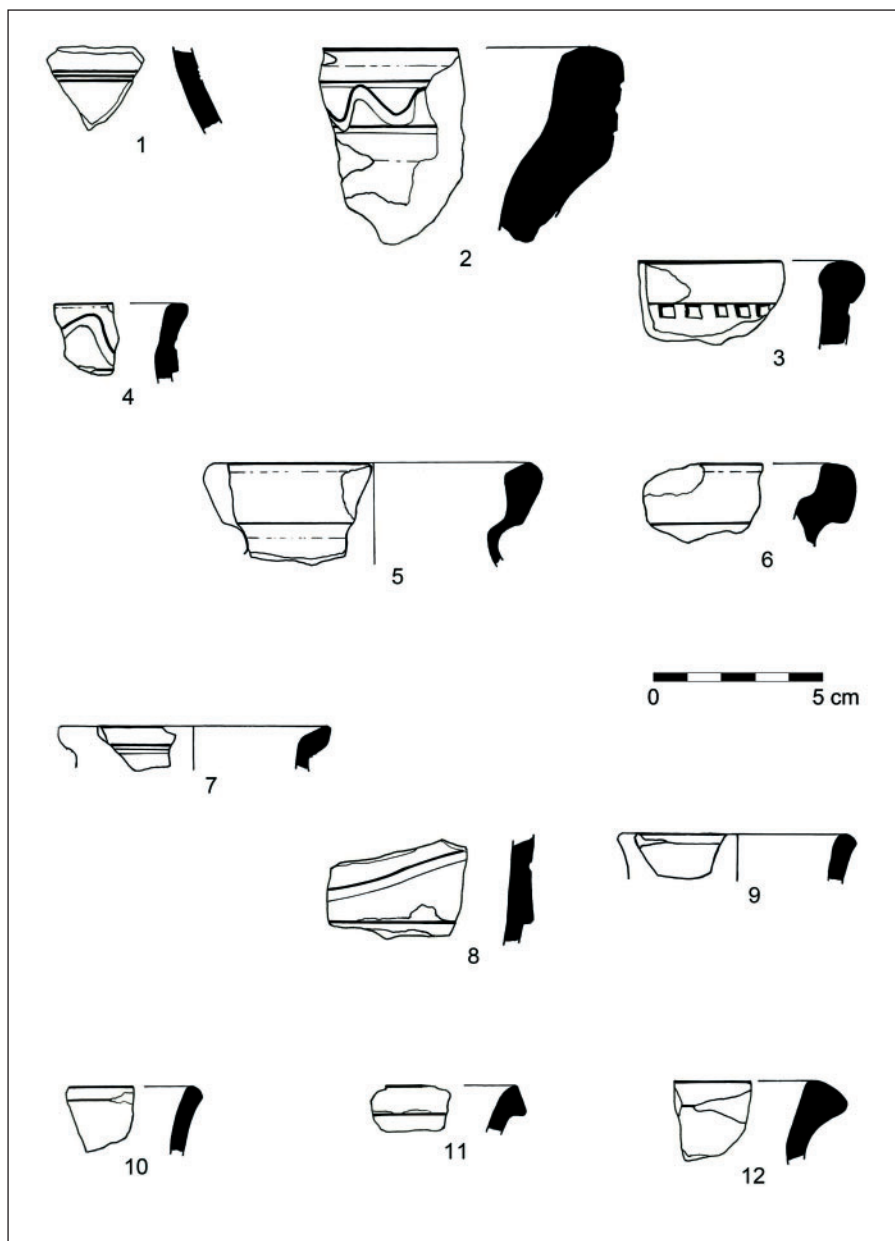
Patrně vůbec nejstaršími dosud zjištěnými nálezy z katastru Savína jsou dva silicitové ústěpy (inv. č. 74/14-16/08 a 74/14-16/09)²⁴ z trati *U včelína* (areál č. 16) a jedno křesadlo z trati *U Pindy* (inv. č. 74/17-10/10). Všechna tato štípaná industrie je rámcově datovatelná do období eneolitu, tedy mezi roky 4400 až 2000 př. n. l.²⁵

Z pravěku je i celkem 5 ks keramických výdutí, z nichž 4 ks lze datovat do období kultury lužických popelnicových polí. Ta spadá do mladší až pozdní doby bronzové, k samotnému počátku starší doby železné, zhruba mezi léta 1300–800 př. n. l.²⁶ Nálezy

jsou koncentrovány do poměrně úzkého pásu sahajícího nanejvýš 200 m severně od *Savinského potoka*. Jejich výskyt byl zjištěn v tratiích *Pod božími mukami* (areál č. 12 – inv. č. 74/14-12/15; inv. č. 74/14-12/16 – 2 ks; areál č. 39 – inv. č. 74/14-39/30) a *Na dlouhých* (areál č. 32 – inv. č. 74/14-32/06). Nejzajímavější je fragment s inv. č. 74/14-12/15 (obr. 5:1). Pochází z nádoby vyrobené z jemně plavené hlíny, má tloušťku 5 až 6 mm a zdobí jej tři tenké rýhy. Zvenčí a na lomu je černý, zevnitř světle až středně hnědý. Zbylé 2 ks keramiky z areálu č. 12 jsou rovněž z ne příliš velkých nádob. I ony jsou z jemně plavené hlíny, vypálené do světlých cihlově šedých odstínů. Fragment z areálu č. 39 patrně pochází z poněkud větší nádoby, vypálené do středně hnědých tónů. Ve hmotě střepu se jako ostrivo nahodile vyskytují nadrcené (místní?) horniny o velikosti zrn až 2 mm. Poslední pravěký střep z areálu č. 32, z trati *Na dlouhých*, byl vyroben z hlíny obsahující četná zrnka křemitého písku velká cca 1–1,5 mm. Barva střepu je zvenčí středně cihlově hnědá, na lomu má spíše šedavé odstíny.

4 Mapa s vyznačenými čísly areálů - místy archeologických nálezů a archeologických situací. Dle podkladů autora do DKM k. ú. Savín převzel Jan Grégr.

- 5 Kresby nálezů (autor příspěvku): 1 - 74/14-12/15 výduf nádoby, mladší doba bronzová; HRNCE: 2 - 74/14-43/03 tuha, kol. pol. 13. stol.; 3 - 74/14-20/02 převaha slídy, radélko, první čtvrtina 14. stol.; 4 - 74/14-15/03 jemně písčité hlína, závěr 14. stol.; „krupičková“ keramika ze 14. stol.: 5 - 74/14-13/04; 6 - 74/14-43/01; 7 - 74/14-36/06; 8 - 74/14-24/05; 11 - 74/14-13/10; 12 - 74/14-36/05; DŽBÁN/POHÁR (?), „krupičková“ keramika ze 14. stol.: 10 - 74/14-13/05; 9 - 74/14-20/01.

Středověká keramika starší fáze (fáze A)

Pokud se týká středověké a novověké keramiky, určitým úskalím je fakt, že materiál nepochází ze stratifikovaných poloh.²⁷ Přesto se těmi nejstaršími fragmenty nádob jeví být ty, v jejichž hmotě se nalézají tuha. Grafit byl do keramického těsta přidáván již od povelkomoravské fáze²⁸ a hlavní příměsí byl po celé mladohradištní období, až do 13. století.²⁹ Velmi často se dá hovořit o vyložené tuhové keramice, přičemž v mladších dobách má grafit i různou, a to především hrubší, zrnitost. Z morfologického hlediska se nejčastěji jedná o hrnce. Takovouto keramiku proto specifikují jako „středověkou keramiku starší fáze“.³⁰ Její výskyt na katastru Savína je v rámci jednotlivých areálů na ④ označen červeným kolečkem. Kolekce této keramiky prozatím čítá celkem 16 ks a převážná většina (celkem 11 ks) jich pochází z trati *Na dlouhých* (po jednom kuse areály č.: 24 - inv. č. 74/14-24/08; 36 - inv. č. 74/14-36/25; 32 - inv. č. 74/14-32/5; 7 - inv. č. 74/14-7/01 a 42 - inv. č. 74/14-42/10) s nápadnou kumulací (celkem 6 ks) v areálu č. 43 (inv. č. 74/14-43/03, dále 74/14-43/07 až 74/14-43/11). Tato lokalita se nalézají severně od někdejší savinské pily (původně mlýna) a byl zde nalezen i tuhový, vzhůru vytažený fragment okraje hrnce zdobený jednoduchou vlnicí ohraničenou vodorovnými obvodovými žlábkami (inv. č. 74/14-43/03, obr. 5:2). Celý soubor zde nalezené tuhové keramiky je tedy možno datovat do pozdněradištního období (1. polovina 13. století) s možnými časovými přesahy. Mohlo by se tak jednat o doklad pobytu prvních (?) středověkých kolonistů.³¹

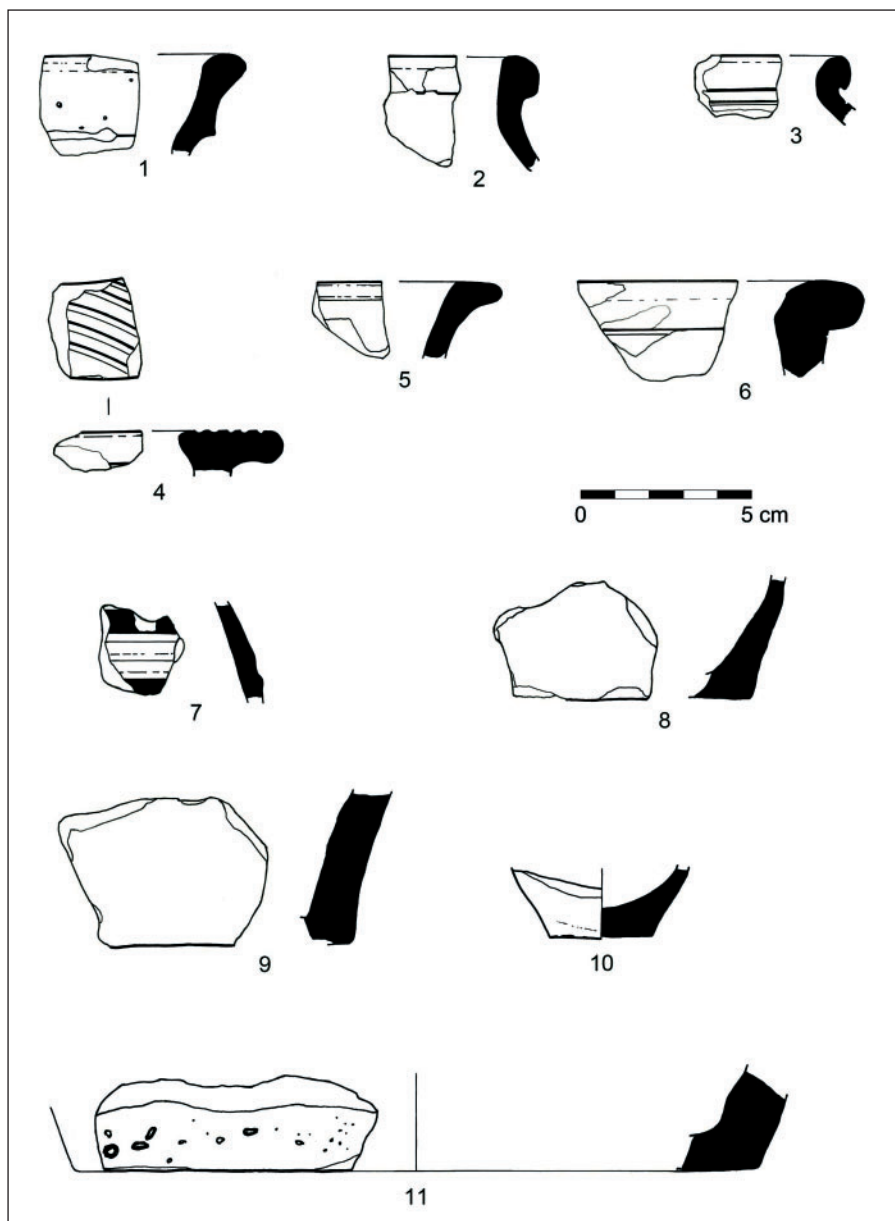
Velmi pozoruhodná je taktéž kumulace keramiky „starší fáze“ nejnověji zjištěná (v posledních letech původně na zatravněné, nyní částečně rozorané ploše) v poloze *Staré Savíny*, areál č. 56 (inv. č. 74/14-56/17 až 74/14-56/21, z toho 1 ks výduť zásobnice). U celkově zde nalezených 5 ks je tuha již částečně smíšená s větším či menším podílem

slídy a pisku (viz níže), nicméně fragmenty nádob jsou ještě převážně silnostěnné, tedy vyrobené na pomalu otočném kruhu. Z chronologického hlediska, v rámci savinských nálezu středověké keramiky, mohou tedy představovat jakýsi přechodový horizont, který lze přibližně datovat do průběhu 2. poloviny 13. století, a to ještě jak před jeho polovinu, tak i s možným přesahem do počátku 14. století. Proto jsou na ④ označeny jak červeným, tak i hnědým kolečkem (viz níže).³²

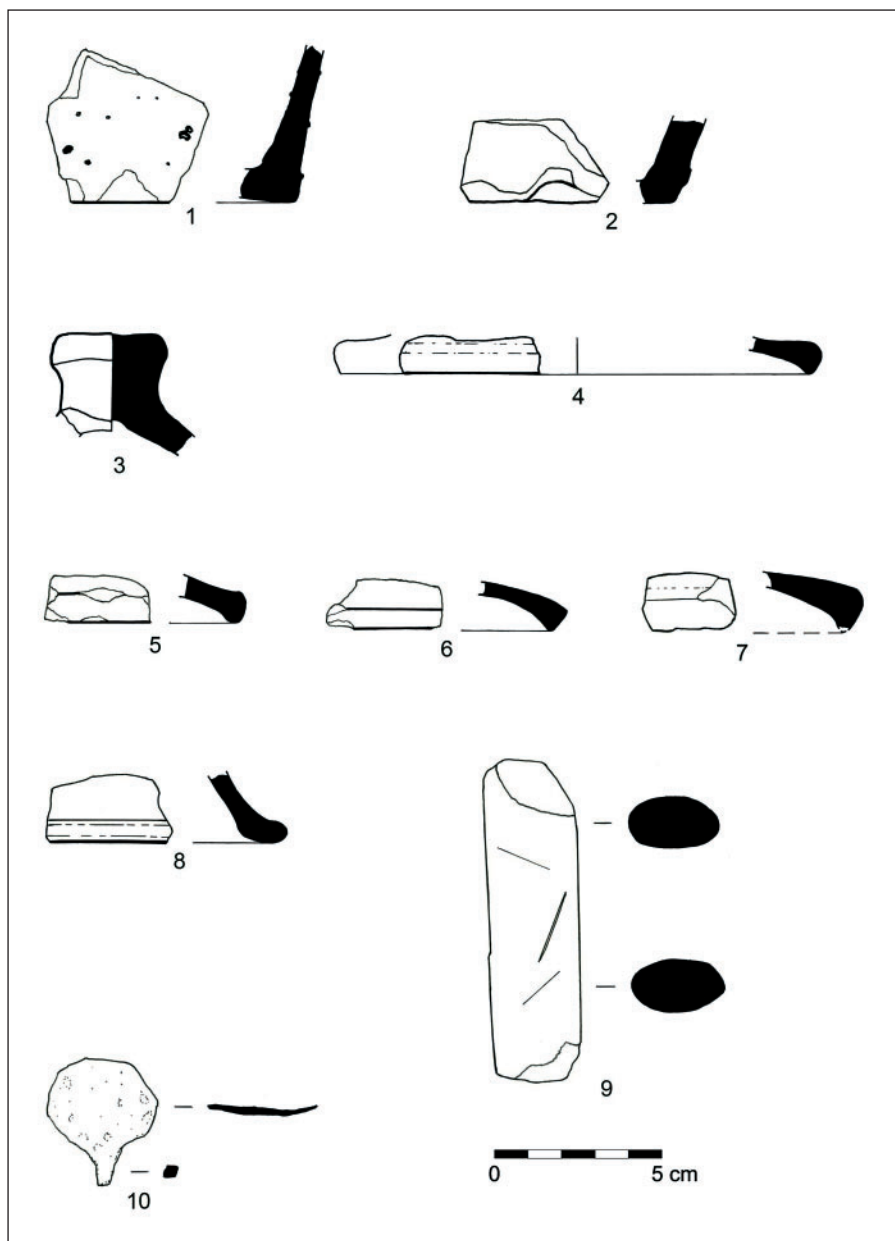
Středověká keramika mladší fáze (fáze B)

Na počátku vrcholného středověku, zhruba od poloviny 13. století, podíl tuhy v keramice klesá a jako další příměsí se objevují pisek a slída (muskovit), někdy i nadrcené slídivité horniny, a to i poněkud hrubší zrnitosti.³³ V určitých keramických třídách pak tuha již chybí téměř úplně. Jedná se tedy o „středověkou keramiku mladší fáze“, jejíž výskyt na ④ označují hnědá kolečka. Je příznačné, že z morfologického hlediska postupně přibývají i různé typy džbánů s uchem, později i pohárů, mís, poklic atd.

Pokud se týká tohoto druhu keramických fragmentů, bylo jich severně od *Savinského potoka* nalezeno celkově 25 ks, a to opět pouze nezdobených výdutí nádob (ve směru od západu k východu, areály č.: 3, - inv. č. 74/14-3/07; 13 - inv. č. 74/14-13/29 - 2 ks a 74/14-13/30 - 1 ks; 12 - inv. č. 74/14-12/13; 5 - inv. č. 74/14-5/22; 16 - inv. č. 74/14-16/05; 40 - inv. č. 74/14-40/12; 1 - inv. č. 74/14-1/20 - 2 ks a 74/14-1/21 - 1 ks; 11 - inv. č. 74/14-11/02; 18 - inv. č. 74/14-18/07; 21 - inv. č. 74/14-21/01; 24 - inv. č. 74/14-24/07; 25 - inv. č. 74/14-25/13; 36 - inv. č. 74/14-36/34; 35 - inv. č. 74/14-35/29; 34 - inv. č. 74/14-34/26; 33 - inv. č. 74/14-33/03; 42 - inv. č. 74/14-42/02 a 74/14-42/06; 43 - inv. č. 74/14-43/06 a 45 - inv. č. 74/14-45/01 - 2 ks). Na první pohled je tedy patrné, že tato keramika se vyskytuje na mnohem větším teritoriu, než bylo zjištěno u tuhové keramiky starší fáze

- ⑥ Kresby nálezů (autor příspěvku): 7 - 74/14-36/21 „krupičková“ keramika ze 14. stol., červeně malovaná výduř nádoby; HRNCE: 1 - 74/14-33/02; 11 - 74/14-33/04 loštická keramika, 15. stol.; 2 - 74/14-34/04 nahodile písčité hlína, pozdní středověk; 3 - 74/14-34/05 jemně plavená hlína, raný novověk; MÍSY: 4 - 74/14-43/02 „krupičková“ ze 14. stol.; 5 - 74/14-16/16 mírně písčité hlína, přelom 14. a 15. stol.; 6 - 74/14-39/04 písčité hlína, raný novověk; VÝDUŘ NÁDOBY S ČÁSTÍ DNA: „krupičková“ ze 14. stol.: 8 - 74/14-36/27; 9 - 74/14-36/28; 10 - 74/14-36/30 světlá jemně plavená kaolinová hlína, průběh 14. stol.

- ⑦ Kresby nálezů (autor příspěvku): VÝDUŤ NÁDOBY S ČÁSTÍ DNA: 1 - 74/14-12/18 ložický pohár, 15. až 1. pol. 16. stol.; 2 - 74/14-41/9 jemně písčité hlína, pozdní středověk; POKLICE: 3 - 74/14-19/05 jemně písčité hlína, pozdní středověk; „krupičková“ ze 14. stol.; 4 - 74/14-1/03; 5 - 74/14-13/08; písčité hlína: 7 - 74/14-13/07 2. pol. 14. stol.; 8 - 74/14-5/04 15. stol.; 9 - 74/14-12/23 kamenný brousek, středověk/novověk; 10 - 74/14-51/01 železný záštitný trn tesáku z 15. stol.

(k tomu viz níže). K tomuto typu keramiky by mohl ještě náležet fragment okraje hrnce zdobený radélkem, který je vyroben ze hmoty obsahující převážně nadrcené slidovité horniny bez obsahu tuhy (inv. č. 74/14-20/02, obr. 5:6, snad počátek 14. století). Nelze vyloučit, že část výše popsané keramiky „mladší fáze“ chronologicky náleží už i do 14. století, kde může doprovázet keramické třídy typické již pro toto období.

Nálezy z vrcholného až pozdního středověku (fáze C)

Již koncem 13. století, zejména pak ale po valnou část 14. století, tedy již v mladším stupni vrcholného středověku, keramika nese rysy olomouckého keramického okruhu. Jedná se o nádoby vypálené tvrdě a oxidačně, světlých žlutých až žlutobéžových odstínů, navíc dokonaleji obtáčené na kruhu. Pro charakteristickou písčitou strukturu je proto označována jako „krupičková“.³⁴ Tě bylo na katastru obce nalezeno celkově 173 ks,³⁵ včetně 2 ks výše uvedených v souvislosti s tratí *Staré Savíny* a areálu č. 43 v trati *Na dlouhých*, přičemž 4 ks z tohoto celkového počtu pocházejí i z tratě *U Březin* (odtud pochází ještě další 1 ks, výduf nádoby jiné keramické třídy, rovněž datovatelná do 14. století). Keramika ze 14. století je tedy v katastru Savína relativně hojně zastoupena. Z morfologického hlediska byly rozpoznány hrnce, džbány, poháry, mísy a poklice. Pokud se ještě i v tomto období objevuje v keramickém těstě tuha, jedná se nejčastěji o značně hrubě zrnité zásobnice. Tyto keramické tvary obyčejně na výšku přesahují i 1 m, s tloušťkou stěny 1 cm a více. Sloužily pro uchovávání zejména sypkého materiálu, případně zemědělských plodin, například obilí, ze Savína je ale známo zatím jen několik jejich značně fragmentovaných výduť.

Opětne zvýšené přidávání tuhy do keramické hmoty některých nádob nastává v 15. století a je charakteristické zejména

pro severomoravský výrobní okruh. Ten byl vymezen Vladimírem Gošem, a to v oblasti dnešního Mohelnicka.³⁶ V tomto případě se jedná o zcela specifickou „loštickou“ keramiku, nazvanou dle centra, kde se nejvíce vyráběla. Je charakteristická tím, že již někdy od 13. století mívá na svém povrchu různě veliké puchýřky, hrášky a kráterky, vzniklé výpalem při vyšších teplotách, a to kolem 1 200 °C.³⁷ Tato zprvu vada se ale v pozdním středověku stala módou. Z tohoto období pochází výduf s částí dna „loštického poháru“, rámcově datovatelná do průběhu 15., až 1. poloviny 16. století, nalezená v areálu č. 12 (obr. 7:1, inv. č. 74/14-12/18). K loštické keramice obecně patří i okraj hrnce (obr. 6:1, inv. č. 74/14-33/02) a patrně z další hrncovité (?) nádoby je také výduf s částí dna (obr. 6:11, inv. č. 74/14-33/04).

Určitou pozornost zasluhuje také keramický fragment čelní vyhřívací stěny komorového reliéfního kachle, rámcově datovatelný do období pozdního středověku až počátku novověku (přibližně přelom 15. a 16. století). Nalezen byl v trati *U Pindy* v areálu č. 10 (inv. č. 74/14-10/7) a čistě teoreticky by mohl souviset s provozem savínského panského dvora (viz níže). Opomenut by neměl zůstat ani kamenný brousek (místní hornina?, obr. 9:9, inv. č. 74/14-12/23), který lze však datovat pouze rámcově do středověku až novověku.

Zaměříme-li svoji pozornost na kovové artefakty z katastru Savína datovatelné do období středověku, tak nejzajímavější je železný zástitný trn z tesáku,³⁸ zbraně typické pro 15. století (trať *U Březin*, areál č. 51, obr. 7:10, inv. č. 74/14-51/01). Přibližně do období středověku ještě nejspíše náleží fragment malé přezky z barevného kovu z tratě *U Pindy*, a to z areálu č. 2 (inv. č. 74/14-2/36), pochází nejspíše z řeminku ostruhy.

Nálezy z období novověku

Zbylá keramika, z raně novověkého období (zhruba 16.-18. století), je převážně negla-

zovaná, vypálená oxidačně, obyčejně z jemně plavené (ale i jemně či hruběji písčité) hlíny a rovněž ji lze nalézt téměř všude. Identifikovat se zdařilo převážně hrncovité tvary, džbány, mísy a poklice. Keramika z mladší fáze novověku je buď většinou glazovaná, případně bez glazury, kdy může být vypálena i redukčně a poté má barvy v odstínech šedé. Morfologicky jde opět převážně o hrnce, džbány, mísy, talíře a poklice.

Z období mladého novověku, snad z 1. čtvrtiny 19. století, pochází zbytky destrukcí vápenické pece v trati *U Březin* (areál č. 48; obr. 4, označeno modrými kolečky). Jsou indikovány přepálenými místními horninami, a to na ploše zhruba 5 m². Dále je zde možno nalézt množství malých, středních až velkých fragmentů výchozí suroviny – vápence.³⁹ Přímo ze suti pece pochází také měděná mince z roku 1818,⁴⁰ nalezená detektorem kovů. Pokud by se jednalo o nález datující činnost inkriminovaného vápeníka (což bohužel není ani u kovových artefaktů získaných detektorem nikdy zcela jisté), pak by toto zjištění plně podporovalo příslušnost tohoto výrobního zařízení do časového horizontu III vývoje vápenických pecí v Javoříčském krasu.⁴¹ Zdá se být velmi pravděpodobným, že pece zde původně stály hned dvě, což by rovněž odpovídalo tradičnímu výrobnímu postupu tehdy uplatňovanému vápeníky na Bouzovsku. Z blízkosti vápenických pecí v areálu č. 48 pocházejí také dva novověké kovové knoflíky (inv. č. 74/14-48/35 – plechový knoflík z barevného kovu s očkem; inv. č. 74/14-48/43 – knoflík odlitý ze stříbritého kovu s odlomeným očkem) a necelá desítka železných, blíže neidentifikovatelných předmětů. Z funkčního hlediska lze bezpečně rozpoznat pouze větší fragment malého trojúhelníkovitého visacího zámku (inv. č. 74/14-48/47) a přezku s obdélníkovým rámečkem (inv. č. 74/14-48/38). Tyto artefakty by mohly rovněž nějak souviset s výrobou vápna, byť ovšem pouze teoreticky. Vápenic-

ké pece v areálu č. 48 i tak v současnosti patří k jedněm z vůbec nejlépe probádaných pyrotechnických zařízení tohoto druhu z chronologického horizontu III na Bouzovsku vůbec. Ideálem by ovšem byl plošný archeologický výzkum některé z nich.

Další možné pozůstatky vápenické pece, nejspíše opět výše popsaného typu, indikované však pouze dvěma kusy sklovitých napečenin, byly zjištěny v areálu č. 13 v trati *Pod božími mukami*. Dle ústního sdělení pana Aloise Ajgla⁴² mohly nejméně dvě další vápenické pece existovat i v místě areálu č. 59, v současnosti se nalézajícím v nejsevernějším cípu obytné zástavby vesnice. Tento údaj však prozatím nebyl přímo v terénu ověřen. Měla zde dříve být přímo na povrchu patrná dvě žároviště. Lokalita je však v současnosti zatrávněna. Povědomí o vápenictví však dnes v Savíně již příliš živé není.

Pověsti vztahující se ke katastru Savína zaznamenané v poslední době

Určitou zajímavostí, týkající se spíše období mladého novověku, jsou pověstová sdělení pánů Aloise Ajgla a Ing. Miroslava Lampara,⁴³ vztahující se k tzv. *Kanónové cestě* (šipka s č. 1). Dle ústních lidových tradic tudy měla, buď za třicetileté války, nebo v době sedmileté války za vlády císařovny Marie Terezie, táhnout od Konice k Litovli vojenská kolona s děly – kanóny. Ačkoliv se jedná o pouhou pověst, i ta může v určitém smyslu skrývat reálné jádro. Velmi dobře zachovalé pozůstatky raně a vrcholně středověkých úvozových cest se totiž nalézají nedaleko od výše zmíněné *Kanónové cesty*, a to v katastru zaniklého *Starého Ješova*. Jejich směr je příbližně ve směru SZ–JV.

Další pověst, vztahující se k místním cestám, sdělená výše uvedenými pamětníky, se váže ke zděné boží muce, stojící na křižovatce silnic poblíž někdejšího hostince *Na Pindě*.⁴⁴ Během třicetileté války zde měli být pohřbíváni zemřelí švédští vojáci, náležející jejich

8 Savín od jihu, z prostoru v současnosti rozorané části Starých Savínů. Vlevo linie stromů vyznačuje starou úvozovou cestu. Foto Karel Faltýnek 2019.

litovelské posádce (město bylo Švédý dobyto v červnu roku 1642). Opodál totiž mělo být stavení (již tehdy někdejší hostinec *Na Pindě?*) využívané jako vojenský špitál. Stávající boží muka ale nejsou původní. Ty vzaly za své někdy ve 20. létech 20. století, když se rozšiřovala nynější silnice z Litovle do Konice. Během výkopových prací byly údajně nalezeny lidské kosti a nová boží muka proto byla vystavěna několik metrů dále směrem k Měrotínu. Nedaleko, rovněž u cesty ke Slavětínu, stávala kdysi ještě socha sv. Jana Nepomuckého. Zanikla někdy ve 20. století, kdy přesně však již není známo. Pozoruhodné je, že ve stávající boží muce ze 20. let minulého století se nalézá reprodukce staršího obrazu sv. Jana Nepomuckého.

Interpretace nálezových situací z období pravěku a středověku

Úloha všech výše uvedených nálezů z období pravěku je předmětem dalšího výzkumu. Zdá se však, že tyto artefakty by mohly dokládat

spíše nějaký druh nesídlitních aktivit, i když ani ty nelze vyloučit. Dost možná se tedy jedná o pozůstatky činnosti prospektorů, ale zrovna tak i sezónního pobytu pastevců dobytka, náležejících osadám v přílehlých nížinách. Pozoruhodné je, že ve velice podobných situacích byly v nedávné době, rovněž pracovníky NPÚ, ÚOP v Olomouci, zjištěny solitérní zlomky pravěké keramiky taktéž v katastru obce Hradečná (trať *Od stezníku*) na ploše zaniklé bezejmenné osady ze 13. století, dále pak v katastru Bílé Lhoty (trať *Na hraničkách*),⁴⁵ zcela nejnověji, v roce 2019, také v Pateřině (trať *U krbálu*).

Zaměříme-li svoji pozornost na středověkou keramiku „starší fáze A“ (datovatelnou zhruba do průběhu 1. poloviny 13. století, a s možnými přesahy) a její kumulaci v areálu č. 43, je velmi pravděpodobné, že se tak jedná prozatím o nejstarší doklad pobytu prvních (?) středověkých kolonistů v katastru dnešního Savína. Jedná se tedy minimálně o celé století starší doklad, než uvádí první

zmínka o obci. Kolonisté na tomto místě mohli i nějakou dobu sídlit, avšak tuto domněnku by mohl spolehlivě rozřešit pouze plošný archeologický výzkum. Výše zmíněné ojedinělé nálezy tuhové keramiky z trati *Na dlouhých* mohou přibližně vymezovat jak nějaký krátkodobý sídelní areál z období kolem poloviny 13. století, tak i pouhé souběžné využívání této plochy (agrární aktivity, případně pastevectví).

K poloze *Staré Savíny*, zejména pak k přilehlému *Savínskému lesu*, však existují, mimo výše popsaných 5 ks středověké keramiky starší/mladší fáze i poznatky získané nedestruktivní metodou, a to pomocí leteckého laserového skenování krajiny (tzv. LIDAR). Tento postup je velmi výhodný právě pro zalesněný terén, neboť laserový paprsek má schopnost se dostat i přes vzrostlou vegetaci. V jihozápadní části katastru obce Savína jsou tak patrné linie zaniklých středověkých plužin (3), šipka s č. 2; na (2) je plocha lidarového snímku označena písmenem C) táhnoucí se přibližně ve směru SZ-JV, přičemž je zřejmé, že respektují i stávající hranice obecního katastru (linie těchto plužin je částečně přerušena novodobou silnicí Slavětín – Loučka). Je nezbytné zdůraznit, že tyto plužiny již nejsou vyznačeny ani na prvním vojenském mapování z let 1763–1787 a ani na indikační skice z roku 1834. Na obou těchto kartografických dílech je vidíme již zalesněny. Kolmo na tyto savínské plužiny navazují linie jiných středověkých plužin, které ale již náležejí k zaniklé osadě *Starý Ješov*. Na (2) je písmenem B označena linie dnes již neužívaného starého úvozu, který však směřuje právě do prostoru dnešního *Savínského lesa* k výše popsaným středověkým plužinám. Je tedy zcela zřejmé, že tento prostor byl ve středověku využíván úplně jinak než dnes, a že lidové ústní podání hovořící o „starém“ Savínu v trati dnes nazývané *Staré Savíny*, je pravdivé. Lze jen litovat toho, že kolekce výše

uvedené keramiky nalezené v tomto prostoru je prozatím ne příliš početná.

Středověká keramika „mladší fáze B“, datovatelná zhruba do průběhu 2. poloviny 13. století až počátku 14. století (zjištěná severně od *Savínského potoka*), je s největší pravděpodobností dokladem provozu někdejšího savínského panského dvora, rozparcelovaného roku 1781 (jeho někdejší poloha v rámci stávající zástavby obce je na (2) označena písmenem A). K němu se také patrně vztahují nejstarší písemné zprávy. Tato keramika se do areálů, kde byla nalezena (obr. 4, označeno hnědými kolečky) dostala nejspíše v souvislosti s obděláváním půdy a jejím hnojením chlévskou mrvou. Z archeologického hlediska se tedy nalézá v druhotných polohách.

„Krupičková“ keramika ze 14. století „fáze C“, včetně dalších mladších keramických zlomků, byla nalezena prakticky na celém v současnosti nezatravněném a nezalesněném území dnešního Savína (včetně trati *U Březin*), čímž je doloženo jak možné agrární i neagrární (pastviny?) využití tohoto prostoru, trvajících po celá staletí až do současné doby.

Závěr

Archeologický průzkum prováděný v katastru obce Savín v letech 2012–2019 metodami povrchových sběrů a povrchovou prospekci za pomoci detektorů kovů, přispěl k hlubšímu poznání historie této části mikroregionu Bouzovska, byť tyto postupy mají svá omezení a limity. Nejstarší nálezy jsou datovatelné jak rámcově do období pravěku, tak i mladší a pozdní doby bronzové a byly konfrontovány s analogickými situacemi zjištěnými v jiných katastrech blízkých obcí. Nálezy keramických zlomků z období středověku posunují možné sídelní aktivity nově příchozích kolonistů do oblasti dnešního Savína přibližně o jedno století do minulosti, než je lokalita prvně zmiňována v písemných pramenech.

Tato zjištění jsou v souladu s dosavadními poznatky jak na Bouzovsku, tak i přilehlém Konicku. S největší pravděpodobností, a to za využití výsledků laserového skenování krajiny, se zdařilo objasnit otázku středověké sídelní struktury dnešního Savína. Část katastru obce severně od *Savínského potoka* náležela vrchnosti reprezentované nižší šlechtou v úzké návaznosti na zdejší panský dvůr (rozparcelovaný roku 1781). Písemné zprávy ze 14. a 15. století se tudíž váží spíše k této části dnešní vesnice. Paralelně s existencí tohoto panského dvora byla k sídelním a agrárním aktivitám využívána i část katastru jižně od *Savínského potoka*, v prostoru dnešní trati *Staré Savíny* a *Savínského lesa*. Zdejšími obyvateli byli s největší pravděpodobností poddaní výše uvedených vrchností. Potvrdilo se tudíž místní lidové podání vážící se k trati *Staré Savíny*, které se v povědomí místních občanů zachovalo dodnes. Průzkum také přispěl k hlubšímu poznání pro Bouzovsko kdysi tak typické vápenické výroby, neboť v tratích *U Březin* a *Pod božími mukami* byly identifikovány pozůstatky pyrotechnických zařízení s touto výrobou přímo související. Bez zajímavosti nejsou ani místní pověsti vztahující se k některým zdejším komunikacím, které se autorovi příspěvku podařilo zaznamenat z vyprávění pamětníků.

Poznámky

- ¹ Rozkládá se na jihovýchodní a východní straně Dubového vrchu (502 m n. m.), jehož vrcholová partie se nalézá na katastru obce Loučka.
- ² BOKR, P. Geologická mapa 1:50 000. Česká geologická služba [online]. Dostupné na [www: https://mapy.geology.cz/geocr50/](https://mapy.geology.cz/geocr50/) [cit. 2019-03-25].
DEMEK, Jaromír; NOVÁK Václav. *Neživá příroda. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid*, sv. 1. Brno 1992, cit. s. 24–25.

- ³ Karbon – Wikipedie [online]. Dostupné na [www: https://cs.wikipedia.org/wiki/Karbon](https://cs.wikipedia.org/wiki/Karbon) [cit. 2019-03-25].
- ⁴ Půdní mapa 1:50 000, listy 24–21, 24–22. Česká geologická služba [online]. Dostupné na [www: https://mapy.geology.cz/pudy/](https://mapy.geology.cz/pudy/) [cit. 2019-03-25].
- ⁵ NOVÁK, Václav; HUDEC, Karel a kol. *Živá příroda. Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid*, sv. 2. Brno 1997, cit. s. 41–45.
- ⁶ Jeho německá mutace zní Sawin; TRAPL, Miloš; ŠTĚPÁN, Jan; KOUDELA, Miroslav. Obce přidružené k Litovli, Savín, in: Karel KONEČNÝ (red.), *Litovel – velké dějiny města 2*, Olomouc, cit. s. 582; POLES, Antonín. *Poznámky k historii Savína*, in: Památník k prvnímu sjezdu rodáků u příležitosti 60. výročí otevření školy v Savině. Savín 1969, s. 13–14; PINKAVA, Viktor. *Litovelský okres. Vlastivěda moravská II, Místopis*. Brno 1903, cit. s. 261; HOSÁK, Ladislav; ŠRÁMEK, Rudolf. *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*. II, M–Ž. Praha 1980, cit. s. 422–423. Ohledně původu názvu vesnice existují i jiné teorie, jasné důkazy však chybí.
- ⁷ CHLUMECKÝ, Petr; CHYTIL, Josef; DEMUTH, Karl; WOLFSKRON, Adolf. *Moravské zemské desky (Die Landtafel des Markgrauthumes Mähren)*. I. sv. řady olomoucké 1348–1466, Brno 1856, č. 275, s. 13. (dále ZDO I). Za vyhledání a přeložení těchto pramenů touto cestou děkuji Mgr. Jakubu Novákovi z Univerzity Palackého v Olomouci.
- ⁸ „*Vítek z Bystrice (de Bistrizcz) zapisuje Zbyňkovi z Dubčan a jeho dědicům 61 grošů pražských ročního platu v Savíně a Šumné hoře (Monte Schumnia) za 30 hřiven grošů pražských.*“ ZDO I, č. 809, s. 40. „*Budislava z Chudobína paní Alžbět ze Stríteže (Elizabet de Strzytesch), svému manželovi a jeho dědicům zapisuje v Savíně a Chudobíně tři*

a půl (? - terciamdimidiám) hřivny platu se vším právem.“ ZDO I, č. 883, s. 43.

⁹ „Jan z Chudobína své ženě Dorotě zapisuje (věno) 25 hřiven grošů za plat tři a půl hřivny v Savíně.“ ZDO I, č. 1033, s. 11.

¹⁰ „Všebor z Dubčan zapisuje panu Jindřichovi z Kravař (de Cawan) neboli z Plumlova a jeho dědicům v Savíně na lidech a platech pět čtvrtin hřiven? (quinque fertones) grošů ročního platu. A kdyby tam něco chybělo, mají svůj podíl uplatnit na jeho zahradě ve vsi Žerotíně. Vše potvrdil Všeborův bratr Ješek.“ ZDO IX, č. 56, s. 334–335.

¹¹ HOSÁK – ŠRÁMEK, cit. v pozn. 6.

¹² POLES, cit. v pozn. 6, s. 14; TRAPL – ŠTĚPÁN – KOUDELA, cit. v pozn. 6.

¹³ První (tzv. Josefské) vojenské mapování z let 1763–1787; druhé (Františkovo) vojenské mapování z let 1806–1811; třetí (františko-josefské) vojenské mapování z let 1869–1887. Dostupné online např.: www_Z.19.stoleti.mapy.cz [online]. [cit. 2018-03-05]. Dostupné z <https://mapy.cz/19stoleti?x=17.0696000&y=49.5990000&z=11>; [www_Prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska](http://www_Prezentace_starých_mapových_děl_z_území_Čech_Moravy_a_Slezska) [online]. [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <http://oldmaps.geolab.cz/?&lang=cs>; [www_Mapire. The Historical Map Portal](http://www_Mapire.The_Historical_Map_Portal) [online]. [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: mapire.eu/en/. Mapy z [Prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska](http://www_Prezentace_starých_mapových_děl_z_území_Čech_Moravy_a_Slezska) byly použity jako podkladové mapy pro obrazovou přílohu: © *Ist (2nd) Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna*, © *Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně - http://www.geolab.cz*, © *Ministerstvo životního prostředí ČR - http://www.env.cz*.

¹⁴ PINKAVA, cit. v pozn. 6, s. 261.

¹⁵ POLES, cit. v pozn. 6, s. 14.

¹⁶ PINKAVA, cit. v pozn. 6, s. 261: „...Původní osada prý stála na jižní straně za po-

tokem, kde se říká „na Starých Savínech“. Před lety tam objevili studni, již dosud užívají...“ Dle ústního sdělení pana Ing. Miroslava Lampara (*1934; ze dne 17. 2. 2019) tato studna existuje i v dnešní době, nalézá se na parcele č. 45/17 (bod v S-JTSK: X = 1110813.99; Y = 565338.56) a nadále slouží svému účelu. K jiným zajímavým pomístním názvům v obci viz POLES, cit. v pozn. 6, s. 14: „...Mezi nimi (jmény jednotlivých rodů sídlících v obci) jsou některá německého původu, přesto obec byla ryze česká, jak to také potvrzují názvy polních a lesních tratí: Padělek, Rybníky (kde skutečně bylo rybníkářství haňovického panství), Včelíny (kde se pěstovaly včely, vlastně cukr pro vrchnost), Skalka, Březina, Osouch, Šumina, Šebí, Ovčáčky, Dily atd.“

¹⁷ POLES, cit. v pozn. 6, s. 13–14: „...Zánik Starého Savína je tím záhadnější, že se na jeho území nenašly zatím ani žádné archeologické vykopávky a památky... ...Kdy Starý Savín vyhořel - jak uvádí lidové podání, nelze dobře zodpovědět... ...Domníváme se, že Starý Savín vyhořel už před třicetiletou válkou. Svědčí o tom starobylý ráz a půdorys jádra nynější vesnice, která z důvodů sebeobrany byla uzavřena humny a zídkami z kamene. Tyto zídky za mého mládí byly zachovány od čp. I až ke „dvoru“ a na druhé straně od Němců až k spodním Mořkům čp. II...“ Nynější obec měla být ve stávající poloze vysazena až v 16. století. Viz TRAPL – ŠTĚPÁN – KOUDELA, cit. v pozn. 6.

¹⁸ POLES, cit. v pozn. 6 s. 14: „Doložit a vyplnit mezery v historii Savína přenechávám našemu dorostu. Předně bych doporučoval, aby při bourání starých domů, starého panského dvora, na Starých Savínech, dále při kopání a orbě v přilehlých zahradách a polích, věnovali pozornost různým nálezům a vykopávkám.“

¹⁹ Postupně různé části katastru: 28. 9. 2012, 24. 5. 2013, 6. 8. 2014, 7. 9. 2014,

6. 3. 2015, 11. 10. 2017, 17. 2. 2019 a 27. 2. 2019 Karel Faltýnek NPÚ ÚOP v Olomouci; 12. 3. 2013 Karel Faltýnek NPÚ ÚOP v Olomouci s externími spolupracovníky s detektory kovů Pavlem Faltýnkem, Filipem Šrámkem a Petrem Šínem; 13. 3. 2013 Karel Faltýnek NPÚ ÚOP v Olomouci, s externími spolupracovníky s detektory kovů Filipem Šrámkem a Petrem Šínem; 23. 2. 2019 Karel Faltýnek NPÚ ÚOP v Olomouci, s externím spolupracovníkem s detektorem kovů Martinem Jánem. Všem výše uvedeným externím spolupracovníkům touto cestou děkuji za jejich nezištnou pomoc.
- ²⁰ KUNA, Martin. Archeologický průzkum povrchovými sběry. Praha 1994.
- ²¹ Artefaktem se rozumí jakýkoliv předmět, který byl člověkem vytvořen záměrně (např. štípaná industrie, keramika i ve formě zlomků, oděv a jeho veškeré části, dřevěné a kostěné nástroje či zbraně, veškeré kovové předměty, jakýkoliv vyrobený stavební materiál, ale i celá obydli, jeskynní malby a podobně), zatímco ekofaktem se rozumí především odpad, který vzniká při veškerých výrobních činnostech, nebo přípravě stravy, ale jenž by bez lidského zásahu nikdy v takové formě nevzniknul (nepoužitelné úštěpy kamene, všechny druhy strusek, zvířecí kosti coby jako pozůstatek potravy, zuhelnatělé části rostlin, konstrukční zbytky obydli, především přepálená mazanice apod.). I ekofakty jsou cenným zdrojem informací. Pro poznání činnosti člověka jsou ale důležité i naturfakty, představované nejčastěji dovezeným či přineseným materiálem, jenž se ovšem původně na lokalitě nevyskytoval (stavební kámen, rudní, ale i jiné suroviny).
- ²² Tedy areály aktivity s příslušným číslem ④ buď šrafované či označené křížkem v kolečku.
- ²³ Mapový list 24-21-05 z roku 1984 a 24-21-10 z roku 1983, oba vydané Českým úřadem geodetickým a kartografickým a zpracované Geodetickým a kartografickým podnikem v Praze n. p., mapový list 24-22-01 z roku 1992 vydány Krajskou geodetickou a kartografickou správou v Opavě.
- ²⁴ Inventární číslo (např. 74/14-16/08) je složeno z čísla akce (74/14) v rámci registrovaných archeologických akcí NPÚ ÚOP v Olomouci v příslušném roce (řazeno vzestupně). V případě pozitivních povrchových sběrů může toto číslo archeologické akce být přiděleno i v jiném roce, než došlo k prvním nálezům. Za pomlčkou před lomítkem je číslo příslušného areálu aktivity, z něhož nález pochází ④. Za lomítkem je pořadové, tedy přírůstkové, číslo nálezu v rámci příslušného areálu. Pod tímto přírůstkovým číslem může být zapsáno i několik desítek kusů nálezů totožného charakteru, například stejných keramických výdutí téže keramické třídy, případně různý počet ekofaktů obdobného charakteru.
- ²⁵ V případě úštěpů se jedná o silicity glacienních uloženin a krakovské jury, v případě křesadla o silicity krakovské jury. Viz: MONÍK, Martin. Laboratorní analýza štípané industrie lokalit SZ Moravy (okolí Loštic a Moravské Třebové), Katedra geologie Univerzity Palackého, 17. listopadu 12, Olomouc, nedatováno.
- ²⁶ PODBORSKÝ, Vladimír. Praveké dějiny Moravy, in: Vlastivěda moravská, Země a lid, Brno 1993, cit. s. 236-237, 301-312.
- ²⁷ Jde o jednu z nevýhod metody povrchových sběrů, a proto je při hodnocení takových nálezových souborů nezbytná určitá obezřetnost. Keramické zlomky taktéž bývají staletým pobytem v ornici různou měrou erodovány a poškozeny. V případě savinských nálezů se téměř ve všech případech jedná o pouhé, a nutné je rovněž zdůraznit, že nezdobené, výdu-

ti nádob. Pro přesnější chronologickou klasifikaci jsou ale mnohem důležitější jejich okraje. Jednak z toho důvodu, že podléhaly morfologické variabilitě, čímž jsou pro určitá období naprosto typické, ale také proto, aby bylo vůbec možno určit keramický tvar, z něhož pocházejí (např. hrnec, džbán, pohár, mísa apod.). U keramických nálezů ze Savína nebyla prozatím provedena podrobnější deskriptivní analýza.

- ²⁸ Viz Haňovice (okr. Olomouc), trať *Nad Kamenným rybníkem*. Zde byl na podzim roku 2013 prozkoumán mělce zahloubený půdorys chaty (4,5×2 m) z průběhu 10. století, a to pravděpodobně z jeho 2. poloviny. Z výplně pochází keramika bez jakékoliv příměsi tuhy, tak i vyložené tuhová. Tamtéž nalezené dva fragmenty dyzen, a celkem 53 ks malých až středních fragmentů železné rudy (hmotnost celkem 1 460 g), opravňují k domněnce, že se v tomto případě jednalo o sezónní příbytek hutníků, a že v jeho blízkosti s největší pravděpodobností fungovaly železářské pece. Ty se ale prozatím nepodařilo objevit. Nejbližší nálezy strusek pocházejí z trati *Za Kluzovem*, tedy asi 250 m níže po toku Loučky. Obydli s největší pravděpodobností stálo izolovaně, možnou přítomnost žen dokládá fragment hliněného přeslenu a korálek ze sytě modrého skla. Viz: FALTÝNEK, Karel; ŠLÉZAR, Pavel. Haňovice (okr. Olomouc), „Nad Kamenným rybníkem“, parc. č. 150/16, Přehled výzkumů 52-2, 2014, s. 212–214. „*Grafit při vypalování lépe rozvádí teplo v nádobách, takže se nebortí a později mohou být vkládány do otevřených ohnišť.*“ Viz: ŠTASTNÝ, Martin; DUDEK, Josef; GOŠ, Vladimír. *Pocula Loscicensia* aperta tajemství výroby loštických pohárů odhaleno. *Pravěk Nová řada* 26, 2018, s. 83–106, cit. s. 84.

- ²⁹ FALTÝNEK, Karel; NOVÁK, Jakub; ŠLÉZAR, Pavel. Raně středověké osídlení Moravičan na Soutoku, Přehled výzkumů 59-2, 2018, s. 119–159, cit. s. 137–148.

- ³⁰ Jsem si ale vědom faktu, že se jedná o značné zjednodušení celé problematiky (viz pozn. 27; k tomu též například: PROCHÁZKA, Rudolf; PEŠKA, Marek. Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.–13./14. století, Přehled výzkumů 48, 2007, s. 143–299.). Při mém dělení středověké keramiky ze Savína na starší a mladší horizont se proto opírám pouze o jejich zařazení do keramických tříd (tedy zejména z hlediska příměsí ve hmotě nádob) a o technologické parametry (zda nádoba mohla být na kruhu pouze obtáčena, tedy síla stěny je větší a tím patrně i starší, či bylo-li užito rychleji rotujícího kruhu, což je charakteristické pro mladší období). Z toho také vyplývá, že mnou stanovené chronologické stupně mají širší přesahy a poměrně velký rozptyl. V souvislosti s problematikou datace atypických zlomků tuhové keramiky v oblasti sousedního Konicka viz: VÍCH, David. Nové archeologické nálezy na Konicku, *Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově* 1-2/2000, s. 20–39, cit. s. 33–34. Autor na příkladu obce Přemyslovice uvádí, že od konce 12. století až poloviny 13. století je nutno počítat s počátky kolonizace Konicka. Keramický materiál získaný z katastru obce Bohuslavice, polohy *Pernice*, je datovatelný dokonce do průběhu 12. století až 1. poloviny 13. století (VÍCH, David. Středověké sídliště u Bohuslavic, *Zpravodaj Muzea Prostějovska v Prostějově* 1-2/2001, s. 45–47). Tyto závěry týkající se Bohuslavic byly v dubnu roku 2016 prověřeny autorem tohoto příspěvku. Nálezy však dosud nejsou náležitě zpracovány a ani publikovány.

- ³¹ Z areálu č. 43 pochází i fragmenty nádob „krupičkové“ keramiky ze 14. století,

konkrétně okraj hrnce (inv. č. 74/14-43/01, obr. 5:6) a okraj mísy (inv. č. 74/14-43/02, obr. 6:4). K nálezům tohoto chronologického období viz níže. Tuhová keramika datovatelná k polovině 13. století, a kterou lze ztotožnit s přítomností středověkých kolonistů v oblasti dnešního regionu Bouzovska, byla zjištěna i na místě zaniklé středověké osady v trati Starý Ješov viz: FALTÝNEK, Karel. Ješov (okr. Olomouc), „Starý Ješov pod alejí“, středověk, sídliště, povrchový sběr, Přehled výzkumů 51, 2010, s. 438–439; VRÁNA, Jakub. Luká (k. ú, okr. Prostějov), „*Starý Ješov pod alejí*“, vrcholný středověk, úvoz, zaniklá vesnice, zjišťovací výzkum, Přehled výzkumů 54-2, 2013, s. 228–229; rozptýlené nálezy, společně s dřívou převahou „středověké keramiky mladší fáze“, jsou známy i z katastru sousedního Slavětína (trati *Za brankou*, a *Trávníky* – dosud nepublikováno a nezpracováno); obec Luká: zahroubený objekt v těsné blízkosti kostela sv. Jana Křtitele viz: FALTÝNEK, Karel; ŠLÉZAR, Pavel. Luká (okr. Olomouc), kostel sv. Jana Křtitele, parc. st. 56, středověk, novověk, kostel, vesnice, záchranný výzkum, Přehled výzkumů 54-2, 2013, s. 225–228, cit. s. 227; dále zahroubený objekt na parcele č. 50 při JV okraji zástavby viz: FALTÝNEK, Karel. Luká (okr. Olomouc), intravilán, středověk, novověk, sídliště, vesnice, záchranný výzkum, Přehled výzkumů 56-2, 2015, s. 279–280; zahroubený objekt z návsi před č. p. 55 viz: FALTÝNEK, Karel. Luká (okr. Olomouc), intravilán, parc. 899/1, středověk, novověk, sídliště, vesnice, záchranný výzkum, Přehled výzkumů 57-2, 2016, s. 283–284; v Bouzově trati Starý pivovar a Na nivě v místě křížení raně středověkých dálkových tras u kostela Maří Magdalény viz: ŠLÉZAR, Pavel. Bouzov (okr. Olomouc), Starý pivovar, „Na nivě“, vrcholný středověk, sídliště, po-

vrchový sběr, Přehled výzkumů 49, 2008, s. 354; dosud nezpracované, převážně rozptýlené nálezy, z katastrů obcí Kovářov, Hvozdečko, Olešnice a Podolí u Bouzova.

³² Ze *Starých Savinů* pocházejí také 2 ks „krupičkové“ keramiky ze 14. století (viz níže), a to část ucha nádoby (inv. č. 74/14-57/09) a výduť nádoby (inv. č. 74/17-57/11).

³³ Předdesílám, že se opět jedná o značné zjednodušení celé problematiky. K tomu viz poznámky č. 27 a č. 30. Literatura: FALTÝNEK – NOVÁK – ŠLÉZAR, cit. v pozn. 29; PROCHÁZKA – PEŠKA, cit. v pozn. 30.

³⁴ FALTÝNEK – NOVÁK – ŠLÉZAR, cit. v pozn. 29, s. 148.

³⁵ Převážně se opět jedná o výduti nádob, avšak identifikovatelné keramické tvary „krupičkové“ keramiky ze 14. století se nalézají na obr. 5–7, viz příslušné popisy.

³⁶ GOŠ, Vladimír. Keramika doby husitské na severní Moravě. *Archaeologia historica* 5, 1980, s. 369–374.

³⁷ Opět se nelze vyhnout značnému zjednodušení, ale v krátkosti lze říci alespoň to, že tato zprvu „nepodařená“ keramika se ale právě od 15. století (a to až do poloviny 16. století, kdy se změnil vkus zákazníků) stává vyhledávanou kuriozitou, přičemž z tohoto hlediska se jedná o prosulou kameninu, tzv. „loštické poháry“. Ty jsou charakteristické záměrně drsným a „strupatým“ temně hnědočerveným povrchem. Morfologicky se jedná o štíhlé nádoby vázovitého tvaru vytáčené na rychleji rotujícím kruhu, zprvu bez oušek, později ale i s nimi. Tato malá ouška bývají umístěna pouze na podhrdlí poháru, tvoří tak celý věnec po celém jeho obvodu a mají výhradně dekorační funkci. Produkce soudobých loštických hrnců však byla mnohem variabilnější a ve skutečnosti sestávala převážně z užitkové keramiky, nejvíce hrncovitých tvarů, a to různých,

i větších, velikostí. Tento druh keramiky je velmi dobře rozpoznatelný i v materiálu získaném povrchovými sběry. Výskyt fragmentů skutečných „loštických pohárů“ (ještě relativně nedávno považovaných za dobové luxusní zboží) je na celém Bouzovsku sice poměrně vzácný, nicméně byl zaznamenán již téměř ve všech katastrofch obcí celého sledovaného mikroregionu. Viz: GOŠ, cit. v pozn. 34; GOŠ, Vladimír. Loštice město středověkých hrnčírů. Opava 2007. Nejvíce fragmentů loštické keramiky a „loštických pohárů“ pochází přímo z hradu Bouzova.

³⁸ MICHNA, Pavel. Tesák z Janoslavic na Šumpersku. Příspěvek k poznání jednoho druhu archeologických nálezů – Eine Hauswehr aus Janoslavice in der Umgegend von Šumperk. Neuere Kenntnisse über eine Art von archäologischen Funden. In: MICHNA, Pavel [et al.]. Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy. Brno 1997, s. 259–266.

³⁹ Surovina se z geologického hlediska na katastru obce Savín nenalézá, její nejbližší výchozy jsou v katastrofch obcí Měrotín, Hradečná, Pateřín a Mladeč (zdroj: [www: https://mapy.geology.cz/geocr50/](https://mapy.geology.cz/geocr50/) [cit. 2019-03-25]). V průběhu výpalu vápna nevzniká sice žádný výrobní odpad, ale vlivem vysoké vypalovací teploty vznikají velmi často kamenité a hlinité napečeniny, doslova odkapávající z vnitřní kamenné vyzdívký a vymazávký pece. Tyto ekofakty jsou obvykle velmi lehké, na lomu mají pórovitou strukturu a vyznačují se sklovitým povrchem. Nejčastěji mají barvu v různých odstínech zelené, zelenohnědé, hnědé, ale i načervenalé, případně i šedavé až černé.

⁴⁰ František I., mincovna: Kremnica (Kremnitz), Cu - I Krejcar, 1816B; Av.: třířádkový nápis EIN / KREUZER / 1816 •, pod ním arabeska, pod ní S; Rv.: K • K • OES-

TERREICHISCHE SCHEIDEMÜNZE

•, uprostřed štít s říšským orlem, nad ním koruna; 8,02g; 27mm; dosti poškozená, místy zelená patina; Lit.: Novotný 2008, s. 30, typ 22. Použitá literatura: NOVOTNÝ, Vlastislav. *Mince Františka I. 1792–1835*. Hodonín 2008. Za laskavé určení nálezu touto cestou děkuji Bc. Pavlu Kašparovi. Děkuji rovněž panu Martinu Jánovi za nezištnou pomoc během detektorového výzkumu provedeného v trati *U Březin* dne 23. 2. 2019.

⁴¹ Typický pro 19.–20. století, viz: FALTÝNEK, Karel; ŠLÉZAR, Pavel; ŽENOŽIČKA, Jiří. Lidové vápenictví v oblasti Javoříčského krasu, Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci 304, 2012, s. 44–63.

⁴² *1937, záznam rozhovoru ze dne 16. 3. 2019, audioarchiv autora.

⁴³ *1937; *1934, záznam rozhovoru ze dne 16. 3. 2019, audioarchiv autora.

⁴⁴ Historie hostince *Na Pindě* údajně sahá až k roku 1628 a je spojována s rodinou Hlavinků. Ta ji provozovala až do 80. let 20. století. Nyní zde funguje turistická ubytovna, viz: hk: Včera a dnes: Hospody Litovelska. Hostinec Na Pindě, in: Litovelské noviny, květen 2012, s. 9.

⁴⁵ FALTÝNEK, Karel; HLUBEK, Lukáš. Archeologické lokality a nálezy na území spádové obce Bílé Lhoty, Ročenka Muzejní společnosti Litovelska: zajímavosti z Litovelska, v tisku.

Za laskavé konzultace děkuji PhDr. Pavlu Šlězari, Ph.D. NPÚ ÚOP v Olomouci a PhDr. Pavlině Kalábkové, Ph.D. z Univerzity Palackého v Olomouci.

Fragment opaskové zápony z Blažova,
stav po konzervaci. Foto Vlastimil Staněk.

NÁLEZY NOVOVĚKÝCH ŽENSKÝCH ČLÁNKOVÝCH OPASKŮ NA BOUZOVSKU

Karel Faltýnek
Pavel Šlězár

Předměty z barevných kovů z období středověku a novověku bývají během archeologických výzkumů nalézány v menší míře, než železné a keramické artefakty. Barevné kovy našly svoje uplatnění ve šperkařství, u výrobků souvisejících s kultem, obchodem i jako součásti zbraní a výstroje koně i jezdce. Důležitou kategorií tohoto druhu hmotných pramenů, a to s vysokou výpovědní hodnotou, jsou pak různé součásti oděvů či osobní výbavy jednotlivce. Především tyto artefakty mnohdy ukazují i na sociální postavení svého nositele. K donedávna opomíjeným, často též i mylně interpretovaným, náleží specifický druh součásti oděvů – ženské kovové článkové opasky.¹ Bývaly složeny ze zápon, plechových destiček (kazet), často na lícové straně honosně a vkusně zdobených, spojených buď nýty či klouby do závěsu. Mnohdy jednotlivé segmenty spojovaly i podkovovité články, rovněž s jednostrannou výzdobou.²

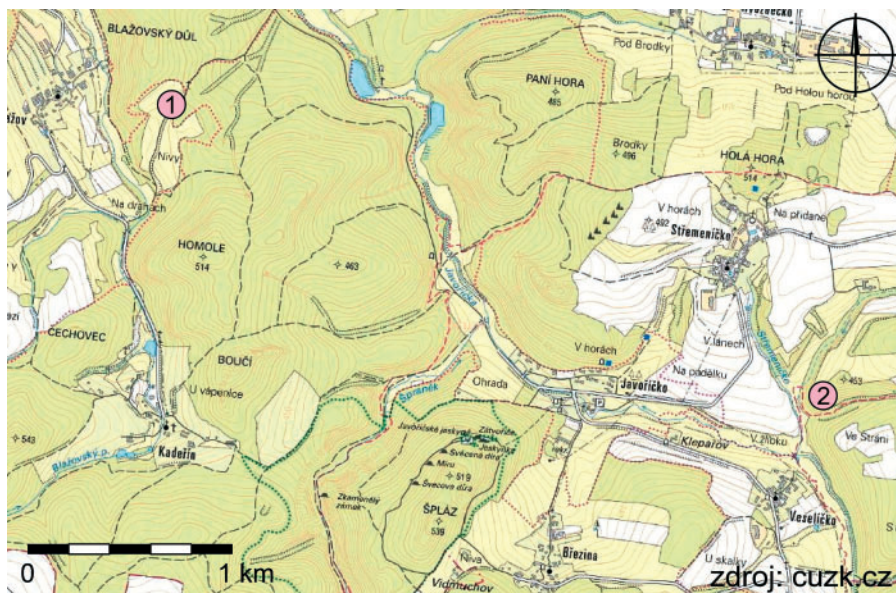
Ozdobné ženské pásy existují v různých materiálových provedeních. V aristokratickém a dvorském prostředí představují drahou, často stříbrnou, nebo zlacenou,

módní ozdobu. Městské prostředí se naopak vyznačovalo spíše praktickým využitím těchto částí oděvu, navíc provedenou v levnějších kovových slitinách. Nejčastěji na nich bývaly zavěšeny různé vložky, tobolky, případně taštičky, přičemž jak archeologické nálezy, tak i ikonografické prameny ukazují na to, že se nosily především v období renesance, byť je známe již i z období středověku.³ Pro venkovské prostředí jsme však odkázáni spíše na etnografické záznamy.⁴

Cílem tohoto příspěvku je představit takovéto artefakty nalezené během posledních roků na Bouzovsku.

Nálezy ze Střemenička (obr. 1:2)

Celá kolekce, čítající celkem pět jednotlivých dílků, byla v dubnu roku 2015 nalezena v jižní části katastru obce Střemeničko,⁵ na jihozápadním svahu zalesněné vyvýšeniny (kóta 452,6 m n. m.). Artefakty pocházejí celkem ze čtyř míst, dle souřadnic dodaných nálezci, rozestých přibližně na 60 m², přičemž obyčejně spočívaly 0,15–0,20 m pod povrchem. Následující popis jednotlivých předmětů

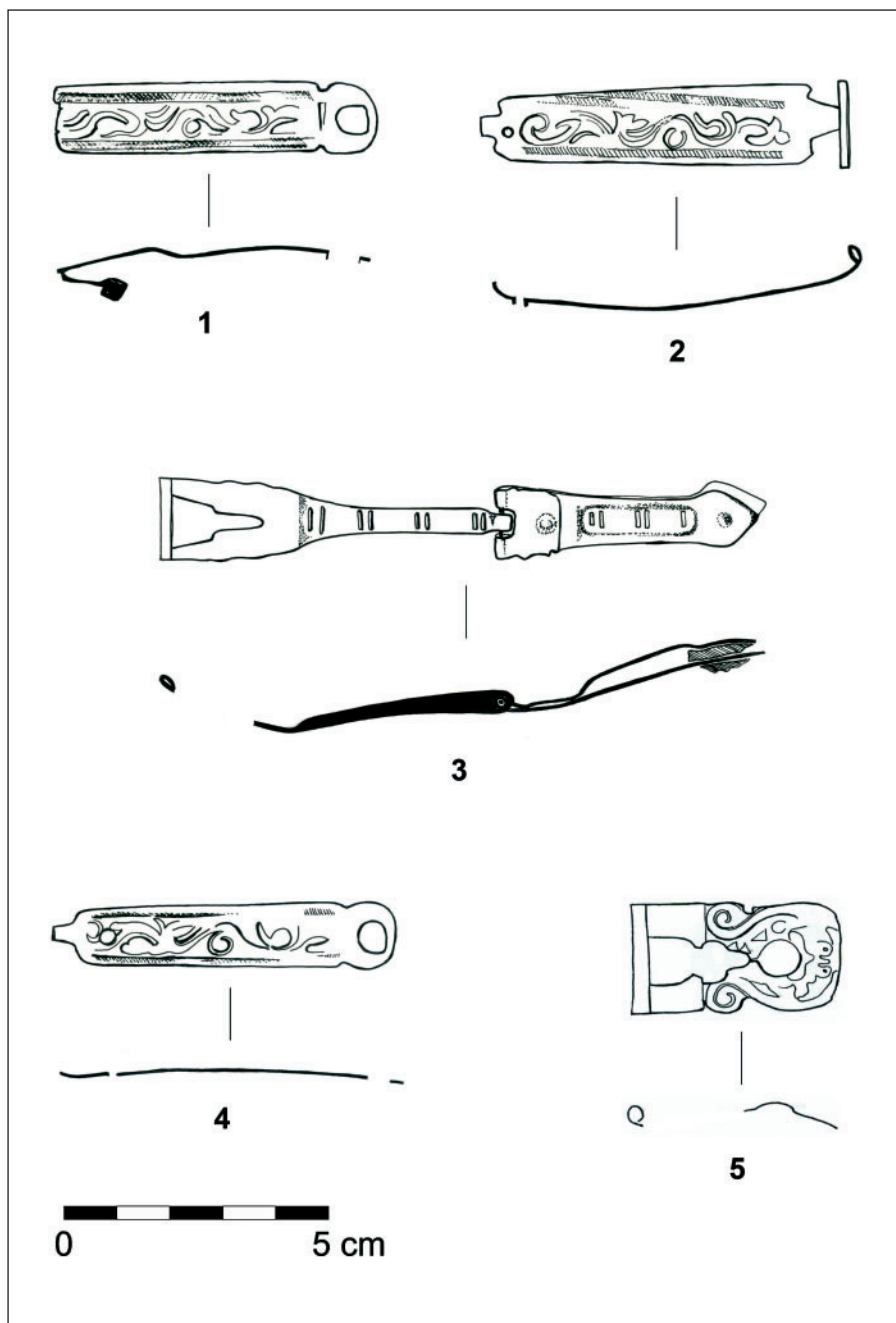
- ① Blazov a Střemeničko na výřezu z katastrální mapy v měřítku 1:20 000. Číslo 1 označuje polohu nálezu kovové závěsné zápony v poloze Nivy u Blazova, číslo 2 označuje místo nálezu pěti součástí kovového ženského opasku u Střemenička. Zdroj: cuzk.cz. Digitalizace Jan Grégr.

zachovává pořadí, v jakém byly postupně vyzvednuty:

- č. 1 (obr. 2:1): Obdélníková, mírně deformovaná pásová kazeta, na jedné straně zakončena zahnutým a silně deformovaným závěsným háčkem. Na druhém, lehce profilovaném konci, je nepravidelný závěsný otvor. Vyrobená z plechu, barevného kovu, pokrytého tmavou hnědou patinou. Materiál: mosaz (?). Rozměry: délka 59,5 mm, šířka 14,0 mm, tloušťka plechu 0,6 mm, měřitelná délka háčku: 12,9 mm, jeho šířka se postupně zužuje z 5,2 na 4,1 mm, rozměr závěsného otvoru 5,8×5,2 mm; na lícové straně vyrazen stylizovaný rostlinný motiv.
- č. 2 (obr. 2:2): Háčkovitá zápona, nepatrně lichoběžníkovitého tvaru, mírně deformovaná, zakončená svinutým, válečkovitým závěsným háčkem (vnější průměr 3,8×2,0 mm). Háček na druhém konci s otvorem pro nýt (?) je odlomen.

Vyrobená z plechu, barevného kovu, pokrytého tmavou hnědou patinou. Materiál: mosaz.⁶ Rozměry: délka 68 mm, šířka v místě otvoru 13 mm, v místě háčku 16,5 mm, síla plechu 0,8 mm, průměr otvoru pro nýt (?) 1,8 mm; na lícové straně vyrazen stylizovaný rostlinný motiv.

- č. 3 (obr. 2:3): Dvoudílná kloubová závěsná zápona. Delší díl, lžičkovitě zahnutý rámeček zápony, je na užším tyčinkovitěm konci zakončen očkem (průměr otvoru 2,5 mm). To zapadá do klešovitěho ukončení druhého, kratšího dílu, kde je provlečen železný (?) čep, který zajišťuje spojení obou dílů. Tyto segmenty jsou vyrobeny z plechu, barevného kovu, pokrytého tmavou hnědou patinou. Materiál: mosaz (?). Celková délka lžičkovitě prohnutého rámečku je 65,8 mm (tloušťka plechu v místě rámečku je 1 mm). Jeho tyčinkovitá část, vytvořená skováním plechu, má délku

② Součásti kovových ženských opasků, č. 1–4 ze Střeměníčka, č. 5 z Blažova. Kresba Magdaléna Sklenovská.

cca 40 mm, obdélníkový průřez tyčinky se směrem k očku postupně mění ze 7,0×2,5 mm na 5,0×4,0 mm. Druhá, kratší část zápony, je vyrobena z prohnutého plechu (tloušťka 0,6 mm), čímž vznikla profilovaná ploténka, na obou koncích zajištěná železnými nýty. Celková délka je 52 mm, v místech kloubu má šířku 14 mm, uprostřed cca 9,5 mm, na konci s druhým nýtem cca 11,5 mm. V tomto místě se mezi plechy uchoval cca 3 mm tlustý pozůstatek kůže (?). Celková tloušťka spoje, včetně dochovaného železného nýtu, je v tomto místě 6,5 mm; na lícové straně jsou na obou dílech, a to kolmo na tělo rámečku, v pravidelných rozestupech vyraženy dvojité rýhy.

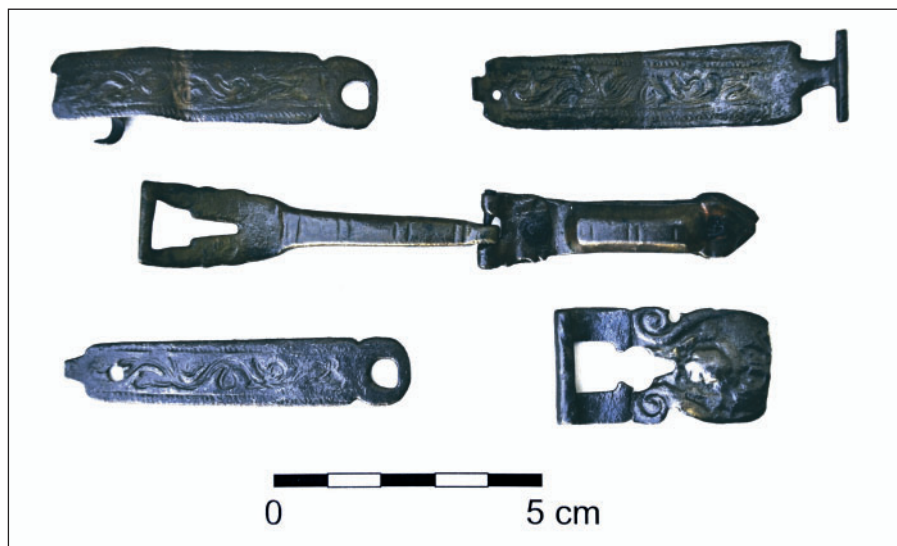
- č. 4 (obr. 2:4): Mírně lichoběžníkovitá pásová kazeta s odlomeným závěsným háčkem, kde se nachází otvor pro nýt (?). Na druhém, lehce profilovaném konci, je větší, nepravidelný závěsný otvor. Vyrobená z plechu, barevného kovu, pokrytého tmavou hnědou patinou. Materiál: mosaz (?). Rozměry: délka 64,7 mm,

šířka od 11,1 do 12,8 mm, síla plechu 0,6 mm; závěsný otvor má rozměry 5,4×5,1 mm, menší otvor pro nýt (?) má průměr 2,8 mm; na lícové straně vyražen stylizovaný rostlinný motiv.

Nález z Blažova (obr. 1:1)

Poslední, níže popsaná část ženského opasku (obr. 2:5), byla nalezena začátkem října roku 2014.⁷ Stalo se tak v severovýchodním cípu katastru obce Blažova, v současnosti v zatravněné polní trati zvané *Na Nivách*. Artefakt ležel těsně pod travním drnem, v hloubce cca 0,15–0,20 m. Je důležité zmínit, že do tohoto místa od severovýchodu směřuje svazek úvozů vedoucích od bouzovského bývalého farního kostela sv. Maří Magdalény. Kolem něj se již ve 13. století nalézala osada, úzce související se vznikem blízkého hradu. Vedla tudy důležitá obchodní komunikace spojující Loštice s Jevíčkem.⁸

Fragment blažovské závěsné kovové zápony (obr. 2:5) je na své funkční straně zakončen trubičkovitě stočeným plechem (vnější průměr cca 3,4 mm), přičemž jedno

③ Součásti kovových ženských opasků ze Střemeňčika a Blažova. Foto 2019, Karel Faltýnek.

raménko je prasklé. Druhý konec se nedochoval, kování je mírně profilováno. Vyrobeno je z plechu, barevného kovu, pokrytého tmavou patinou. Materiál: mosaz (?). Rozměry: dochovaná délka 38 mm, celková šířka 21,5 mm, síla plechu max. 0,7 mm. Na lícové straně je ne příliš dobře patrný motiv masky lemované rostlinným motivem; maska je na rubové straně patrná mírným prohnutím plechu.

Souhrn

Je velmi pravděpodobné, že všechny výše popsané artefakty ze Střemenička pocházejí z jednoho opasku. Tuto domněnku podporují nejen výše uvedené nálezové okolnosti, ale rovněž i jednotný styl výtvarného provedení, společný pro všechny segmenty. Je zřejmé, že jsou vyrobeny ze stejného materiálu, povrchově neupraveného (během konzervace nebyly zjištěny žádné stopy jiného kovu), a to zcela určitě ve stejné době a patrně i jedním řemeslníkem. Nápadná je taktéž celková jednoduchost, vyplývající nejen z poměrně malé tloušťky použitého plechu, ale i ze způsobu provedení stylizované rostlinné výzdoby. Ta zcela evidentně vznikla vždy najednou, a to nejspíše aplikací nějakého většího typizovaného razidla. Je rovněž dosti pravděpodobné, že jednotlivé obdélníkové plechové kazetky byly přinýtovány ke koženému pásku. Ten by takto celý opasek výrazně zpevňoval. Ukazovaly by na to nejen otvory pro nýtky (viz č. 2 a č. 4, obr. 2:2 a 2:4), ale také i zbytek kůže (?) v místě železného nýtu u kratšího dílu kloubovité zápony č. 3 (viz též obr. 2:3). K přesnější dataci popisovaných nálezů ze Střemenička bohužel chybí jakékoliv další opory. Nicméně se zdá být pravděpodobným, že v tomto případě se může jednat o doklad přežívání starších (?) módních tradic ve venkovském prostředí, a to formou ozdoby lidového oděvu. Takový předpoklad však mohou potvrdit pouze další, pokud možno stratifikované, nálezy tohoto druhu.

V případě zatím ojedinělého nálezu z Blažova rovněž chybí datovatelný materiál, který by jej mohl chronologicky blíže vymezit. Jako přímou analogii lze uvést, bohužel opět povrchový nález, z Němčic na Hané.⁹ Méně dochovaný maskovitý výzdobný motiv artefaktu může být zrovna tak důsledkem opotřebení běžným užíváním opasku, jako ne příliš propracovaného řemeslného zpracování. Jak u nálezů částí ženského kovového opasku ze Střemenička, tak i obdobného solitérního nálezu z Blažova, se jedná o důležité poznatky, týkající se způsobu odívání ve starší fázi novověku na Bouzovsku.

Poznámky

¹ Vzhledem k nedostatečnému stavu poznání a časté torzovitosti (jednotlivé díly nebo jejich pouhé zlomky), byly popisovány buď jako knižní kování, anebo jako spony. Viz: MUSIL, Jan. Raně novověké kovové člankové ženské opasky (tzv. Brautgürtel). Východočeský sborník historický 20, 2011, s. 21–52, cit s. 21–22; zde se nalézají i četné odkazy jak na domácí, tak i zahraniční odbornou literaturu. Viz též: ČAPEK, Ladislav. Nález fragmentů renesančního člankového opasku z městské radnice v Českých Budějovicích, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 29, 2016, s. 387–397, cit s. 387.

² ČAPEK, Ibidem.

³ SAWICKY, Jakub. Medieval dress accessories from Nowy Targ Square in Wrocław Catalogue of finds. Wrocław 2017, cit. s. 11–12, 137–162. Týž: Organization of production and trade of minor metal items at Nowy Targ (New Market) Square in medieval Wrocław in the light of the production waste, Archeologické rozhledy LXX, 2018, s. 110–134. ŠLANCAROVÁ, Věra. Středověký šperk. Archeologické nálezy z jižní Moravy. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity č. 481 Brno 2018, cit. s. 151–153.

- 4 MĚCHUROVÁ, Zdeňka. Chvála středověké každodennosti. Pohled do archeologických sbírek objektivem Silvie Doleželové. Brno 2016, cit. s. 49.
- 5 Nález učinili pomocí detektoru kovů manželé Jana a Pavel Pokorní z Loštic a předali jej pracovníku NPÚ ÚOP v Olomouci Karlu Faltýnkovi.
- 6 Provedena spektrální analýza, která ukázala toto chemické složení v procentech: Avers: Cu 89,96; Zn 7,79; Pb 0,88; Ni 0,28; Fe 0,28; Bi 0,20. Revers: Cu 91,49; Zn 6,9; Pb 0,46; Ni 0,20; Fe 0,20; Bi 0,17. Analýzu provedl Pavel Bača v laboratoři závodu HoneyWell Aerospace Olomouc s.r.o. Hlubočky – Mariánské Údolí na přístroji OMEGA X Press SSD S/N 70005.
- 7 Pomocí detektoru kovů jej učinil p. Petr Šín z Olomouce.
- 8 ŠLÉZAR, Pavel. Bouzov (okr. Olomouc), Starý pivovar, „Na nivě“, vrcholný středověk, sídliště, povrchový sběr, Přehled výzkumů 49, 2008, s. 354. Dalším dokladem, že místo bylo komunikačně exponováno, je nález drobné stříbrné mince, k němuž došlo několik desítek metrů od fragmentu opasku, východním směrem na okraji lesa. Pomocí detektoru kovů ji téhož dne našel Petr Šín z Olomouce. Jedná se o: Zikmund I. Starý, mincovna: Krakov, Ag půlgroš, 1510; Av.: +MONETA : SIGISMVNDI, polská orlice v kruhu; Rv.: +REGIS : POLONIE : 1510, královská koruna v kruhu; Lit.: Kopicki 411; 0,58 g; 17 mm; bez patiny, zachovalý, jen místy otřelý a částečně nečitelný, lehce prohnutý; Literatura: KOPICKI, Edmund: Ilustrowany skorowidz pieniedzy Polskich i z Polską związanych, Część 1 (poz. 1-7058), Teksty i Tablice. Warszawa: Polskie towarzystwo numizmatyczne, 1995. 315 p., 397 tabulek. Za určení mince autoři děkují Bc. Pavlu Kašparovi.
- 9 MĚCHUROVÁ, cit. v pozn. 4, s. 130, obr. 63.

① Jeseník-lázně, hrobka Vincenze Priessnitz, 2018.
Foto Eva Pulkrtová.

HISTORISMUS NA JESENICKU A JEHO ARCHITEKTONICKÉ SKVOSTY

Eva Pulkrtová

Od středověku vládli na Jesenicku vratislavští biskupové. Katolická církev zde proto měla výsostní postavení. Přicházející protestanti byli sice v době renesance i biskupem krátkou dobu tolerováni, jejich modlitebny zůstaly ale v prachu zapomnění. V 18. století byl vliv katolické církve ještě posílen aktivitami olomouckého biskupa Jakoba Ernsta von Lichtenstein-Kastelkorn, který na svém panství v Bílé Vodě u Javorníka nechal postavit piaristickou kolej. Obrat nastává až v 19. století po josefovských reformách. Mezi novogotickými kamennými kostely, o kterých bylo pojednáno v předcházejícím ročníku sborníku, se objevuje také kostel protestantský.

Ve svém příspěvku otevíru znovu téma jesenických kamenných novogotických sakrálních staveb a některých staveb s nimi souvisejících. Ráda bych ho rozšířila, případně poopravila a podívala se na vstup historizujících stylů na Jesenicko v novém světě, skrze architektonické skvosty kraje, které daly příklad ve své době dalším stavbám na nevelkém území, v jehož centru stojí zámek Jánský Vrch a na něj dopadal bezprostřední

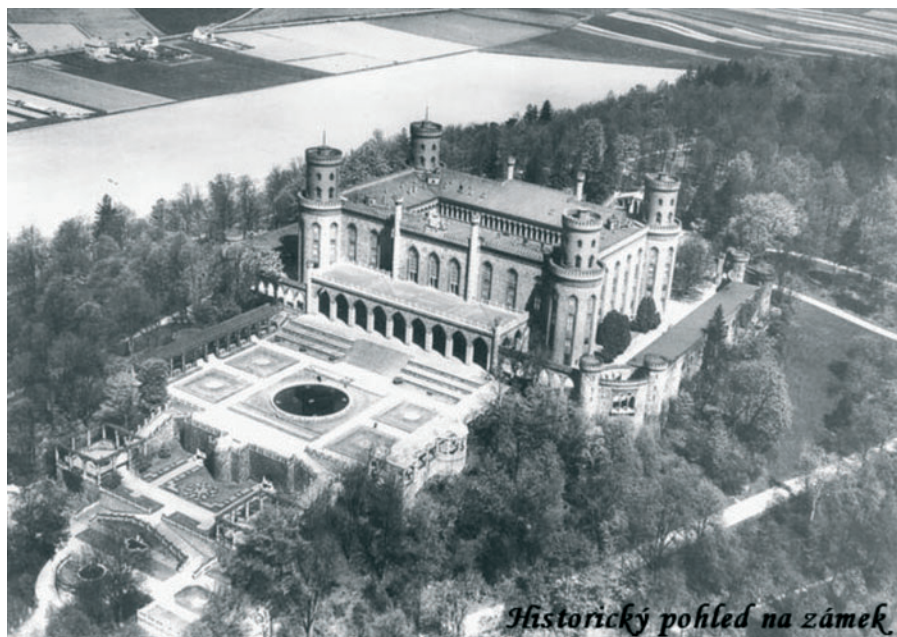
zájem a vliv vratislavského biskupa a posléze arcibiskupa Heinricha Förstera (v úřadu 1853–1881). U těchto staveb, které jsou stěžejními pro dané téma, se zastavím podrobnějšími popisy. Jde o hrobku Vincenze Priessnitz v lázních v Jeseníku (v 19. století na Gräfenbergu) a kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie v Travné, v neposlední řadě o zámek v Kamienci Żąbkowickém, v Polsku, kousek za hranicemi nedaleko Javorníka, bez něhož by první dvě jmenované stavby patrně nestály. Přiměly mne k tomu nové informace, které jsem nasbírala během roku při práci přebíhající od stavby ke stavbě. Velkým pomocníkem je mi nyní kniha „Travná, dříve Krautenwalde“, kterou nedávno vydalo Šoltýství Travná z. s., navštívila jsem palác Mariany Oranžské v Kamienci Żąbkowickém, vydala se na geologickou výpravu na Jesenicko s PhDr. Zdeňkem Gábou, měla jsem možnost se blíže seznámit s kaplí v zaniklé osadě Kohout (Hamberk, počestěná podoba tvaru Hahnberg, mezi Javorníkem a Bílým Potokem). V článku samotném a taky v jeho závěru se budu snažit uvést

na pravou míru omyly z článků předcházejícího sborníku, týkající se jesenických novogotických kamenných sakrálních staveb a poutního místa v Travné. Vycházela jsem v nich i z některých neověřených obecně rozšířených informací.

Majestátní kamenné kostely se objevily v kraji lemovaném Rychlebskými horami a Hrubým Jeseníkem téměř najednou, byly postaveny jeden po druhém do deseti let, staly se ve své době inspirací pro mnohé další církevní stavby. Turista nad nimi dnes žasne. Málokdo si možná uvědomí, že jejich stavbou byla završena jedna etapa, na jejímž začátku vyrůstá velkolepá romantická stavba za hranicemi Českých zemí, nedaleko Javorníka a Bílé Vody, zámek nizozemské princezny Mariany Oranžské (1810–1883), manželky bratra pruského krále Albrechta. Plány rezidence vypracoval Karl Friedrich Schinkel (1781–1841), tajný vrchní stavební rada pruského

krále. Staviteli od počátku pomáhal mladý, nadaný Ferdinand Martius (1811–1889), který byl pověřen vedením stavby. Martius se v Kamienci usadil, po smrti Karla Friedricha Schinkela pracoval na dokončení zámeckého areálu, skvělého stavebního díla zasazeného do rozlehlého krajinářského lesoparku s jezerem s velkolepě řešeným vodotryskem. Před vstupem do areálu zámku stojí novogotický cihlový evangelický kostel, který zde nechala v letech 1882–1885 postavit princezna Mariana pro svého syna Albrechta. Kostel je dílem Ferdinanda Martiuse a jeho syna Otty. Ferdinand Martius je autorem také nerealizovaného návrhu pro evangelický kostel v Jeseníku.¹ Pracoval pro Marianu i na přestavbě bělovodského zámku na území Jesenicka, kam se po rozvodu uchýlila. ² ³

Krásný, všemi obdivovaný zámek v Kamienci, byl rozsáhlou stavbou, jejíž budování probíhalo od roku 1838 do roku 1910. Dva-

- ² Kamienc Ząbkowicki (PL), palác princezny Mariany Oranžské, z expozice zámku Mariany Oranžské, 2018. Reprofoto Eva Pulkrťová.

③ Kamieniec Ząbkowicki (PL), palác princezny Mariany Oranžské, detail architektury paláce, 2018. Foto Eva Pulkrabová.

krát byla stavba na několik let přerušena. Poprvé v letech 1840–1853 kvůli rozvodu princezny Mariany s manželem, podruhé pro prusko-rakouskou válku. V roce 1853 již pracoval Ferdinand Martius na stavbě zámku sám. V roce 1857 se mohla Mariana procházet reprezentativními prostory v patře. Sama podobu svého zámku od počátku ovlivňovala, jak vyplývá z korespondence Ferdinanda Martiuse s Karlem Friedrichem Schinkelem. Na její přání jsou arkády provedeny v maurském stylu, bylo změněno schodiště, a jídelna získala na eleganci díky hvězdicovému klenutí s žebry sbíhajícími k podporám v podobě stíhlých kamenných sloupů.²

Zámek se zahradami obklopen lesoparkem je zakomponován do krajiny, využívá přírodních krás praúdolí Kladské Nisy a vyvýšeného místa na kopci Bardských hor.³ V návaznosti na historii místa a k počtě vznešeného staro-

bylého rodu má podobu pevnosti. K dosažení působivosti je užito nejen hmotového a prostorového řešení, řeči architektury, ale divák je také fascinován účinkem užitých materiálů, kombinací jejich přírodních barev, souhrou chladných a teplých různě strukturovaných povrchů. Jako se obdivuje vzácnému šperku krásné dívky, stejně může užasnout nad palácem zářícím v měnicím se světle uprostřed zahrad a lesů s vodními plochami. Budovy zámeckého areálu jsou cihlovou architekturou doplněnou chladným kamenem. Uvnitř ale poskytují útulné prostory s omítanými stěnami, kdysi dekorovanými ornamentem, malbou nebo mozaikami. Palác stojí na vyvýšeném místě a do zahrad se otevírá arkádami. Jejich dominujícím prvkem je sala terrena zapojená do zahradních teras s vodními prvky, podmaňující si jihozápadní svah. Sala terrena se ve zjednodušení opakuje v závěru zadní zahrady s jezírkem. Vrcholí lesní vyhlídkou

a uzavírá celou kompozici. Zámecké zahrady jsou sevřeny v prstenci připomínajícím vnější opevnění hradu. Zahradní terasy na jihozápadním svahu jsou vystaveny pohledům na zámek, ostatní zahradní plochy se pohledům zvenčí uzavírají. Palác je v základním rozvrhu čtyřkřídle uzavřené dispozice s napříč vloženým vnitřním křídlem propojujícím přední a zadní průčelí shlížející k zahradám, lesoparku a dál do krajiny. Nárožní pavilony paláce mají podobu obranných věží s cimbuřím. Motiv ukončujícího prvku v podobě věže s cimbuřím je v architektuře paláce i připojených zahrad dále rozveden. Výrazné jsou párové štíhlé vysoké věžičky vynášející cimbuří nad hmotu paláce, vymezující středové rizality obou průčelí. Věže, arkády a zábradlí teras odlehčují jinak navenek hmotnou stavbu přísných geometrických tvarů s kamenným opláštěním a kamennými architektonickými prvky. Hmotu paláce usazuje parter, rozvíjející se do vnějšího opevnění paláce uzavírajícího zahrady. Jeho boční vstup palác otevírá od příjezdové lesní cesty. Portál bočního vstupu je jednoduchý, zakončený lomeným obloukem, v ústupcích se propadá do masivní kamenné zdi. Téma ústupkového portálu je rozvedeno v architektuře celého paláce, stává se nosným motivem rozvrhu fasád, graduje v měkké modelaci trojice portálů hlavního vstupu do paláce pod salou terrenou. Kamenný plášť na režném cihlovém zdívu je vytvořen z lomového kamene s okrovým zabarvením. Kolem kamenů nepravidelných tvarů jakoby zděných kyklopským způsobem se rozbíhá pavoučí síť spárování. Mělká hladká linie spár nechává vyniknout tvar kamenů, původně, jak se zdá, s jemně strukturovaným povrchem. Nosné architektonické články paláce jsou vytesány ze světlého kladského pískovce, architektonické akcenty z bělostného mramoru. Celá stavba si hraje s barvami zvolených materiálů, strukturami, je založena na kontrastech skládaných hmot a jejich významu v kontextu

celé stavby. Pro zdvo částí parteru s bočním vstupem do zámku je speciálně zvolen granátický svor. Naproti tomu všechny kamenné konstrukce spojené s vnějším opevněním a terénními zahradními úpravami jsou ze šedé žuly, aby barevně nekonkurovaly paláci, ale propojily ho s okolní krajinou. Jen prstenec kašen na terasách, podobající se kolům na vodě, jsou zhotoveny z bílého mramoru. Pro stavbu zámku Mariana zakoupila vápenky okolo Zlatého Stoku a Staré Moravy. V místě zámku postavila cihelnu. Na západní straně hory Krzyżnik, v blízkosti zámku, nechala otevřít kamenolom na mramor. Pro průsvitně bílou barvu byl mramor nazván „Biala Marianna“.²

Palác byl ve své době skvostnou stavbou, která na sebe z daleka poutala pozornost. Výrazně se zapsala hned v 50. letech 19. století také do architektury Jesenicka. Stavba paláce princezny Mariany byla započata v době, kdy se zbarokizovaná jesenická krajina s několika pozůstalými staršími kostely postupně převlékala do empiru. Rychlému procesu přestavby napomohly katastrofální požáry ve Zlatých Horách a Javorníku ve 20. letech 19. století. Barokní farní kostely v obou těchto městech dostaly v souvislosti s přestavbou jejich střech empirovou úpravu průčelí. Empirový sloh se na Jesenicku velmi výrazně zapsal také do podoby zámku v Kobylé, nového kostela ve Skorošicích, i do přestavby kostela ve Velkých Kuněticích. Taky kaplička kousek od Javorníka na Hahnbergu (Kohout, Hamberk)) vedle statku, který v roce 1841 koupil Vincenz Priessnitz (1799–1851), aby tam hospodařil a odpočinul si tak při manuální práci od svých každodenních povinností v lázních,⁵ byla postavena v empirovém slohu. Vše napovídá tomu, že kaplička byla na Hahnbergu postavena ještě za života Vincenze Priessnitze. V době, kdy se jeho život blížil ke konci, sepsal testament, v němž mělo být rozhodnuto o dalším nakládání s rozsáhlým rodinným majetkem, o budoucnosti lázní

④ Jeseník-lázně, hrobka Vincenze Priessnitz, architektonický detail, 2018. Foto Eva Pulkrtová.

na Gräfenbergu i jeho polnosti. Přál si také postavit rodinnou hrobku na Gräfenbergu.⁸ Toto přání se mu nakonec splnilo. Tři roky po léčitelově smrti bylo Jesenicko obdařeno jedinečnou drobnou romantickou stavbou v podobě středověkého karneru, která se vymykala okolní zástavbě. Biskup Heinrich Förster vydal v roce 1855 povolení k posvěcení sepulkrální kaple zasvěcené Panně Marii a povolil taky, aby se v ní konaly mše.⁸

Rodinná hrobka Vincenze Priessnitzze je popsána v článku o kamenných novogotických kostelech na Jesenicku v předcházejícím sborníku. Hrobka se obrací k výhledu na město, kaple spíš k lázeňským budovám. Obě průčelí vrcholí drobnou zvoničkou. Příbuznost architektonického ztvárnění Priessnitzovy hrobky se zámek v Kamienci nemusí být na první pohled patrná. Ale je tomu tak. Priessnitzova hrobka neměla na počátku 50. let 19. století daleko široko obdobu podobně jako zámek princezny Mariany. Obě stavby počítají s účinkem horské krajiny, využívají vyvýšeného místa i hloubky lesa, který je obklopuje. Umístění hrobky ve středu lesní promenády je v jistém smyslu stejně impozantní jako přepychový zámek na kopci s dalekými

výhledy, obklopen tichem lesa. Také v případě Priessnitzovy hrobky jde pravděpodobně o cihlovou architekturu s kamenným venkovním obložení. Klenuté místnosti v lomeném oblouku jsou hladce omítnuté. Podoba zámku v Kamienci je i v provedení portálů, jejichž orámování připomíná orámování oblouků zámeckých arkád. Podoba je také v užití granátického svoru, tady v dokreslení lemování stavebních otvorů. Nosné architektonické prvky jsou vytesány z pískovce, sochařské prvky z bělostného jemnozrnného mramoru. Přísný geometrický rozvrh architektonických prvků kontrastuje se základní plochou z lámaného šedého, nažloutlého kamene, zděnou jakoby kyklopským způsobem zdění. Ze zprávy PhDr. Zdeňka Gáby z cesty dne 6. 11. 2018: *Kvadríky v orámování stavebních otvorů: Granátický svor. Svor s převahou muskovitu nad biotitem, zpravidla světle hnědé barvy. Hojně jsou porfyroblasty granátu zpravidla 4–6 mm (ale až i 10 mm) velké. Jde o svor*

5 Kamiencie Ząbkowicki (PL), palác princezny Mariany Oranžské, portál bočního vstupu, 2018. Foto Eva Pulkrtová.

6 Kamiencie Ząbkowicki (PL), palác princezny Mariany Oranžské, portál bočního vstupu, detail, granátický svor, 2018. Foto Eva Pulkrtová.

orlicko-kladského krystalinika těžený u obce Kamieniec Zabkowicki na Zámkové hoře. Kámen je poměrně měkký; snadno opracovatelný, odolný vůči zvětrání. Materiál použitý na stavbu: světlá slezská žula, pro architektonické články mramor bílý, jemnozrný. ④ ⑤ ⑥

Ranou přímou inspirací palácem v Kamienci najdeme hned v Javorníku. Klášterní budova řádu Chudých školských sester de Notre Dame, o jejíž existenci bylo rozhodnuto v roce 1856 vatislavským biskupem Heinrichem Försterem, vypadá už na první pohled jako zmenšenina paláce v Kamienci. Klášterní škola byla postavena v letech 1857–1859.⁴ Stavba jednoduchého tvaru se středovým rizalitem v průčelí a vysokými okny se záklenky, štíhlé věžičky vymezující hmotové řešení stavby a vynášející cimbuří nad střechu, nemohou o tom nechat nikoho na pochybách. ⑦

V době výstavby první klášterní budovy v Javorníku vyrostla v Travné na místě dřevěné kapličky zděná novogotická kaple k počtě Panny Marie La Salette. (Foto v předcházejícím sborníku.) Do ní jakoby byla vtisknuta základní podoba kaple hrobky na Gräfenbergu. Místo hrobky se ale ke kapli přimyká menší pravouhlé kněžiště. Kaple je pravděpodobně celá vyzděna z cihel, omítaná zvenčí i zevnitř, je vyzdvížena na kamenné podnoži. Interiér je zaklenutý křížovou klenbou využívající lomeného oblouku. Měl ji postavit Josef Schwarzer z Bílého Potoka. V roce 1857 byla stavba dokončena, do věžičky byl zavěšen zvon, dar rodáka z Travné Karla Schönwiese z Inzersdorfu u Vídně. Zvon byl vyzdoben obrazem Panny Marie a sv. Michala.⁶ Jestli měla kaple od počátku dnešní podobu, nevíme, protože byla renovována v roce 1896 a její známá nejstarší vyobrazení

⑦ Javorník, bývalý klášter řádu Chudých školských sester de Notre Dame, 2008. Foto Eva Pulkrtová.

ji zachycují už renovovanou. Od té doby má vnější omítanou obílenou fasádu, architektonické prvky užívající románského a gotického tvarosloví jsou z režného cihlového zdiva, nyní přetřeného červeným nátěrem. Interiér kaple se však zachoval v původním stavu, má dochovanou malovanou výzdobu stěn. Drobnými zvoníčkami zapojenými do průčelí byly posléze opatřovány další kapličky na Javorníku. Kaplička sv. Antonína na horním konci vesnice z roku 1880⁶, kaplička vedle vápenky u cesty mezi Travnou a Javorníkem. Ve stejném roce, v roce 1896, kdy byla renovována kaple Panny Marie Saletské v Travně, vyrostla ještě v Javorníku novogotická kaple zasvěcená sv. Antonínovi Paduánskému. Ta už ale má rovný strop. Přímoú inspirací byla

8 Javorník, kaple sv. Antonína Paduánského, 2012.
Foto Eva Pulkrtová.

nepochybně Priessnitzova hrobka ještě pro hrobku Latzelovy rodiny ve Staré Červené Vodě, vystavěnou v letech 1893–1904.⁷ Také Marianin zámek se ještě tu a tam promítne v závěru 19. století do jesenické architektury. V 80. letech do architektoniky fasády fary evangelického kostela v Jeseníku, stejné téma ještě zazní v architektuře hotelu Kronprinz v Bernarticích. 8 9

Na začátku příběhu nástupu historizující architektury na Jesenicko stojí, ač se to nemusí zdát, osobnost Karla Friedricha Schinkela s jeho romantickými obrazy katedrál nad městem. Na konci 30. let navrhuje romantický zámek pro Marianu a Albrechta ve Slezsku v podobě pevnosti u samých hranic Pruska s Rakouskem. Seznamuje se se slezskou cihlovou středověkou sakrální architekturou s architektonickými články z bílého mramoru. Zámek navrhuje na míru do kopcovité krajiny zvedající se ze slezské roviny. Jeho stavbu realizuje a dokončuje Ferdinand Martius, vyhovuje přáním Mariany. Stavba je dvakrát na několik let zastavena. Poprvé v době rozvodu Mariany a Albrechta. V té době se rodí Priessnitzova hrobka na Gräfenbergu. Je postavena v roce 1853. Ve stejném roce se obnovují opět práce na zámku v Kamienci. Zastavuje je až prusko-rakouská válka. Po skončení války se stavba zase rozbíhá. V roce 1875 přichází do Javorníka z Vratislavi uměnilovný a dobrý duchovní pastýř, čerstvě jmenovaný arcibiskup Heinrich Förster, aby se natrvalo usadil na zámku Jánský Vrch.⁹ Na zámku hostí svého přítele romantického básníka Josefa von Eichendorff. V novém duchovním prostředí s bohatou hudební minulostí může uskutečnit svůj sen postavit nedaleko arcibiskupského sídla katedrálu. K tomu přispívá stále větší zájem poutníků o kapli Panny Marie La Salette a studánku se zázračnou vodou v Travně v blízkosti zámku. Do Javorníka zve z Vídne svého přítele Friedricha von Schmidta, aby pro takovou stavbu vypracoval plány. Schmidt přišel

9 Karl Friedrich Schinkel: Katedrála nad městem, 1815, olejomalba, v. 94 cm, š. 140 cm, in: Betthausen, Peter. Karl Friedrich Schinkel, Welt der Kunst, Berlín 1986. Reprofoto Eva Pulkrtová.

hned s několika variantními řešeními. První návrhy přinesly i úvahy o dvouvěžovém průčelí. Podle jeho návrhu byl zhotoven i hlavní oltář. Kostel byl podle plánů Friedricha von Schmidta postaven v Travné a byl zasvěcen Neposkvrněnému Početí Panny Marie.

Schmidt měl půdu pro své zamýšlené dílo na Jesenicku nachystanou. Do prostředí, ve kterém se ustálil od závěru renesance typ kostela s menším kněžištěm polygonálního půdorysu a představenou věží na střed průčelí, přináší vyspělou formu kostela, opírající se o dokonalou znalost středověkých kamenných katedrál. Ustálený typ jesenických kostelů vyšel ze středověkých kostelů s ústupkovými portály ve vstupech, klenutým pravoúhlým kněžištěm, trámovým stropem lodi, přistavenou sakristií na severní straně, a sanktusovou věžičkou na střeše.

Kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie s farou stojí v příhraniční obci Travná

(Cruthenwalde, Krautenwalde, Krutvald), byl postaven u říšské silnice vybudované v letech 1872–1874, vedoucí z Javorníka do Pruska. (Foto v předcházejícím sborníku.) Tvoří duchovní zázemí blízkému poutnímu místu se zázračným pramenem, křížovou cestou a kaplí Panny Marie La Salette. Kostel je novogotickou sakrální architekturou, dominantou vesnice středověkého založení. Vědomě využívá vertikality a přírodní scenerie. Impozantně působí na poutníky přicházející k poutnímu místu posazenému na stráni zvedající se ke kopcům Rychlebských hor. Kostel není orientovanou stavbou, ale obrací se průčelím s věží k jihojihovýchodu, k vesnici a vstříc přichozím. Přizpůsobuje se linii údolím protékajícího potoka. Stojí na jeho levém břehu, na ostrůvku mezi potokem a silnicí.

Je longitudinální halovou stavbou půdorysně se rozvíjející v podélné ose, postavenou na

půdorysu kříže. Mezi polygonální presbyterium a loď se zpěváckou tribunou naproti presbyteria je vložen transept. Věž je zapojena do průčelí. K západní straně presbyteria je přistavena přízemní sakristie. V rozvrhu kostela hraje základní roli číslo tři. Trojí dělení se promítá do skladby jednotlivých částí v interiéru i exteriéru. Tři jsou okna v presbyteriu, trojdílná je loď, dispozice podvěží, i hlavní oltář. Trojdílná je na výšku v pohledu zvenku také věž. Stavba ve svém rozvrhu využívá symetrie a akcentu na střední osu. Hlavní vstup je situován na střed průčelí. Střední část průčelí vynáší do výše zvonici. Stejně tak střední část hlavního oltáře vynáší do výšky jeho ústřední postavy. Pro tvarové zjednodušení stavby pohlcuje hmota loď podvěží. Na něj dosedá dvoupatrová věž se šestibokou jehlancovou střechou. První patro věže s řadou oken a hodinami se vyrovnává s přechodem z hmotného dispozičně trojdílného podvěží. K hranolu věže se proto připojují kaplice s valbovými stříškami. Věž ukončuje zvonové patro. Jeho okna jsou opatřena dřevěnými žaluziemi se symbolickým přízdobením výplní záklenku. Střecha věže reaguje tvarem na stříšky kaplic spodního patra věže. Hlavní kostelní okna s lomenými záklenky jsou opatřena kružbou, doplňují je menší okna rovněž s lomenými záklenky. Okna sakristie jsou obdélná. Střechy kostela působí strmě, jsou valbové.

Hlavní vstup do kostela rozkvétá v plné kamenné stěně průčelí výrazným ústupkovým portálem opatřeným gotickým aparátem a sochařskou výzdobou. Portál vrcholí vysokým vimperkem, je ukotven sloupky se štíhlými fiálami. Slohovou čistotu a starobylost kostela dodává rytmizující systém dvoustupňových opěrných pilířů a vysoká vitrážová gotická okna s kružbou ve vrcholu, ozdobená malovaným rostlinným dekorem. Okna vylehčují stěny kostela a prosvětlují vnitřní prostor. Okno střední osy presbyteria za hlavním oltářem je redukováno, tvoří zde

10 Travná, kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie, architektonický detail, 2019. Foto Eva Pulkrtová.

v trojlistu kružby pomyslnou rozetu. Jde o stavbu proporčně vyváženou, s převažující vertikálností. Průčelí usazuje centrálně umístěný výrazně architektonicky pojednaný portál, který ale svým vertikálním řešením, sochařskou výzdobou v zakončení, i zvýšením nad předsazené schodiště, opět zvedá pohled vzhůru k věži. Exteriér kostela počítá s účinkem barevně se proměňující kamenné plochy fasády v kontrastu se světlou sochařskou výzdobou. Staví proti sobě různé druhy materiálů a kontrastní struktury povrchu. Pro nosné kamenné prvky volí jesenickou žulu s pemřovaným povrchem, pro obklady stěn vápenec šedých a okrových odstínů s výrazně strukturovaným povrchem, pro portály, konstrukci oken, i pro sochařskou výzdobu světlý jemnozrnný pískovec. Podlaha v interiéru kostela je vydlážděna z mramoru dovezeného z Tyrolska a Štýrska. Střechy byly původně pokryty břidlicí. 10 11

11 Travná, kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie, detail kamenné stěny po opravě, 2019. Foto Eva Pulkrtová.

Ze zprávy PhDr. Zdeňka Gáby z cesty dne 6. 11. 2018: *Pro vnější obklad cihlového zdiva s dekorativně upraveným povrchem byl zvolen pravděpodobně vesměs šedý krystalický vápenec. Barva je světle až tmavší šedá, zrno jemné až drobné (převážně 0,2–0,3 mm). Vápenec je poměrně značně nečistý. Po rozkladu ve studené i horké HCL zůstává 15 až 20% nerozpustného zbytku (zrna 0,1–0,3 mm). Makroskopicky ve zbytku určena jen tmavá slída (biotit), další minerály nebyly identifikovány (křemen?). Vápenec velmi pravděpodobně pochází z nedalekých lomů na k. ú. Zálesí, kde se v minulosti těžil k výrobě vápna. Výskyty vápence jsou však i v Travné. Některé kameny jsou pokryty hnědou krustou, jiné řasou, vyrůstají z něj i kapradiny (např. sleziník routička). Kvádry opěrných pilířů, armování jsou ze světlé slezské žuly. Středozrné, ojedinelé se v ní nacházejí vyrostlice živce až do 10 mm. Pískovec portálu je bílý až*

slabě nažloutlý. Jde o křídový pískovec těžený v Kladské kotlině. Zejména v minulosti byl široce využíván v architektuře i v sochařství. 12

Kostel je řešen jednotně v každém detailu. Kámen, sklo, i dřevo v interiéru, doplňují kovové prvky. Zábradlí, škrabadla na boty, kovové vstupní dveře, ornamentálně rozvinuté kování, kříže a korouhve v zakončení střech, mříže v oknech a světlicích dveří, zvonek ke svolání věřících, či výplně polí chórové mřížky. Jestliže působí exteriér kostela monumentálním a zároveň vlnivým dojmem, pak jeho interiéru je v intimním prožitku prostoupen pokorou a láskou. Nebeský Jeruzalém vstoupil do tohoto kostela. Dovnitř zve návštěvníka Madona s anděly zobrazená v reliéfu tympanonu hlavního portálu, z vimperku mu žehná socha Krista. Baldachýny stropu byly původně sytě modré, posety zlatými hvězdami, stěny byly oproti tomu světlé,

12 Travná, kostel Neposkvrněného Početí Panny Marie, historický interiér, in: Komínkovi, Josef a Pavel. Travná, dříve Krautenwalde, Šolýství Travná z. s., Travná 2018. Reprofoto Eva Pulkrťová.

členěny kvádrováním naznačeném měkkou červenou linkou. Zdá se, jakoby byl v malovaném ozdobení vítězného oblouku původně do kostela opět vnesen vliv maurského slohu. Zelená linka rozviliny přizdobila otvory, rozvinula dekor vitrážových oken. Rozvilina byla všudypřítomná. Objevuje se v kování dveří, dozdobuje vybavení interiéru. Žebra kleneb se ve vrcholu stropu sbíhají do svorníků v podobě kvítků, jako do náruče Kristovy. V interiéru prolitém barevným světlem září pozlacené oltáře kolorované symbolickými barvami, zejména červenou a modrou, ale taky zelenou nebo žlutou. Hlavní pozornost na sebe poutá Schmidtův hlavní oltář. Je trojdílný, připomíná středověký oltář, je

ozdoben gotickým aparátem. Tabernákl ve zlacené predele vyzdvihuje střední část oltáře vzhůru a tím do něho vnáší dynamiku. Hlavní postavy oltáře jsou tak vyneseny do výše. Ústřední postavou triptychu retabula je Panna Marie Immaculata vznášející se nad apoštoly Petrem a Pavlem na postranních obrazech. Pozadí obrazů je pozlacené. Po stranách triptychu andělé pod baldachýny opakují gesta modlitby a zbožnosti v výjevu v tympanonu portálu kostela. Trojdílný nástavec zpracovává téma katedrály, nese tři kaple. Z postranních kaplí shlížejí svatá Hedvika a svatá Dorota, scénu korunuje postava svatého Jindřicha ve střední kapli. Baldachýny poskytují svatým a andělům sytě modré nebe poseté zlatými hvězdami, jsou ozdobeny gotickým aparátem. V líbezných tvářích i důstojnosti postav svatých na obrazech ožívá krásný sloh. Na vybavení kostela se podíleli řemeslníci z Vídně a Vratislavi. Sochařskou výzdobu dodal sochař Erler z Vídně, oltářní obraz namaloval prof. Trenkwalz z Říma.

Současně s kostelem Neposkvrněného Početí Panny Marie v Travně, který je především dílem vídeňské produkce, byl vystavěn podobný kostel i na Boží Hoře u Žulové. Jeho forma je však zjednodušená, upouští od příčné lodě. Další dva kamenné kostely vystavěné v Jeseníku a Horním Údolí u Zlatých Hor pracují s půdorysem kříže zase jako dřív jen v přístavbách k presbyteriu. Jesenické kamenné kostely jsou s postupem času dílem domácí produkce, která si původní téma přisvojuje a přizpůsobuje k obrazu svému, k obrazu jesenické krajiny. V řešení fary evangelického kostela v Jeseníku ještě zazní vzpomínka na zámek v Kamienci.

Všechny jesenické kamenné novogotické kostely spojuje jméno stavitele Karla Schwarzera z Javorníka, syna Josefa Schwarzera z Bílého Potoka. Josef Schwarzer je na Javornicku znám svou tvorbou od 50. let 19. století. Čistě teoreticky mohl pracovat taky na stavbě zámku v Kamienci.

Oprava kostela Neposkvrněného Početí Panny Marie v Travné

Stavba kamenného novogotického kostela je velmi impozantní, ale také křehká, když se naruší její konstrukční systém. Stačí, aby se časem porušilo spárování kamenného pláště, a do cihlového zdiva začne vnikat voda. Zvláště náchylné k poruchám jsou spáry horní plochy opěrných pilířů. V roce 2018 byla zahájena oprava kamenného pláště a souvisejících kamenných článků. Nebylo pochyb o tom, že mokrá místa na stěnách v kostele mají přímý vztah k jejich poškozením. Odstrašujícím příkladem byla příležitostná oprava kamenného pláště v minulosti, se spárováním částí dostupných ze země. Spárovací přespříliš tvrdá malta přetažená přes kameny, struktura kamenů často stržena přebroušením.

V rámci oprav zahájených v roce 2018 byl opraven kamenný plášť západní strany kostela. Spárování je výtvarně zapojeno do kamenného pláště se záměrně strukturovaným povrchem kamenů s rovnoběžným zvlněným vroubkováním. Oprava spárování byla prací velmi náročnou. Tenké poškozené spáry musely být otevřeny a znovu vyplněny maltou. Hydrofobizace kamenného pláště byla omezena na nejvíce vodou namáhané plochy na římsách a na opěrných pilířích, aby nedošlo k pozdějšímu nepříznivému účinku chemické látky na povrch kamene. Původní struktura kamene se dobře dochovala do současnosti.

Oprava mylných tvrzení nebo dedukcí v článcích v předcházejícím sborníku, týkajících se kamenných novogotických kostelů na Jesenicku a poutního místa v Travné

Kaplička na Hamberku (osada Kohout, Hahnberg) nepatří do souboru kapliček s malou zvoničkou zapojenou do průčelí, nacházejících se na Javornicku. Je o něco starší empírovou kaplí srovnatelnou spíše s architekturou kostela sv. Martina ve Skorošicích nebo em-

13 Hamberk u Javorníka, kaple, částečný pohled na kapli, 2018. Foto Eva Pulkrťová.

pírovou úpravou farního kostela Nejsvětější Trojice v Javorníku. Konstrukční provedení krovu farního kostela v Javorníku, stavebně upraveného po požáru města Javorník v roce 1825, a kapličky na Hamberku je obdobné. Připojení vzpěr ke sloupkům střední stolice v plných příčných vazbách je zajištěno kovovým šroubem. 13 14

Současná kaple Panny Marie La Salette v Travné byla dokončena v roce 1857. Vedle ní stojí domek hlídače s přistavenou soukromou kaplí.⁶ Právě tvar kapličky domku hlídače a neznalost celé historie vedl k ne-

14 Hamberk u Javorníka, kaple, interiér kaple, 2018.
Foto Eva Pulkrtová.

jisté, a nyní – jak je vidět, k dosti pochybné domněnce, že domek hlídače vznikl přístavbou ke starší zděné kapličce. Kapličce domku hlídače bylo nesprávně přisouzeno, že může jít o kapličku sv. Antonína z fotografie vlepene do kroniky obce k události roku 1937. Ona kaplička sv. Antonína však stála na horním konci vesnice.⁶ Je zakreslena v mapě 3. vojenského mapování a nedávno byla zbořena. Umístění původní křížové cesty poutního místa s kapličkami na kamenných sloupcích s obrázky Josefa Baucha z Vidnavy není proto možné hledat na fotografii kapličky s nápisem Antonius Kapelle, Krautenwalde. Leda že by byly ke kapli sv. Antonína z poutního místa přeneseny. (Na levé straně před

kapličkou sv. Antonína se zdají být vidět dvě sloupcové kapličky.)

Na stavbu hrobky a paláce Mariany Oranžské bylo použito granátického svoru, nikoliv svoru s českými granáty. České granáty se nacházejí pouze na nalezištích v Čechách. U kaple Panny Marie La Salette se nachází grotta se studánkou s léčivou vodou. Jestliže jde na fotografii, představené v článku „Poutní místo v Travné“ v předcházejícím sborníku, skutečně o původní grottu ze závěru 19. století, musela být po první světové válce přestavěna. Na stavbu nové jeskyně bylo použito velkých neopracovaných balvanů čediče. Podle fotografie z počátku 30. let 20. století, dodatečně objevené v archivu, byla nika pro sošku Panny Marie Lurdské menší, než je tomu v současnosti. Soška na obrázku je polychromovaná. Je ale jiná, než na nejstarší fotografii grotty. Pravděpodobně pocházela z dílny skorošického sochaře Tinze. Soška tam nebyla dlouho. Byla nahrazena sochou z bílého mramoru. Ze zprávy PhDr. Zdeňka Gáby z cesty dne 6. 11. 2018: *Grotta Panny Marie Lurdské se studánkou poutního místa v Travné je vybudována výhradně z velkých zcela neopracovaných balvanů čediče, těžebných v lomu u státní hranice na Čedičovém vrchu nad Travnou (k. ú. Zálesí). Lom již za 1. republiky patřil pod správu okresních silnic, těžba skončila v roce 1954. Z lomu vedla 1,7 km dlouhá lanovka k drtiči v Travné. V „jeskyni“ se nachází skulptura Panny Marie Saletské z jemnozrného bílého mramoru. Provedení připomíná práce Josefa Obetha (téměř identická socha je tč. u kostela ve Vlčicích.*

Poznámky

¹ X. Svatováclavské česko-polsko-německé setkání v Jeseníku 2010, historický seminář na téma Jesenícko v kontextu vývoje slezské a moravské architektury, sborník, Jeseník 2010, in: ŠREK, Robert. Nástin vývoje moderní architektury Jeseníku a Lipové-lázní, s. 55.

- ² Panely expozice zámku Mariany Oranžské.
- ³ <http://kamienieczabkowicki.eu/historie-a-poloha/>
- ⁴ NEUBAUEROVÁ Michaela. Historie kláštera školských sester - dnešního Domova důchodců v Javorníku (do roku 1950). Článek poskytnutý autorkou v r. 2013.
- ⁵ Vincenz Priessnitz, 1799-1851, Almanach k 200. výročí narození. Město Jeseník, Priessnitzovy léčebné lázně a. s., Okresní úřad Jeseník, 1999.
- ⁶ KOMÍNKOVI, Josef a Pavel. Travná, dříve „Krautenwalde“, Šoltýství Travná z. s., Travná 2018.
- ⁷ AUGUSTINKOVÁ, Lucie. Standardní stavebněhistorický průzkum Latzelovy kaple ve Staré Červené Vodě, 2018.
- ⁸ TINZOVÁ, Bohumila. Gräfenberk - Priessnitzovo mausoleum s kryptou, SOKA Jeseník 2003. Článek poskytnutý autorkou.
- ⁹ SKŘIVÁNEK, František - TOVAČOVSKÝ, Jaroslav. Vratislavští biskupové v dějinách Slezska, se zvláštním zřetelem na jejich životopisy a heraldiku. ONYX, Praha 2004.

*Propast
oder das Gevatterloch.*

J. Hesse podlé J. H. A. Gallaše, Propast u Teplíc nad Bečvou, 1819, mědirytina. Podlé Nesrsta, K. Das Bad Teplitz und dessen Mineralquellen bey Weißkirchen in Mähren. Olmütz 1820.

ARCHITEKTURA LÁZNÍ TEPLICE NAD BEČVOU V 1. POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Robert Šrek

Úvod

Historií architektury lázní Teplice nad Bečvou se průkopnický zabýval Pavel Zatloukal.¹ Zde předkládaná studie navazuje na výsledky jeho bádání a zaměřuje se zevrubněji na 1. polovinu 19. století. Pramennou základnu tvoří archivní písemnosti z fondů dietrichsteinských velkostatků Hranice a Lipník nad Bečvou, deponovaných v Zemském archivu v Opavě, pobožce Olomouc.

Pozoruhodná a zajímavá není na této kapitole z dějin lázeňské architektury ani tak výsledná podoba staveb, jako spíše samotný proces plánování a okolnosti, které jejich vznik doprovázely. Závěrečné vzezření staveb nebylo výsledkem jednoduchého přímočarého zhmotnění architekta plánu. Předcházela mu úporná a vleklá úřední mašinerie, na níž se podílely jednotlivé složky administrativy, které měly s Teplicemi nad Bečvou co do činnosti a které plán připomínkovaly. Majitelé velkostatku, Jan Karel kníže z Dietrichsteina-Nikolsburgu, hrabě z Proskau-Leslie (1728–1808), a jeho syn František Josef kníže z Dietrichsteina-Nikolsburgu, hrabě z Pro-

skau-Leslie (1767–1854), totiž ponechávali chod panství na svých zástupcích, poradcích, úřednících a jednotlivých úřadech.²

Pro pochopení výchozí situace 19. století nejprve v krátkosti načrtnu skicu stavebního rozvoje lázeňského místa v 18. století, tematiku avizovanou v názvu článku poté rozdělím do třech částí zaměřených na lázeňský dům, lávku/most přes řeku Bečvu a krajinářské úpravy lázeňského prostoru.

18. století

Lázně v Teplicích nad Bečvou existovaly již ve 2. polovině 16. století. Od roku 1622 náležely Dietrichsteinům, kteří je získali v rámci konfiskací po bitvě na Bílé hoře a vlastnili po další tři staletí. Za třicetileté války ovšem zpusťly a byly poničeny.³ Nová etapa v jejich vývoji nadešla až v 18. století. Stavební růst lázeňského areálu v této době zůstává zahalen rouškou tajemství, archivní zprávy o něm vypovídají spíše nepřímě a útržkovitě. Vyplývá z nich ale jedna podstatná skutečnost: na pomyslném žebříčku preferencí Dietrichsteinů lázně nestály nikterak vysoko.

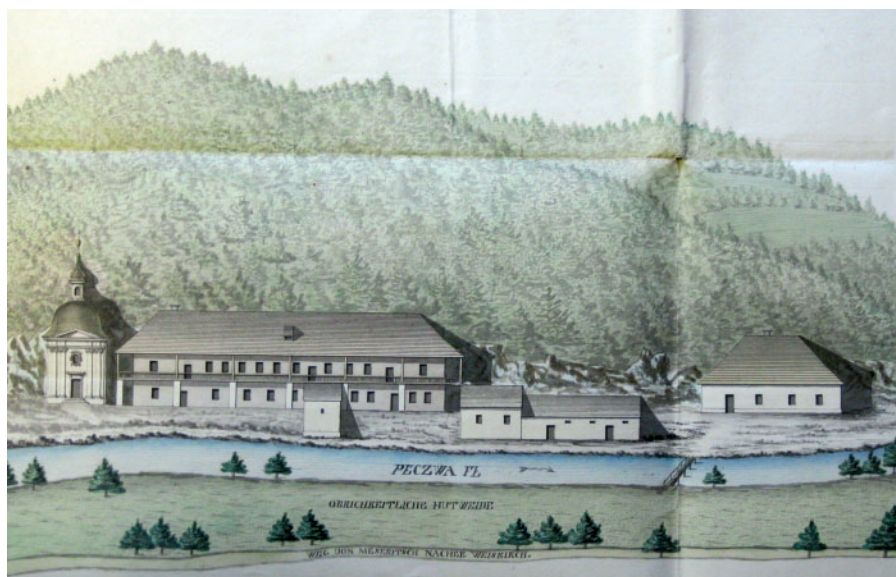
Pronajímaly se, nedbalo se na jejich rozvoj a v nabídce tím pádem neuspokojovaly požadavky klientely. Podívejme se nyní na to málo, co o architektuře v Teplicích nad Bečvou v 18. století můžeme konstatovat.

Roku 1715 vrchní hejtman Joseph von Rauttenberg zpravil Waltera Xavera knížete z Dietrichsteina-Nikolsburgu (1664-1738) o tom, že nechal v Teplicích postavit novou lázeňskou budovu se čtyřmi pokoji pro hosty a stáje pro šest koní. Přijal také hostinského, aby tam čepoval panské pivo. A protože šlo dobře na odbyt, dal udělat sklep na dva sudy. Byly to právě výnosy z prodeje tohoto oblíbeného nápoje, které v 18. století poutaly pozornost vrchnosti, nikoliv léčba. Pouze na papíře se hejtman zaobíral provedením lávky z dvanácti trámů přes řeku Bečvu, jež měla usnadnit příchod do lázní.⁴

Z roku 1731 se zachovala zpráva vrchního hejtmana Böhma, podle níž Teplice prosperovaly. Blahodárné účinky pramene vstou-

pily ve známost a začali sem přijíždět hosté z vyšších společenských kruhů. Mezi nimi se objevili mimo jiné dva rotmistři, slečna hraběnka von Herberstein, páni z Wipplernu, z Harassu a z Tetzlernu, slečna Skrbenská, obchodníci z Opavy, poštmistr z Ratiboře, polský zemský sekretář a baron Petřwaldský z Buchlova. Takové shromáždění urozených osob přirozeně kladlo na lázně zvýšené nároky. Bylo proto zapotřebí uvést přízemní lázeňskou budovu o délce dvaceti sáhů a šířce čtyři a půl sáhu do přiměřenějšího stavu a vybudovat nové dřevěné patro s kvartýry pro hosty. Po straně této budovy pak měl být vystaven šenk s pořádným sklepem.⁵

Roku 1766 si na poměry v lázních stěžoval Karlu Maxmiliánu, knížeti z Dietrichsteina-Nikolsburgu (1702-1784), Friedrich hrabě von Sinzendorf. Příchozí se mohli ubytovat pouze v sedmi pokojích, jež byly pro vysokou návštěvnost přes léto plně obsazené, a tak mnozí vyšli naprázdno. Jedna kuchyně sot-

① Jan Sarkander Thalherr, Situační plán lázní Teplice nad Bečvou, 1802, Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, Velkostatek Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158. Foto Robert Šrek.

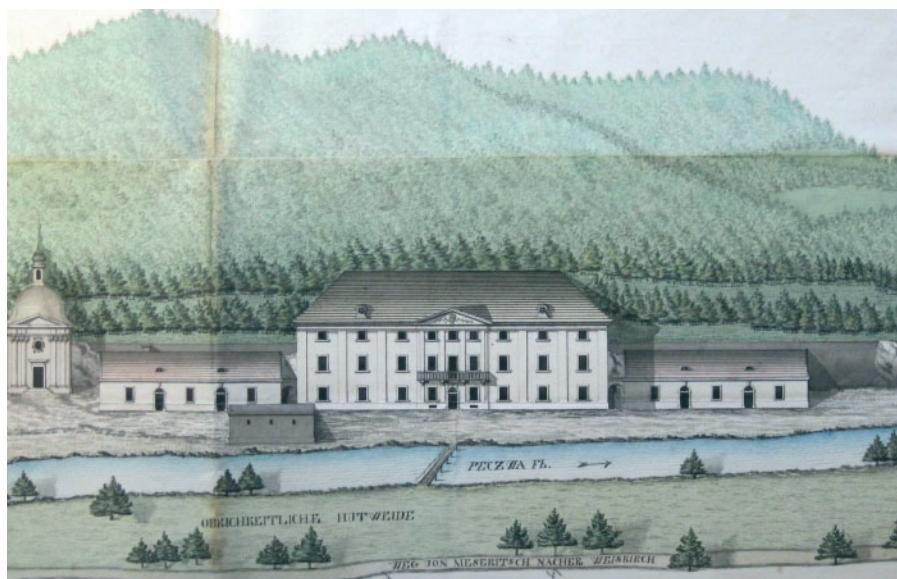
va pokryla potřeby více než jedné partaje. Scházelo místo pro uschování vozů. Na nekrytý pramen přšlo a léčivá voda ztrácela na síle. Sinzendorf doporučoval rozšířit lázně až k hostinci, což by při užití hrázděného zdíva ani nebylo drahé; investice by se pak díky rušnějším léčebnému provozu brzy finančně rentovala.⁶ V 60. letech 18. století proběhlo tzv. I. vojenské mapování, podle něhož teplické lázně sestávaly ze dvou budov postavených na půdorysu zrcadlově obrácených písmen E a C.⁷

Z roku 1775 pochází kaple sv. Peregrina, jediná spolehlivě datovaná a současně jediná dodnes stojící barokní budova v Teplicích. Postavena byla podle návrhu knížecího stavitele Jana Karla Hromádka.⁸

Necelé desetiletí později, roku 1784, nabádal krajský fyzik Heinrich Gerard vrchnost k tomu, aby byl vývěr pramene lépe zajištěn a u něj se postavilo kamenné ohrazení, dále upozorňoval na prospěšnost vystavení dal-

ších pokojů pro hosty.⁹ S úpravou výtoku minerálního zřídla tehdy souhlasil vrchní úředník Klimpel, se zbudováním pokojů ale radil vyčkávat, zdali vzroste množství zájemců o lázně. Stávající podoba pro něj byla dostačující: hostinský a donašeč vody vlastní bydlení měli, hostům prozatím sedm cel v přízemí a šest místností v patře stačilo.¹⁰ Nesplněným přáním po celé 18. století byla stavba lávky přes Bečvu.¹¹

Jak vidno, o cíleném systematickém architektonickém rozkvětu Teplic nad Bečvou v 18. století nemůže být řeč. Na konci tohoto věku se lázně nacházely ve značně sešlém stavu.¹² Na jejich úpadek po čase vzpomínal Josef Heřman Agapit Gallaš: „Budova byla tak zanedbána, že skoro všechny pokoje a koupelny byly bez zámků a závor, bez stolů a komod, bez závěsů a okenic. Dokonce v některých koupelnách byla zeď tak děravá, že koupající hosté byli obtěžováni drzými pohledy nectných uličníků.“¹³

② Jan Sarkander Thalherr, Návrh nového lázeňského domu v lázních Teplice nad Bečvou, 1802, Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, Velkostatek Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158. Foto Robert Šrek.

Lázeňský dům

Co se týče lázeňského domu, naděje na lepší zítřky svítila v roce 1802. Hospodářský úřad v Hranicích plédoval u Jana Karla knížete z Dietrichsteina-Nikolsburgu pro to, aby zchátralý objekt „ze dřeva a slepených hrud hlíny“ srovnal se zemí a přikázal postavit jej z gruntu nově. Od prvopočátku byl totiž chybně navržený a šlendriánsky provedený, koupelny v něm byly úzké, bylo v nich temno, voda se musela dovnitř i ven nosit ve vědrech, což znamenalo jen námahu navíc a způsobovalo nečistotu. „*Rádný a pohodlný lázeňský dům*“ nadto sliboval vyšší zisky z pronájmu. Jelikož úřad nedisponoval žádným zkušeným odborníkem, žádal vrchnost o delegování vlastního stavebního mistra či o souhlas k angažování přespolního experta. Z Vídně bylo svoleno, aby hraničtí kontaktovali schopného „*stavebního mistra z okolí*“, přitom aby ale pamatovali, „*že tyto lázně bude navštěvovat pouze publikum z města Hranice, nanejvýše něco málo cizích ze sousedství*“. Jinak řečeno – s náklady se to nemělo přehánět.¹⁴

Dne 9. října roku 1802 se k lázeňské budově v Teplicích nad Bečvou vyjádřil Jan Sarkander Thalherr (1747–1835), inženýr a architekt, který byl činný zejména jako městský a vrchnostenský stavitel na fulneckém panství a od roku 1803 jako architekt olomouckého arcibiskupství. Na Hranicku už v letech 1789–1790 a patrně i poté působil v komisi pro úpravu pozemkové daně při krajském úřadě přerovského kraje v Hranicích. Věnujme Thalherrovým slovům a plánům patřičný zájem, jde o nejstarší fundovaný popis architektury ve zdejších lázních.¹⁵ Na kolorovaném situačním plánu zobrazujícím lázně ve směru od Propasti přes řeku Bečvu zachytil při pohledu zleva doprava ① následující objekty: kapli sv. Peregrina, podlouhlou lázeňskou budovu, před ní dřevěný přístřešek nad pramenem, dále židovské lázně se dvěma vanami, které sousedily pod jednou střechou přímo se stájem, a konečně hostinec s šen-

kem a sklepem, kde unikaly sirné páry. Je vidět, že úzký levý břeh údolí, sevřený na jedné straně řekou Bečvou a na druhé straně skalnatým úpatím zalesněného kopce, podmiňoval protáhlý tvar lázeňské budovy a její orientaci souběžně s tokem. Kolem jejího prostého, nijak nezdobeného průčelí, obíhala dřevěná veranda nesená zděnými pilíři. Přizemí bylo přepaženo pěti příčkami. V levém rohu přebýval lázeňský mistr, ve střední části se nacházelo vedle kuchyně schodiště do prvního patra. Dvanáct van při zadní straně bylo odděleno ponejvíce dřevěnými příčkami. V patře s prkennými stěnami se nabízelo bydlení v šesti pokojích, dostupných ze dvou společných předsíní; uprostřed ústilo schodiště do předsíně s kuchyní, nalevo od ní byla menší jídelna. Špatný stav budovy bil do očí. Kamenné zdi v přízemí byly vlhké, místnosti roubeného horního patra měly ztrouchnivělé záklopové stropy, protože se tu koupalo ve vanách, střecha se zdála na spadnutí.

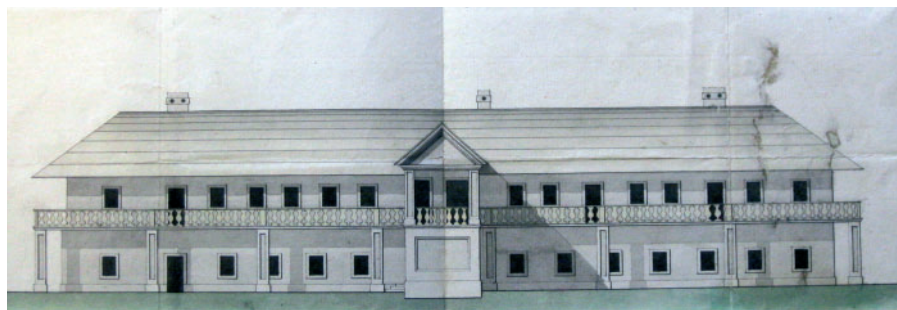
Aby Thalherr vyloučil nedostatky lázní (málo ubytovacích místností a jejich užívání coby koupelen, zdraví ohrožující hostinec, limitující terénní podmínky), přišel s návrhem takřka všechno v Teplicích asanovat a udělat znovu ②. Idea to byla skutečně velkorysá, vyjma kaple sv. Peregrina by nezbyl kámen na kameni. Novou architektonickou dominantu pojal jako rozsáhlou stavbu sestávající z hlavní budovy vysoké tři podlaží a široké na devět okenních os, z níž vybihají dvě přízemní křídla po stranách. Tři střední osy průčelí zdůraznil mělce předstupujícím rizalitem, členěným v rychlém sledu lizénami, akcentovaným v prvním patře kamenným balkonem (s železnou mříží) na krakorcích a vrcholícím nad korunní římsou trojúhelným štítem s heraldickou dekorací dvou vinařských nožů rodu Dietrichsteinů. Zbývající plochu průčelí po stranách rizalitu zamýšlel provést s větším rozestupem mezi okny, čemuž odpovídalo použití širších lizén. Půdorysně byla budova podélně trojtraktová s centrální

chodbou. V přízemí tuto chodbu v úseku za rizalitem přerušoval šenk s vedlejší místností a kuchyní, dále zde bylo umístěno dvanáct koupelen v předním traktu a čtyři koupelny v zadním. Počítalo se s tím, že se do kádí z modřínového dřeva, stažených železnými obručemi, bude dle libosti napouštět teplá a studená voda. V prvním patře měl prostor nad šenkem sloužit jako jídelní sál. Vstupovalo se do něj přímo z chodeb, z nichž rovněž vedly dveře do devíti pokojů a na toalety. Poslední patro zůstalo vyhrazeno ubytování v jedenácti pokojích a toaletám. Podlaží byla propojena dvojicí schodišť v zadním traktu, která zpřístupňovala z mezipatrových podest venkovní prostranství za budovou. K hlavní budově osově symetricky přiléhala přízemní křídla – levé se zázemím lázeňského a čtyřmi židovskými koupelnami, pravé se stájemi pro dvanáct koní. Mezi těmito křídly se dalo projít suchou nohou, chodbou přisazenou ze zadní strany hlavní budovy. Domeček s kotlem pro ohřev vody si Thalherr představoval jako samostatnou stavbu. Strmý skalnatý terén za budovou vyžadoval odstřelit, srovnat a založit zde alej.

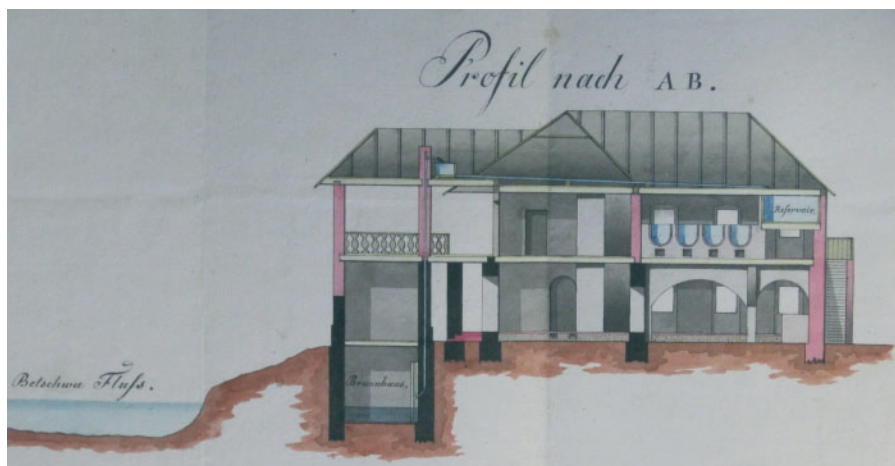
Neskromně dimenzovaným měřítkem a architektonickým řešením je tento projekt ojedinělý. Lázeňská architektura spadala především do kategorie architektury užité, na kterou se nevydávaly veliké sumy peněz.

Obecně bylo v lázních realizováno poskrovnu staveb, jež svým vzhledem překračovaly meze utilitárnosti ve prospěch uměleckého ztvárnění.¹⁶ V moravském a slezském regionu existoval jediný soudobý pendant, který lze poměřovat s ambicemi Thalherrova projektu: Jánské Koupele vzniklé v letech 1811–1816 nedaleko Opavy.¹⁷ Ty byly ovšem postaveny z levnějšího dřevěného materiálu a jejich hlavní budova se od té z Thalherrova návrhu odlišovala jednak stylově,¹⁸ jednak půdorysně.¹⁹ Až mnohem později vyrostla na sledovaném území další rozměrná stavba, lázeňský dům v Gräfenbergu z let 1838–1839. Po architektonické stránce ale vyhlízel velice všedně.²⁰

Vratme se zpět k Teplicím nad Bečvou. Thalherrův projekt zůstal bez odezvy, bez pochyby pro jeho nákladnost. Uplynulo deset let, než se záležitost opravy lázeňského domu znovu stala tématem úřední korespondence. Ze dne 12. února 1812 se dochoval rozpočet k jeho adaptaci od krajského inženýra Karla Atzlera († 27. 3. 1813). Dům naléhavě potřeboval renovovat, krajský úřad totiž hrozil, že se lázně jinak budou muset jako životu nebezpečně uzavřít. Na podnět majitele panství byl pozván další odborník, inženýr Louis Schmidt (zvaný v úředních spisech také architektem), jenž se zavázal, že sestaví plán a rozpočet k nové stavbě. Dne 13. ledna roku

③ Louis Schmidt, Návrh přestavby lázeňského domu v Teplicích nad Bečvou (průčelí), (1813), Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, Velkostatek Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158. Foto Robert Šrek.

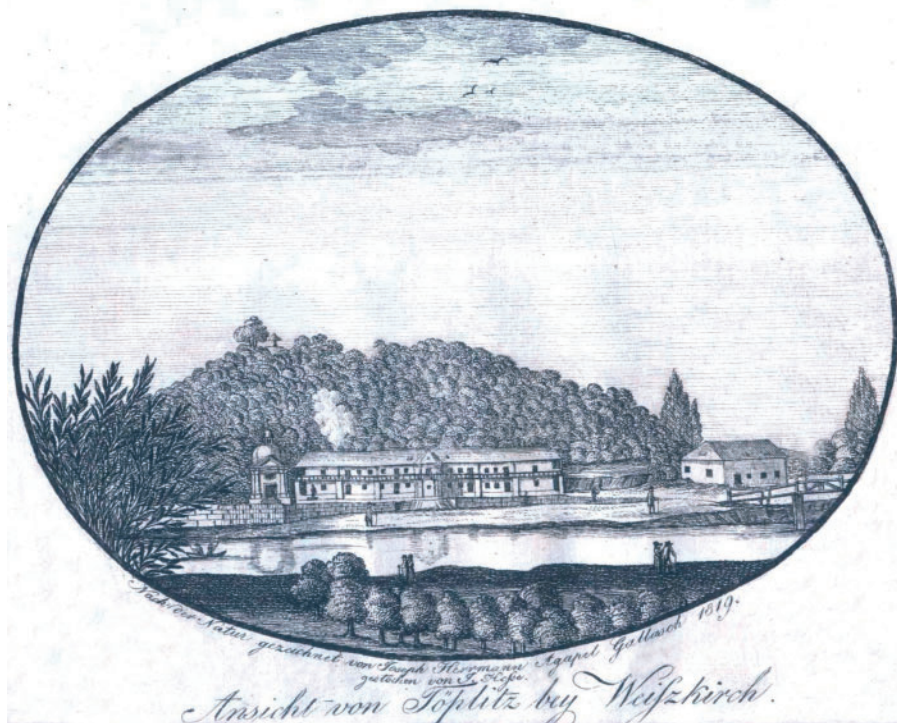
④ Louis Schmidt, Návrh přestavby lázeňského domu v Teplicích nad Bečovou (řez), (1813), Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, Velkostatek Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158. Foto Robert Šrek.

1813 inspektor Ondřej Hitschmann žádal, aby jmenovaný slíbené podklady dodal a aby se nezapomnělo na včasné přivezení stavebního materiálu, dokud jsou cesty v zimě sjízdné, a určitě dříve, než v létě přijdou na řadu práce na poli. Úkolem zhotovit plán s rozpočtem na opravu lázeňské budovy byl Schmidt pověřen 29. ledna.²¹ Jeho návrh ③ ④²² s podrobným komentářem nese datum 19. února. Budovu se chystal prodloužit směrem k hostinci o čtyři sáhy a jednu stopu, k zadní straně měl v úmyslu přistavět nové křídlo. Čelní fasáde chtěl propůjčit určité architektonické kvality. Vývěr pramene by se dostal do střední osy korunované trojúhelným klasicizujícím štítem, okna a dveře by byly orámovány plochými šambránami, pilíře v přízemí projmuty vpadlými lizénami a dřevěné prvky (štít nad pramenem a parapet u galerie) přizpůsobeny olejovou barvou kameni. Lázeňský provoz hodlal Schmidt omezit na přízemí, patro vyhradil k obývání. Z celkových čtyřiceti van vybavených kohoutky se studenou a teplou vodou vykázal židovské návštěvníky do osmi koupelen s šestnácti vanami, separovaných od ostatních zdí. K vybavě každé lázeňské

kabiny měl patřit stůl, dvě židle, místo na odložení oblečení, zrcadlo a zouvák. První patro s deseti pokoji a s jídelnou Schmidt zpřístupnil pouze přes hlavní schody, aby byl chráněn majetek před krádežemi. Vodu z pramene plánoval odvádět „pilířem“ až pod střechem a odtud do rezervoáru, situovaného v patře nově projektovaného zadního křídla. V přízemí tohoto křídla by se pak v lázeňské kuchyni ohřála v kotlech a distribuovala do koupelen. Za samozřejmost Schmidt pokládal podlahový odvod vody z kabin, záchodů a kuchyně, za nezbytnost modernizaci technického zázemí. Dřevěné trubky z estetického hlediska zavrhoval, poněvadž „kvůli své tloušťce činí každý pilíř silný a neproporční“ a nevejdou se do zdí, tím pádem „musí být vždycky vedeny viditelně při stěně, čímž každou takovou budovu znetvoří a velmi znečistí“. Přednost dal železným rourám o čtyřech palcích. Ke dvěma starším kotlům chtěl navíc koupit ještě dva větší. Podlahy budou cihelné, obdobně jako stupně schodů kamenného schodiště podkovovitého půdorysu.²³ Dne 10. března Schmidt hospodářskému úřadu v Hranicích oznámil, že nový plán již byl pře-

dán režijnímu ředitelství a že prozatím nemá být přihlíženo ke starému projektu krajského inženýra Atzlera.²⁴ Ve dnech 17. března a 13. dubna inspektor Hitschmann apeloval na přeposlání Schmidtova plánu a na uspišení zahájení stavby, neboť krajský úřad stále trval na uzavření lázně. Materiály už byly složeny na místě samém, a pokud by se závčas začalo s pracemi, mohou se první hosté dostavit v polovině července.²⁵ Obrat ve vývoji událostí nastal v červnu. Z důvodu neustálé finanční situace knížete padlo rozhodnutí, podle něhož „*mají být lázeňské domy v tomto létě ponechány ještě tak, jak jsou*“, podobně i šenk; přivezené materiály se zabezpečí před nevlídným počasím a odcizením. „*Bude-li se královský krajský úřad nadále domáhat opravy těchto lázeňských domů*“, může být ujistěn, „*že je naplánována podle nového vkusného způsobu na příští časné jaro*“.²⁶ Otázka výstavby lázeňské budovy se znovu ocitla na pořadu dne teprve koncem roku. Jistý Johann Wottke, který si lázně v dřívějších letech pronajímal, projevil ochotu uhradit náklady.²⁷ Inspektor Hitschmann měl v této souvislosti zjistit, jestli se vrchnosti vyplatí lépe podchytit zdejší pramen a jeho přítoky, případně jak a kde postavit nový lázeňský dům.²⁸ Dne 25. prosince se v dobrozdání týkajícím se kvality pramene vyslovil k tomuto problému i krajský lékař Karl Nesrsta: „*Lázeňský dům se může používat, když ne celý, tak alespoň s nutnými úpravami ve spodním traktu, a na severní straně je k dispozici dostačující prostor, aby se dům v případě potřeby řádně postavil či rozšířil ještě jednou tak veliký*“.²⁹ Hitschmann byl 4. ledna roku 1814 více nekompromisní. „*Budova je velmi zchátralá, čistoty se v ní vůbec nedostává, nedá se tam najít ubytování pro kultivované lidi, [...] sklep [v hostinci] je v létě příliš vyhřátý*“ a nejsou zde tudíž osvěžující nápoje. Kdyby kníže zřídil odpovídající zařízení pro hosty, prospěje tím jak obecnému blahu, tak své vlastní kapse. Teplické lázně poté díky své blízkosti k Hranicím budou

oblíbeným výletním místem jako doposavad, ale nejen to, rázem budou příslušet k těm neznámějším léčebným lokalitám na Moravě. Aby zdoluhavou anabázi urychlil, přimlouval se Hitschmann za svolání místního šetření s komisí sestávající z knížecího stavebního rady Bleye, stavebního mistra Antonína Korompaye, krajského lékaře, představitele hranického úřadu a jeho samého.³⁰ Kníže peněžní prostředky neuvolnil.³¹ Pro „*naprosté zchátrání obytných ubikací*“ se ozvaly hlasy, které za optimální řešení pokládaly demolicí a stavbu nového lázeňského objektu.³² Dne 6. května byly Hitschmannovi, po jeho urgenci, sice zaslány tři plány lázni bez rozpočtu od architekta Schmidta, avšak při jejich posuzování musel zohlednit tehdejší mizerné hospodářské poměry.³³ I když by tedy rád učinil formou řádné opravy či novostavby přítrž provizoriím,³⁴ pronesl 16. června 1814 k plánům odmítavé stanovisko. „*Schmid[t] navrhuje zřízení celého nového horního patra a rozšíření stávající budovy, což by bylo velmi nákladné*“, dále „*navrhuje zvýšit počet nadbytečných lázeňských kabin*“, přičemž jej ani nenapadlo, že by v nich kvůli blízkému kopci zcela chybělo světlo. Rozpočet nadto zatížil zbytečně velkým počtem kotlů k ohřevu vody. Hitschmann nakonec předložil jiný plán s rozpočtem, podle něhož měly zůstat zdi v přízemí beze změn, stejně jako většina hrázděných stěn v interiéru v patře, naopak židovská lázeň měla dojít úplného zboření a koupelny pro osoby tohoto vyznání měly být zařazeny do hlavní budovy. Harmonogram prací určil takto: po rychlém odsouhlasení plánu vyšší instancí se okamžitě začne, na podzim nastane chvíle úprav interiéru, 1. května roku 1815 nadejde den otevření.³⁵ Teprve 18. srpna byl kníže Dietrichstein svolný s plánem krajského inženýra Atzlera, podle kterého se výdaje (po rekalkulaci) měly vyšplhat na 9 699 zlatých 26 a půl krejcaru.³⁶ Krátce nato schválené plány a rozpočty Hitschmann sháněl, aby se stavba mohla

⑤ J. Hesse podle J. H. A. Gallaše, Pohled na lázně Teplice nad Bečvou, 1819, mědirytina. Podle Nesrsta, K.: Das Bad Teplitz und dessen Mineralquellen bey Weißkirchen in Mähren. Olmütz 1820.

rozběhnout.³⁷ Opravený lázeňský dům byl veřejnosti se zpožděním předán po polovině června roku 1815.³⁸

O tom, jak po rekonstrukci vypadal a jak fungoval, lze získat informace ze dvou dobových textů adresovaných širšímu čtenářskému publiku. První z nich napsal roku 1819 Josef Heřman Agapit Gallaš, avšak nepodařilo se jej vydat. Druhý pocházel z pera lékaře Karla Nesrsta a roku 1820 vyšel tiskem. Gallaš považoval dvoupodlažní lázeňskou budovu z pálených cihel za ozdobu údolí, jež „neobyčejně pěkně imponuje díky svému podlouhlému tvaru“. Vznikla upravením té staré a jejím rozšířením o několik sáhů zásluhou barona Leykama a se svolením držitele panství Františka Josefa knížete z Dietrichsteina-Nikolsburgu. Přízemí bylo uzpůsobeno pro patnáct lázeň-

ských komor (osm pro křesťany, sedm pro židy) a bydlel tu lázeňský dozorce. V patře se nacházela jídelna, osm pokojů, z nichž dva se daly vyhřívát, a deset dobře zařízených koupelen, z nichž tři, stejně jako dole, byly vybaveny dvěma vanami. Na každý pokoj připadl stůl, dvě židle, komoda a postel. Voda do van přitékala oddělenými rourami, pouštěla se dvěma kohoutky. Z vnějšku budovy za zmínku Gallašovi stála „široká krytá galerie“ obtáčeující se podél fasády a „spočívající na čtrnácti velkých vyzděných pilířích, [...] opatřená sedátky a ve středu gloriem, který [...] skýtá nádherný výhled na celé údolí.“³⁹ Gallaš byl rovněž tvůrcem vyobrazení Teplic, jež se stalo předlohou pro frontispis Nesrstovy publikace ⑤. Nesrsta budovu vylíčil jako jakýsi menší triumf lidského důvtipu a techniky nad

nezkrotnou přírodou. Přizemí bylo dle jeho slov vystavené natolik dobře, že se již nikdo nemusel obávat řeky vystoupené z břehů, naopak z horní galerie se mohutný proud dal z bezpečí pozorovat. Definitivně odeznělo dobám, kdy se voda donášela ve vědrech, což zapříčiňovalo jen vlhkost a nečistotu. Léčivá voda se pumpovala do kotlů v patře, odtud se rozváděla do van. Koupele si mohlo zároveň dopřávat až třicet lidí. Po ukončení procedury se vany vypouštěly, voda odtékala rourami v podlaze do řeky.⁴⁰

Poněkud odlišného dojmu o lázeňské budově můžeme nabýt z úřední korespondence. Brzy se ukázalo, že rekonstrukce fakticky nic neřešila. Podle hospodářského úřadu v Hranicích osm uvedených obytných pokojů poptávku rozhodně neukonejšilo, na mnohé osoby (zvláště židovské víry) čekalo odmítnutí. Ihned by se osvědčilo nejméně dalších osm místností, přistavěných k hostinci. Čerpání vody pro všechny vany se jevilo jako slabé, chyběl jeden kotel k jejím ohřívání.⁴¹ Stejně tak vyvíjela tlak inspekce: „*Údolí je romantické, vzduch mírný, voda ke koupání [...] výtečná, a proto je naněvýše nutné dát tomuto zařízení lepší podobu*“. Protože majitel panství stále od lázeňské budovy odvracel svou tvář, „*byla jako fideikomisní udržována pouze v chatrném stavu*“ a uvažovalo se o jejím odprodání soukromé osobě. Jedině tak se daly sehnat prostředky na gruntovní opravu nebo novostavbu.⁴² Z Vídně dorazilo vyrozumění, které zaměstnalo úřad zhotovením plánu lázně s okolím, zakreslením vytoužených staveb a stanovením přibližného rozpočtu na jejich realizaci.⁴³ Finanční krize nicméně přetrvávala⁴⁴ a s lázněmi to vypadalo nevalně. V roce 1820 byly hodnoceny jako málo rentabilní, „*protože se zde nedostává náležitého ubytování pro ctěné hosty, není zde po ruce žádná stáj pro koně a remíza k uschování vozů, není zde žádné ubytování pro služebnictvo*“.⁴⁵ V roce 1825 sami hraničtí měšťané pomýšleli na stavbu vlastní lázeňské budovy někde poblíž města.

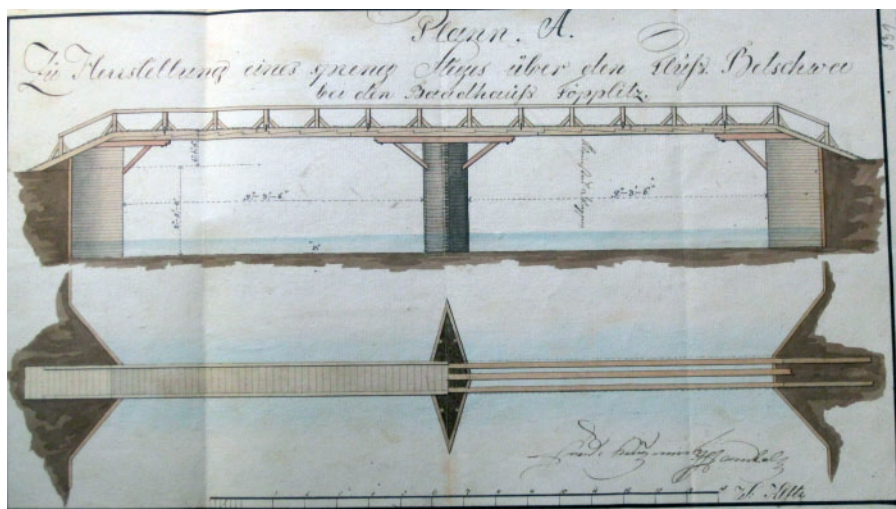
Teplická lázeň dle jejich mínění neplnila svůj účel, poněvadž v ní scházely koupelny, pokoje, stáje a remíza. Hostinec s šenkem a jednou obytnou krajně temnou místností se hodil leda pro příslušníky s nižším sociálním statutem.⁴⁶ Roku 1828 byla postavena nová stodola (a zároveň vozovna) z tvrdého materiálu, protože tu starou prohnílou převrhnul silný vítr.⁴⁷ Na lázeňské budově probíhaly v dalších decenních jen nejnútnejší opravy,⁴⁸ zaměstnanci hlavního úřadu v Hranicích ovšem zaručeně věděli, že jedinou schůdnou alternativou pro budoucnost je stavbu zbourat a nahradit ji jinou. Příčinu jejich častých správek v roce 1838 spatřovali v tom, že stála na nevhodném místě, neměla trvanlivou konstrukci a uspokojivou strukturu.⁴⁹ Věrohodnost tohoto tvrzení podtrhl v roce 1842 architekt Johann Philipp Joendl,⁵⁰ podle něhož se reparace prováděné v krátkých intervalech za sebou rovnaly vyhazování peněz a zbytečně absorbovaly výnosy z provozu. „*Nepříznivě působí u tohoto lázeňského domu nejen stáří, typ konstrukce, povaha objektu, výpary a vlhkost, nýbrž i nešťastné umístění těsně u svahu lesnatého kopce*.“ Těžko se skrývá, že „*celek rychle kráčí vstříc svému rozkladu*“ a že z něj bude zakrátko ruina. Lázně by se měly vybudovat znovu, a to na protějším břehu Bečvy. Odpověď na tento návrh byla – jako obvykle – negativní.⁵¹

Lávka/most

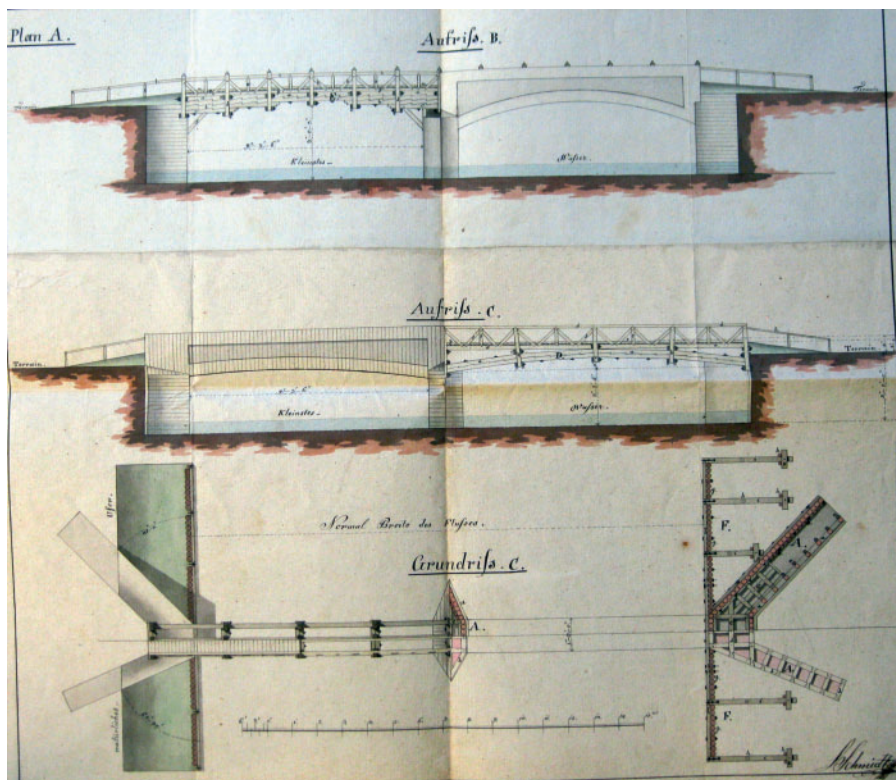
Paralelně s adaptací lázeňského domu se v Teplicích vedla debata ohledně přemostění řeky Bečvy. Lávka, která byla z lázně na opačný břeh vybudována roku 1802, od počátku nezvládala nápor vody při stoupající hladině řeky. Vrchnostenský správce tudíž roku 1807 propagoval nápad postavit dřevěný most o délce třiceti šesti sáhů a šířce pěti sáhů, po němž pohodlně projedou i povozy. Ačkoliv projekt verifikoval krajský architekt při krajském úřadě v Hranicích, nedočekal se pro výšku nákladů svolení knížete.⁵² Na podzim

roku 1812 rozvodněná Bečva stávající lávku zlikvidovala. Dne 17. března roku 1813 inspektor Hitschmann potvrdil neodkladnost její obnovy a žádal o spěšné vyexpedování plánu pořízeného úřadem, proti jehož „účelnosti“ nemohl „*nic namítat*“, k rektifikaci architektu Schmidtoví.⁵³ V komentáři k tomuto návrhu Schmidt 8. dubna vysvětloval, že se investor nejdříve musí rozhodnout, jakým způsobem chce do zmíněného podniku vložit peníze: zda preferuje levnou prostou lávku, již nebude těžké opět provést, jestliže ji strhne Bečva, nebo zda chce solidní stavbu. Návrh úřadu Schmidt kritizoval, ⑥ poněvadž při celkové délce dvaceti jedna sáhů a dvou stop by se lávka s jedním centrálním pilířem bez jakékoliv nosné kostry, bez věšadlové nebo vzpěradlové konstrukce zákonitě prohнула. Sám předestřel na jednom plánu ⑦ vícero možností jak uchopit tuto problematiku, přičemž kritériem mu byla právě konstrukční odolnost. Třebaže laciná varianta od úřadu vycházela na 258 zl. 56 kr., upřednostnil Schmidt svůj návrh, mnohem nákladnější, s realizací kalkulovanou na cca 1500 zl.

Předpokládal, že když by se každoročně jedna taková méně hodnotná lávka stala obětí velké vody, tak už za šest let výdaje na její renovaci překročí cenu té dražší. Použije-li se kvalitní a olejem dostatečně napuštěné dřevo, lávka uskutečněná dle jeho návrhu „*zde bude ještě za sto let*“ a výměnu budou potřebovat toliko sešlapaná prkna.⁵⁴ Dne 23. dubna byla z Vídně vznesena na inspekci žádost o vyjádření ke Schmidtové posudku s dodatkem, jestli, vzhledem k nynější nouzi, neradí postavit spíše jen „*obyčejnou lávku, tak jak byla předtím*“. Inspektor Hitschmann 13. května přitakal úspornější variantě a doufal, že se zvýšením lávky prodlouží její životnost oproti té předešlé. Ke Schmidtovu vynikajícímu projektu doporučoval přihlídnout v lepších časech.⁵⁵ Měsíc nato už panovaly naprosto jiné okolnosti. Hospodářský úřad v Hranicích měl stavbu lávky pokud možno co nejdéle zdržovat, přinejlepším až do příjezdu vrchní správy 10. srpna. Heslem dne bylo šetřit „*každý zlatý, dokonce každý krejcar*“.⁵⁶ Psaním ze 14. října tentýž úřad obdržel příkaz zhotovit projekt co nejlacinější lávky, jež půjde na zimu de-

⑥ Plán nové lávky v Teplicích nad Bečvou (pohled a půdorys), nedatováno, Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, Velkostatek Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158. Foto Robert Šrek.

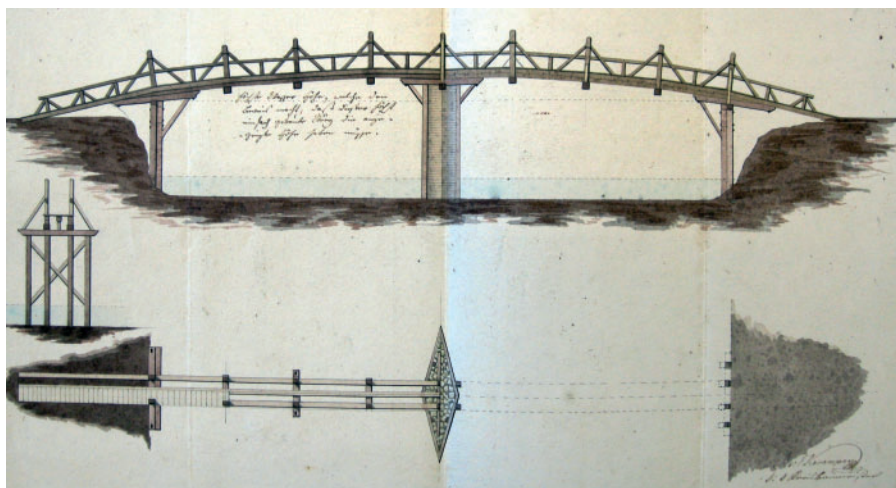
7 Louis Schmidt, Plán nové lávky v Teplicích nad Bečovou (pohled, řez a půdorys), 1813, Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, Velkostatek Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158. Foto Robert Šrek.

montovat a na sezónu zase vrátit k užívání.⁵⁷ Výstavba této důležité komunikace přišla znovu na přetřes během příštího jara a léta. Dne 6. května roku 1814 byly Hirschmannovi odeslány k rozvaze plány od Atzlera (tj. úřední) a Schmidta.⁵⁸ Hirschmann ve finále oba zamítnul, Atzlerův prý neodolá zvednuté hladině řeky, Schmidtův vyžaduje hodně peněz. Na základě místního šetření předložil nový plán z 8. června od krajského stavebního mistra Korompaye, jež kníže Dietrichstein 30. června po opakovaných výzvách krajského úřadu schválil (8).⁵⁹ Úzká a vysoká lávka spočívala na jednom pilíři naplněném kamením a byla určena jen pro pěši.⁶⁰ V příštích letech ji často poškozovala voda. Roku 1831

byla shnilá, krajský úřad nařídil její stržení a vybudování náhrady. Hranický vrchní ji navrhol postavit i pro povozy, aby hosté nemuseli vystupovat a posílat své vozy zpátky do Hranic. Opět marně. Novou lávku postavil roku 1832 na výlohy vrchnosti Wenzl Knorr. Využil přitom zachované nosné piloty, které upevnil a ochránil proti nárazu ledu železem; vyztužil též bedněný pilíř stojící uprostřed toku a naplněný kamením.⁶¹

Krajinářské úpravy

Normy pro utváření zahrad a parků u lázeňských míst definoval v 80. letech 18. století Christian Cay Lorenz Hirschfeld, nejdůležitější teoretik anglického krajinářství v ně-

8 Anton Korompay, Plán nové lávky v Teplicích nad Bečovou (pohled a půdorys), 1814, kresba tuší a akvarel na papíře, Zemský archiv v Opavě, pob. Olomouc, Velkostatek Hranice, inv. č. 709, sign. 141, karton 207. Foto Robert Šrek.

mecky hovořících oblastech. V léčebných lokalitách prosazoval nenásilné míšení prvků odvozených z repertoáru formální barokní zahrady spolu s motivy volného, malebného pojetí krajinné scenérie. „Široké a přímé aleje“, které „neslouží pouze jako přístupové cesty, ale jsou také vhodné ke společenskému procházení, ke styku lázeňských hostů a zábavě“, měly být „v blízkosti obytných budov, kolem pramenů nebo lázní“. Přímé stromořadí, jeden z primárních poznávacích znaků barokních geometrických zahrad, ostatně bylo nedílnou součástí některých renomovaných lázní už v minulosti: v Pyrmontu v pozdním 17. a v 18. století, v Cáchách těsně před polovinou 18. století, v Badenweileru krátce po jeho polovině. „Tyto rovné aleje“, pokračoval Hirschfeld, „mohou pojmout rozšířená, ale vždycky zastíněná shromaždiště, stejně tak mohou po stranách přecházet v klikaté cesty vinoucí se do zbylých míst parku“. V ohnisku lázní byla dále žádoucí „rozměrná osázená prostranství, kde se mohou ve volné přírodě shromažďovat celé společnosti, kde mohou ráno pít svou kávu, jíst za teplých večerů, hrát,

tancovat nebo si družně rozprávět“. Odlehlejší, člověkem nespoutané, nezkracené partie přírody čekaly na zákroky prováděné ve stylu anglické krajinářské tvorby, s respektem k horší kondici některých jedinců: „Procházkové cesty a pěšiny [...] musí být všude suché, což není pouze požadavek pohodlnosti, ale také zdraví. Všude musí být stromové, háje a stinné cesty se zahradními židlemi, lavičkami ze dřeva a jinými druhy posezení, aby si procházející mohl odpočinout, kdekoli jej přepadne únava.“ Adekvátní pro posezení byla nějaká výšina, kde se chvilu oddechu spojovala s pěkným výhledem.⁶²

Nejstarší krajinářské úpravy v Teplicích nad Bečovou spadají na počátek 19. století. Roku 1804 vznesl baron Mitterer návrh na vysazení aleje při pravém břehu Bečvy, aby hosté měli možnost prodlévat ve stínu, současně na amatérském situačním plánu zaznačil její délku a směr.⁶³ Nápad se zřejmě setkal s porozuměním, na plánu okolí lázní z roku 1811 už byla vysazena. Uhlopříčně přetínala celou dolinu, od lávky z ní přítom v pravém úhlu vybíhaly dvě kratší řady stromů vedené

směrem k silnici do Hranic.⁶⁴ Záhy se stala terčem kritiky. Podle příspěvku zabývajícího se zkrácením zdejšího milieu v módním anglofilním duchu a publikovaného v roce 1813 v časopise Hesperus tu krajina byla sama o sobě tak nádherná, že se obešla bez lidské pomoci. Jako trn v oku tedy musela na milovníka přírodních krás působit nedávno založená alej, která překážela ve výhledu z lázni ven do údolí. Zasloužila vykácet a nově vysadit u vozovky pod lesem. V tomto bodu se pisatel článku rozcházel s jedním Hirschfeldovým postulátem, aby vyhověl jinému. „*Prostor zahrad*“ u lázni „*nesmí být uzavřen. Musíte pohlédnout volně a bez zábran přes jeho hranice, které se pozvolna vytrácejí v okolní krajině. Pro potřebu oka jsou tu nepostradatelné otevřené a jasné výhledy, též zdravý, čerstvý a osvěžující vzduch musí mít možnost volně proudit otevřenými prostranstvími*“, pravil Hirschfeld. Další proponované zásahy, proveditelné v lázních bez většího vydání a úsilí, směřovaly k jakémusi zútulnění jejich bezprostředního okolí a ke zpřístupnění navazujících svahů, zarostlých a leckdy dosti příkrých. Při staré cestě z Hranic vedoucí podél Bečvy by se vyjímalá pěšina se stínem vrženým lípami, olšemi, topoly a vrbami, s posezeními na trávníku, s lavičkami či odpočinkovými místy na skalách. Hostinec ať se přesune přes řeku, naproti lázeňské budově. Za hájem u pastviny by mohla vzniknout farma nabízející občerstvení mlékem, sýrem a máslem. Lesy směrem ke Svrčovu, Propasti, Čertově kazatelně a ke skále sv. Jana nechť protkají stezky. Nepříhodnou barokní sochu sv. Jana Nepomuckého skvěle nahradí „*kaple ve formě rotundy*“ s nápisem oznamujícím, že je dedikována svatě mlčenlivosti.⁶⁵

Teplické údolí posléze opravdu doznalo změn. Okolí Propasti nechal roku 1815 někdejší hejtman přerovského kraje Karel hrabě Chotek upravit pěšinkami s lavičkami, roklí zpřístupnil položením schodů.⁶⁶ Byly zakládány cesty, sázeny křoviny a živé ploty.

Zahradník taktéž dostal za úkol postarat se o výsadbu okrasných keřů (např. kustovnice cizí, šeříků a hlohů), o cestu na pravém břehu Bečvy a o cestu k soše sv. Jana Nepomuckého.⁶⁷ Roku 1818 zhotovil vrchní zahradník Marx situační plán teplického údolí.⁶⁸

O proměnách krajiny kolem Teplíc nejlépe referoval v roce 1819 Gallaš. Potencionální návštěvníky chtěl přilákat do údolí zcela integrovaného s lázeňským místem. Nově jim například bylo usnadněno zdolat kopec hned nad lázeňskou budovou. Prvotní impuls k jeho úpravám dal generál hrabě Herzogenberg, dřívější plukovník regimentu. Na něj navázal knížecí dietrichsteinský hospodářský rada baron Leykam, na jehož popud zde panský zahradník vysadil ozdobné keře. Při výstupu nahoru mohli hosté kráčet příjemnými zákruhy, cestou byla s ohledem na tělesně slabší jedince spousta míst s lavičkami. Pohledy z vrcholu se rovnaly krásným přírodním obrazům hodným ruky umělců zvučných jmen jako Antonie Waterloo, Philips Wouewerman či Claude Lorrain. Gallaš zde shledával ideální místo pro postavení voluturní architektury či alespoň stupňovité terasy. Malé pohoštění si šlo dopřát v sousedních vesnicích, třeba ve Zbrašově, odkud se cestou zpět dala navštívit skalnatá výšina s takzvanou „*grotto del Cone*“ s jedovatými výpary, nebo v Černotíně a Ústí. Nikdo z lázni nemohl odcestovat, aniž by neuzřel úchvatné přírodní útvary, zejména Propast či Čertovu kazatelnu. Po dosažení vyhlídkových míst, Svrčova a skály se sv. Janem Nepomuckým každého uchvátilo panoráma s kopci a vzdálenějšími masivy pohoří. Nejlepší služby lázeňští návštěvníci našli v Hranicích, odkud vedla cesta přes Drahotuše a rybářskou vesničku dobrou k „*venkovskému obveselení*“ až k ruinám Helfštyna.⁶⁹

Přísněji než Gallaš se na přetváření údolí díval roku 1820 Karl Nestrta. Vztyčení „*moderního slunečniku*“ na vršku kopce nad lázeňským domem jej zajisté potěšilo, trápil se ale jiným přetrvávajícím problémem. Po

sedmi letech opětovně vdechl život argumentům zaměřeným proti lipové aleji na pravém břehu Bečvy, když konstatoval, že byla podána žádost, aby se toto přes tisíc kroků dlouhé stromořadí odstranilo, neboť „strojené umění brání krásám tohoto kouzelného okolí“. Nezmiňoval již, aby bylo zakládáno jinde, dychtil jen po jednotlivých skupinách stromů, po anglickém parku, k němuž byla okolní krajina, jež v sobě sjednocovala vše nezbytné, tedy vrchy, skály, lesy a vodu, předurčena. Příkláněl se k divoké, drsné povaze přírody, jež „není bohatá pouze na mírné venkovské objekty, ale je obdařena vznešenými hrůzoplými scénami, které k sobě přitahují oko znalce vznešeného krásna.“ Zazněly tak myšlenky, které po polovině 18. století razil estetik Edmund Burke.⁷⁰

Závěr

Právě krajina „plná romantických partií“, „bohatá na přírodní podivuhodnosti“ a „zkráslená rukou umění“ představovala v podstatě jedinou chloubu lázni v Teplicích nad Bečvou. O léčebném zařízení se totéž tvrdit nemohlo. Lázeňská budova si rozhodně nevysloužila ani označení doporučeníhodná,⁷¹ přestože se pravidelně investovalo na její základní údržbu.⁷² Zvěsti o jejich závadách se šířily a našly svůj ohlas i v novinách. Zpráva správce hranického velkostatku Machatsche z konce roku 1855 dávala kritickým názorům za pravdu. Závěrečný verdikt po přezkoumání technické stránky stavby zněl jasně: „*Lázeňský dům je již v tak zuboženém stavu, že stropy mezi zcela vlhkým přizemím, v němž se nachází sklepní a tmavé ordinérní koupelny, a horním patrem, které směrem ke kopci obsahuje světlu málo přístupné koupelny a na přední straně ubohé místnosti pro ubytování hostů, vydrží maximálně dva roky*“. Stavební mistr Antonín Zástěra proto vypracoval návrh budoucí podoby lázni počítající s tím, že dosavadní budovy budou strženy a nahrazeny novými „*ve velkolepém stylu*“. Někdo z vyšších míst k Ma-

chatschově sdělení sice připsal „*každopádně příliš velkolepé*“;⁷³ projekt rehabilitace lázni tím však ad acta odložen nebyl. S odstupem času víme, že v tomto momentu lze spatřovat zárodek procesu, který vedl k postavení zbrusu nového lázeňského domu. Událo se tak v letech 1864–1865, za majitelky Gabriely Hatzfeld-Wildenburgové (1825–1909).⁷⁴

Poznámky

¹ KOLLMANN, Vítězslav; ZATLOUKAL, Pavel. Moravské lázně v proměnách dvou staletí, Olomouc 1987, s. 122–139. ZATLOUKAL, Pavel; ZEMAN, Lubomír. Slavné lázně Čech, Moravy a Slezska, Praha 2014, s. 442–456. Na Zatloukala navazuje POSPĚCH, Tomáš. Hranická architektura 1815–1948, Hranice 2000, s. 66.

² Jan Karel kníže z Dietrichsteina-Nikolsburgu na správu svých panství v letech 1781–1808 pro mnohé jiné zájmy (politika, diplomacie, esoterika, zednářství) neměl příliš času. Na konci jeho vlády se podepsala nemoc a dietrichsteinské hospodářství se nacházelo v poměrně kritické situaci. Spravoval jej osvícenec a národohospodář Ondřej Karel Hitschmann společně s Františkem Josefem, tehdy ještě nevládnoucím knížetem. O vztahu Františka Josefa knížete z Dietrichsteina-Nikolsburgu k panství Hranice v literatuře není příliš zmínek. Svou kariéru začal v roce 1787 u armády a účastnil se významných bitev. Roku 1796 odešel z armády do diplomacie, působil v Rusku, Berlíně, Mnichově, Anglii. Později se uchýlil na své jihomoravské panství v Mikulově. V úvodu k inventáři hranického velkostatku se praví, že správu statků svěřoval v letech 1810–1819 svému zástupci Ignáci svobodnému pánu von Leykam a později svým administrátorům: v letech 1819–1821 dolnorakouskému zemskému maršálku Josefu Dietrich-

steinovi a v letech 1821–1827 Josefu Vratislavu z Mitrovic; od roku 1827 pak pomáhal při vedení statků syn knížete Josef František (1798–1858). Prostudovaná úřední korespondence byla psána hlavně inspekcí, která zprostředkovávala rozhodnutí dietrichsteinské dvorské kanceláře moravským panstvím, dále hospodářským úřadem v Hranicích a krajským úřadem Přerovského kraje se sídlem v Hranicích. Častými pisateli úřední aktové dokumentace byli především Ondřej Karel Hitschmann, Ignác sv. pán von Leykam (ve slovníkové literatuře se píše o Werne-ru [sic!] von Leykam [†1846], zmocněnci knížete Františka Josefa z Dietrichsteina-Nikolsburgu, racionálním muži s odbornou erudiicí spravujícím rozsáhlá panství v Čechách, na Moravě a ve Štýrsku) a Rüdiger sv. pán Stillfried-Ratenitz (1764–1833) (ve slovníkové literatuře připomínán pro zásluhy o pozvednutí úrovně zemědělství, byl pověřen inspekcí všech moravských panství knížete Františka Josefa z Dietrichsteina-Nikolsburgu). Literatura k této poznámce: WURZBACH, Constantin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben, Fünftehnter Theil. Leon - Lomeni, Wien 1866, s. 59. WURZBACH, Constantin von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich...*, Neununddreißigster Theil, Wien 1879, s. 47–48. FEYFAR, Mathias Maria. *Die erlauchten Herrn auf Nikolsburg. Eine geschichtliche Studie auf Original-Urkunden begründet*, Wien 1879, s. 316–342, zde krátce zmínky o administrátorech statků s. 325 a 328. ROUBIC, Antonín; DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Velkostatek Hranice 1463–1892. Inventář, Opava 1961, s. 3. JURÍK, Pavel. Moravská*

dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů, Praha 2009, s. 348–351. OHNŮTKOVÁ, Eva. *Umělecký mecenát Dietrichsteinů na hranickém a lipnickém panství (magisterská diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU v Brně, Brno 2014, s. 56–60.*

- ³ FRÖHLICH, Antonín; FRÖHLICHOVÁ, Marie. *Uhlčité lázně Teplice n. Bečvou, Hranice 1934, s. 14–28. Viz KOLLMANN; ZATLOUKAL (pozn. 1), s. 122. INDRA, Bohumír. Historická topografie města Hranic. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov, sv. 8, Přerov 2000, s. 160–196, zde s. 180–181.**
- ⁴ RANDÝSEK, Robert. *K historii lázní Teplic nad Bečvou v 18. století. In: *Minulost Přerovska 1971. Sborník vlastivědných prací ze starších dějin, s. 25–34, zde s. 29–32. Zemský archiv (ZA) v Opavě, pob. Olomouc, fond Velkostatek (Vs) Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, vrchní hejtman Joseph von Rauttenberg Walteru Xaveru knížeti z Dietrichsteina-Nikolsburgu, 17. 5. 1715. V odborné literatuře se také objevují jiné nepřesné údaje převzaté z historických poznámek Josefa Heřmana Agapita Gallaše z roku 1819. Podle nich roku 1711 byla z knížecího nařízení postavena na místě dřevěné kůlny zděná jednopatrová lázeňská budova s dřevěnou galerií, jež v přízemí sestávala z dvanácti komůrek (některých s dvěma vanami) a prostranné kuchyně s bytem pro lázeňského, v patře z šesti pokojů s vanami a z jídelny s malou uzavřenou kapličkou, umístěné mezi nimi. Pro židy byl vybudován v blízkosti lázeňské budovy domek se dvěma komůrkami o čtyřech vanách. Brzy následovala stavba hostince a stáji pro koně. Viz ZA v Opavě, pob. Olomouc, pozůstalost Antonína Frela (Fröhlicha), redaktora a vydavatele *Záhorské kroniky*, inv. č. 621, karton 27, přepis Gallašova díla z roku 1819: *Topographisch-medizinische Beschreibung***

des Teplitzer-Bades bei Weisskirch in Preauer Kreise, sammt seinen Umgebungen verfasst vom Joseph Herrmann Galasch im Jahre 1819, fol. 64. Viz FRÖHLICH; FRÖHLICHOVÁ (pozn. 3) a literatura na ně navazující.

- ⁵ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, Böhm Walteru Xaveru knížeti z Dietrichsteina-Nikolsburgu, v Hranicích 29. 7. 1731.
- ⁶ Tamtéž, Friedrich hrabě von Sinzendorf Karlu Maxmiliánu knížeti z Dietrichsteina-Nikolsburgu, v Olomouci 8. 7. 1766.
- ⁷ http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=mo&map_list=m054, vyhledáno 30. 10. 2018. Morava, mapový list č. 54.
- ⁸ V umělecko-historické literatuře viz ZATLOUKAL; ZEMAN (pozn. 1), s. 442. Viz OHNŮTKOVÁ (pozn. 2), s. 53–56.
- ⁹ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, krajský fyzik Heinrich Gerard říšskému hraběti, v Hranicích 1. 2. 1784.
- ¹⁰ Tamtéž, vrchní úředník Klimpel říšskému hraběti, v Hranicích 20. 2. 1784.
- ¹¹ Tamtéž, Joseph Ig. Gresst Vetterovi, v Lipniku 4. 7. 1784.
- ¹² Viz RANDÝSEK (pozn. 4), s. 33.
- ¹³ Viz FRÖHLICH; FRÖHLICHOVÁ (pozn. 3), cit. s. 33. Topographisch-medizinische Beschreibung (pozn. 4), fol. 66.
- ¹⁴ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, korespondence vedená v otázce stanovení nového pronájmu lázní v roce 1802, dopis Janu Karlu knížeti z Dietrichsteina-Nikolsburgu od hranického vrchního úřadu, v Hranicích 5. 7. 1802. Vyřízení téhož, ve Vidni 20. 7. 1802.
- ¹⁵ Tamtéž. Jde o popis lázeňského domu (Sarcander Thalherr Ingenieur Architect, Befund über das alte Baadhaus,

Vorausmaas, Bauanschlag, ve Fulneku 9. 10. 1802), zachycení stávajícího stavu (Situations Plan uiber das Teplitzer Bad Haus) a návrh nového lázeňského domu (Neueies Teplitzer Bad Haus). Okrajově k tématu RANDÝSEK (pozn. 4), s. 34. Literatura k osobnosti J. S. Thalherra: IN-DRA, Bohuslav. Fulnecká rodina stavitelů – architektů Thalherrů. In: Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín 14, Nový Jičín 1974, s. 35–50, zde s. 44–45. ZATLOUKAL, Pavel. Příběhy z dlouhého století: architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku, Olomouc 2002, s. 192.

- ¹⁶ Projekt lze zařadit k méně početné skupině příkladů návrhů luxusnějších lázeňských budov inspirovaných reprezentativním pojetím dvorských a šlechtických staveb. V německé literatuře se často objevuje nerealizovaný návrh kolosální lázeňské a ubytovací budovy pro lázně Schwalbach z doby kolem roku 1780 o šířce dvaceti šesti okenních os, výšce tří podlaží, se zdůrazněnými rizality ve středu a po stranách, s figurální a heraldickou výzdobou na atice, s dvoupodlažním slavnostním sálem. BOTHE, Rolf. Klassizistische Kuranlagen. In: BOTHE, Rolf (Hrsg.). Kurstädte in Deutschland. Zur Geschichte einer Baugattung, Berlin 1984, s. 17–48, zde s. 20–21. BITZ, Matthias. Badewesen in Südwestdeutschland 1550 bis 1840. Zum Wandel von Gesellschaft und Architektur, Idstein 1989, s. 297–298. GRÖTZ, Susanne. Aspekte zur Architekturgeschichte des Bades. In: GRÖTZ, Susanne; QUECKE, Ursula (Hg.). Balnea. Architekturgeschichte des Bades, Marburg 2006, s. 13–30, zde s. 21.
- ¹⁷ Vznikly na popud Johanna Nepomuka hraběte Tenczin von Paczinsky a jeho nástupce Johanna hraběte von Arz-Vasegg. U řeky se zde nalézalo dvanáct koupacích kabin napájených žlabem přebytkovou vodou z pramene a šest bytů pro imobilní

pacienti se společným vytápěním, za nimi stoupalo rozložitě schodiště k patrovému dřevěnému lázeňskému domu s třiceti šesti pokoji. – PŠ–JŠ [ŠOPÁK Pavel; ŠÍL, Jiří], heslo Anonym, Jánské Koupele. In: ŠOPÁK Pavel & kolektiv, Město – zámek – krajina: kulturní krajina českého Slezska od středověku po první světovou válku, Opava 2012, s. 224. IVÁNEK, Jakub. Jánské Koupele: historie lázní v 19. století. In: Slezský sborník CXIII, 2015, číslo 1, s. 47–70, zde s. 50–51.

- ¹⁸ Svou progresivnější klasicistní fasádou se sloupovým portikem, zatímco Thalherr ustrnul ve formách „josefínských“ architektury. K Thalherrovu stylovému zařazení viz JKp [KROUPA, Jiří], Thalherr, Jan Sarkander. In: HOROVÁ, Anděla (ed.). Nová encyklopedie českého výtvarného umění N–Ž, Praha 1995, s. 855–856.
- ¹⁹ Přízemí i patro slezských lázní bylo rozděleno podélnou chodbou se vstupy do pokojů po obou stranách, v přízemí byly i místnosti provozní a společenské, uprostřed konkrétně jídelna a tanečnická, dále byt správce lázní, kaple, biliár, byt hostinského a kuchyně.
- ²⁰ Viz KOLLMANN; ZATLOUKAL (pozn. 1), s. 44.
- ²¹ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 674, sign. 98, karton 200, rozpočet krajského inženýra Atzlera na adaptaci lázeňského domu v Teplicích, v Hranicích 12. 2. 1812. K Atzlerovi viz Schematismus für das Markgraffthum Mähren und Herzogthum Schlesien auf das Jahr 1812, Brünn – Olmütz 1812, s. 31. K jeho úmrtí viz ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 1053, sign. 615, karton 231, Ignác sv. pán Leykam, vyřízení oznámení hranického hospodářského úřadu o úmrtí inženýra Atzlera, ve Vidni 23. 4. 1813. ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, oznámení inspektora

Hitschmanna o stavbě lázeňského domu v Teplicích u Hranic, v Lipníku 13. 1. 1813. Tamtéž, Ignác sv. pán von Leykam – vyřízení předchozí zprávy, ve Vidni 29. 1. 1813.

- ²² Schmidt zhotovil dva plány (Geometrischer Aufriss von Töplitzer Baadhaus, Töplitzer Baadhaus). Na jednom z nich se podepsal jako „Ing. Louis Schmidt“. V uměleckohistorické literatuře se nepodařilo dohledat informace k uvedenému jménu. Nalezl jsem jen několik zmínek o hydrotechnickém inženýru a geografu Ludwigu Schmidtovi, který by hypoteticky mohl být totožný s touto osobností. V periodiku Oekonomische Neuigkeiten und Verhandlungen (Juni, Nr. 48, 1822, s. 377) recenzoval nadlesní Emil André jeho knihu Leitfaden zum Bonitiren und Taxirung der Grundstücke. Zum Gebrauch für Taxatoren, Oekonomen und Förster, von Ludwig Schmidt, hydrotechnischer Ingenieur und Geograph (Wien 1820). V knize Oesterreichische National-Encyklopädie, oder alphabetische Darlegung der wissenschaftigsten Eigenthümlichkeiten des österreichischen Kaiserthumes, in Rücksicht auf Natur, Leben und Institutionen, Industrie und Commerz, öffentliche und Privat-Anstalten, Bildung und Wissenschaft, Literatur und Kunst, Geographie und Statistik, Geschichte, Genealogie und Biographie, so wie auf alle Hauptgegenstände seiner Civilisations-Verhältnisse. Erster Band (Wien 1835, s. 513) je zmiňován jako autor dvou map Rakouského arcivévodství (Neueste Chartre des Erzherzogthums Öesterreich ob und unter der Enns von Ludwig Schmidt, Wien 1800; Chartre vom Erzherzogthum Öesterreich ob und unter der Enns in 6 Sectionen entworfen und bearbeitet von Ludw. Schmidt, k. k. hydrotechnischen Ingenieur, gestochen von List in Wien 1812).

- ²³ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, Schmidtova zpráva o obnově lázeňského domu v Teplicích, ve Vidni 19. 2. 1813.
- ²⁴ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 674, sign. 98, karton 200, Schmidt hospodářskému úřadu v Hranicích, ve Vidni 10. 3. 1813.
- ²⁵ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, vyjádření inspektora Hitschmanna ke stavbě lávky přes řeku Bečvu, v Lipniku 17. 3. 1813. Tamtéž, připomínka inspektora Hitschmanna k opravě lázeňského domu v Teplicích, v Lipniku 13. 4. 1813.
- ²⁶ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 674, sign. 98, karton 200, Rüdiger sv. pán von Stillfried vrchnímu úřadu v Hranicích, v Praze 5. 6. 1813.
- ²⁷ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, žádost hranického hospodářského úřadu o stanovení dalšího postupu ve věci obnovy lázeňského domu, v Hranicích 30. 11. 1813.
- ²⁸ Tamtéž, Rüdiger sv. pán von Stillfried inspektor Hitschmannovi, v Židlochovicích 16. 12. 1813. Tamtéž, vyřízení žádosti ve věci stavby teplického lázeňského domu hospodářskému úřadu v Hranicích, v Židlochovicích 16. 12. 1813.
- ²⁹ Tamtéž, vyjádření krajského lékaře Karla Nesrsty, v Hranicích 25. 12. 1813.
- ³⁰ Tamtéž, vyjádření inspektora Hitschmanna týkající se lázeňského domu a prameny, v Lipniku 4. 1. 1814.
- ³¹ Tamtéž, vyřízení zprávy ze 4. 1. 1814, ve Vidni 18. 3. 1814.
- ³² Tamtéž, vyjádření hospodářského úřadu k pronájmu šenku a kuchyně v teplické lázni, v Hranicích 27. 4. 1814.
- ³³ Tamtéž, vyjádření inspektora Hitschmanna k opravě lázeňského domu v Teplicích, v Hranicích 26. 4. 1814. Tamtéž, kníže Dietrichstein inspektor Hitschmannovi ve věci zaslání plánů ke stavbě lázeňského domu a lávky přes Bečvu, ve Vidni 6. 5. 1814.
- ³⁴ Tamtéž, vyjádření inspektora Hitschmanna ke zprávě hospodářského úřadu o pronájmu lázeňského domu, v Lipniku 3. 6. 1814.
- ³⁵ Tamtéž, inspektor Hitschmann, odevzdání návrhu a stavebního rozpočtu ke stavbě lázeňského domu, v Lipniku 16. 6. 1814.
- ³⁶ Tamtéž, kníže Dietrichstein – vyjádření k rozpočtu na stavbu lázeňského domu, ve Vidni 18. 8. 1814.
- ³⁷ Tamtéž, žádost inspektora Hitschmanna o zaslání plánů a rozpočtů, v Lipniku 24. 8. 1814.
- ³⁸ Tamtéž, hospodářský úřad v Hranicích o pronájmu hostince a administraci lázeňské budovy v Teplicích, v Hranicích 8. 6. 1815. Tamtéž, Ignác sv. pán Leykam, vyřízení této zprávy, ve Vidni 26. 6. 1815.
- ³⁹ Viz Topographisch-medizinische Beschreibung (pozn. 4), fol. 43–44. Z ostatních objektů lázeňského areálu uvedl kapli, malý hospodářský dům „*velmi jednoduchého stavebního způsobu*“ pro „*obyčejné lidi*“ a k němu směřující most pro chodce. Údaje J. H. A. Gallaše již byly použity v historické literatuře. Viz FRÖHLICH; FRÖHLICHOVÁ (pozn. 3), s. 33. V literatuře (např. INDRA, Bohumír. Neznámý pohled na lázně Teplice n. Bečvou z r. 1835. Zpravodaj města Hranic a lázni Teplice n. B. XXIV, červen 1983, s. 6–9, zde s. 8), se rovněž objevila zpráva, podle níž byla teplická lázeňská budova postavena po vzoru lázni v Trenčianských Teplicích. Zdrojem této informace je HADINGER, Georg. Curort Mährisch-Teplitz bei Weiskirchen. Olmütz 1873, s. 7. V dobových archívech se mi nepodařilo ověřit.
- ⁴⁰ NESRSTA, Karl. Das Bad Teplitz und dessen Mineralquellen bey Weißkirchen in Mähren, Olmütz 1820, s. 5–6, 23, 24 a 28.

- ⁴¹ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, zpráva o příjmech z teplické lázně sepsaná hospodářským úřadem v Hranicích (hospodářským ředitelem Franzem Braunerem), v Hranicích 2. 8. 1815.
- ⁴² Tamtéž, vyjádření inspektora Hitschmana ke zprávě z 8. 12. 1815 týkající se vytvoření lázeňského domu, v Lipníku 15. 2. 1816.
- ⁴³ Tamtéž, Ignác sv. pán von Leykam inspektoru Hitschmannovi v záležitosti lázeňské budovy v Teplicích, ve Vídni 5. 3. 1816.
- ⁴⁴ Tamtéž, vyjádření inspekce k návrhu hranického úřadu z 28. 6. 1816 týkajícího se opravy pumpy v lázních, v Lipníku 26. 7. 1816.
- ⁴⁵ Tamtéž, knížecí inspekce vrchnímu a hospodářskému úřadu v Hranicích ve věci pronajmutí lázeňského domu, v Lipníku 30. 6. 1820.
- ⁴⁶ Tamtéž, zpráva úředního písaře Aloyse Treuera, v Hranicích 15. 4. 1825. Tamtéž, dopis vrchnímu úředníku Stenzelovi, ve Vídni 20. 4. 1825. Ve stejném roce se stavba stájí a remízy měla v Teplicích probírat s architektem Joendlem. Tamtéž, inspekce posuzuje úřední zprávu ve věci opravy šenku a lázně v Teplicích, v Lipníku 2. 3. 1825.
- ⁴⁷ Tamtéž, zpráva hranického úřadu o obnově stodoly u lázně Teplice, v Hranicích dne 8. 4. 1828. Tamtéž, vyjádření inspektora Hitschmanna k této záležitosti, v Lipníku 12. 4. 1828. Existují dvě varianty plánu (ze dřeva a z trvanlivého materiálu) z 25. 3. 1828. K realizaci nakonec byla vybrána varianta z trvanlivého materiálu, ovšem byla ještě upravena tak, aby se ušetřilo na dřevěném materiálu (krovech a vikýřových oknech) na střeše. Vznikl také další plán, který se nedochoval. Viz tamtéž, zpráva hranickému vrchnímu úřadu, v Praze 8. 5. 1828.
- ⁴⁸ Tamtéž, žádost vrchního úřadu v Hranicích o schválení stavebních oprav na lázni v Teplicích, v Hranicích 24. 6. 1829. Tamtéž, účet předložený vrchním úřadem v Hranicích za opravy provedené roku 1831, týkající se vodních trubek a kotle, v Hranicích 22. 7. 1832. Architekt Joendl v roce 1835 psal o „*teplickém lázeňském domě, který ve všech svých částech kvapně zaniká*“. Zhotovil také rozpočet na potřebné práce, z nichž měla být provedena pouze část. Týkal se například opravy podlah, oken, van, stáje pro krávy u hostince. Stavební mistr Wenzl Knorr ale provedl všechny uvedené položky. Tamtéž, Joendlův dopis adresovaný jeho „Jasností“, v Hranicích 24. 4. 1835. Tamtéž, Joendlův rozpočet na nutné úpravy lázeňského domu, v Hranicích 24. 4. 1835; protokol sepsaný v Hranicích za účasti stavebního mistra Wenzla Knorra, v Hranicích 22. 5. 1835; vyjádření k těmto opravám, ve Vídni 2. 6. 1835; dopis architekta Joendla jeho „Jasností“, v Praze 1. 9. 1835.
- ⁴⁹ ZA v Opavě, pob. Olomouc, Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 3701, sign. 32/5, karton 1773, zpráva vrchního úřadu hranického panství o nutných opravách v lázních, 28. 3. 1838.
- ⁵⁰ K osobnosti architekta Joendla a k jeho působení na Moravě viz KROUPA, Jiří. Johann Philipp Joendl: stavební ředitel na Moravě v první polovině 19. století. In: KROUPA, Petr; DVORÁKOVÁ, Eva (ed.), Generosum labor nutrit. Sborník k poctě Bohumila Samka, Brno 2010, s. 135–150.
- ⁵¹ ZA v Opavě, pob. Olomouc, Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 3701, sign. 32/5, karton 1773, zpráva architekta Joendla týkající se lázeňského domu, v Hranicích 13. 12. 1842. Tamtéž, vyřízení této zprávy, ve Vídni 27. 12. 1842.
- ⁵² Viz INDRA (pozn. 39), s. 9.

- ⁵³ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, vyjádření inspektora Hitschmanna ke stavbě lávky přes řeku Bečvu, v Lipniku 17. 3. 1813.
- ⁵⁴ Tamtéž, rozpočet ke stavbě nové lávky, v Hranicích 6. 3. 1813, s přípisem Schmidta z 8. 4. 1813, ve Vídni: „*Gegenwärtige Vorausmaas und Kostenüberschlag ist nach dem eingeschickten Plan für richtig befunden.*“ Tamtéž, předání plánu hranic-kým hospodářským úřadem, v Hranicích 10. 3. 1813. – Tamtéž, Schmidtova zpráva o obnově lávky přes řeku Bečvu, ve Vídni 8. 4. 1813.
- ⁵⁵ Tamtéž, Leykamův dopis inspekci v záležitosti vytvoření lávky v Teplicích, ve Vídni 23. 4. 1813. Tamtéž, vyjádření inspektora Hitschmanna, v Neustadtu 13. 5. 1813.
- ⁵⁶ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 709, sign. 141, karton 207, Rüdiger sv. pán von Stillfried hospodářskému úřadu v Hranicích ve věci vytvoření lávky, v Libochovicích 17. 6. 1813.
- ⁵⁷ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, Rüdiger sv. pán von Stillfried hospodářskému úřadu v Hranicích ve věci vytvoření lávky (opis), v Hranicích 14. 10. 1813.
- ⁵⁸ Tamtéž, kniže Dietrichstein inspektoru Hitschmannovi ve věci zaslání plánů ke stavbě lázeňského domu a lávky přes Bečvu, ve Vídni 6. 5. 1814.
- ⁵⁹ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 709, sign. 141, karton 207, rozpočet a plán ke stavbě lávky od krajského stavebního mistra A. Korompaye, v Hranicích 8. 6. 1814. ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, vyjádření inspektora Hitschmanna ke stavbě lávky, v Lipniku 16. 6. 1814. Tamtéž, svolení knížete Dietrichsteina ke stavbě lávky, ve Vídni 30. 6. 1814.
- ⁶⁰ Viz Topographisch-medizinische Beschreibung (pozn. 4), fol. 43.
- ⁶¹ Viz INDRA (pozn. 39), s. 9.
- ⁶² COENEN, Ulrich. Von Aquae bis Baden-Baden. Die Baugeschichte der Stadt und ihr Beitrag zur Entwicklung der Kurarchitektur, Aachen 2008, s. 458–460. ŠREK, Robert. Karlovy Vary. Architektura v letech 1780–1850, Olomouc 2011, s. 98–100.
- ⁶³ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, nota sv. pána von Mitterera, ve Vídni 29. 5. 1804. Plán označený Idee der Situation des Töplizer Bad 1 Stunde v. Weiskirchen, nedatovaný, sign. Baron Mitterer fc.
- ⁶⁴ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 4084, MAPPA DER GEGENT BEI TEPLITZ AUF DER FÜRST DIETEICHSTEINISCHEN HERRSCHAFT WEISZKIREN, Aufgenommen, und Gezeichnet Joseph Jirasek Rewierjäger und Ingenieur in Weißkirchen 1811.
- ⁶⁵ J. H. A. G.: Vorschlag zur ästhetischen Verzierung des Teplitzer Thals bei mährisch Weißkirch im Prerauer Kreise, Hesperus: ein Nationblatt für gebildete Leser, 51, 1813, s. 401–403. V iniciálách J. H. A. G. se zřejmě skrývalo jméno Josefa Heřmana Agapita Gallaše. Citát z Hirschfelda viz ŠREK (pozn. 62), s. 99.
- ⁶⁶ ZINK, August. Beschreibung der Heilquellen des Gesenkes und ihres zweckmäßigen Gebrauches, Brünn 1816, s. 23. Tyto informace jsou opakovány v knize Die besuchtesten Badeörter und Gesundbrunnen des österreichischen Kaiserthums. Ein Buch für Heilbedürftige, Badereisende, Freunde der Natur und der Vaterlandskunde in topographischer, geschichtlicher, naturhistorischer und medicinischer Hinsicht. Zweiter Theil, Brünn 1821, s. 175. Podle Nesrsty směrem k Propasti byla vymýcena alej lesem a vedla k ní příkrá cesta s lavičkami, do

- prohlubně se sestupovalo po 257 schodech. Viz NESRSTA (pozn. 40), s. 51–53. V roce 1825 byly schody se zábradlím prohnílé a řešila se jejich oprava. ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 1247, sign. 841, karton 247, úřední korespondence ve věci zhotovení rozpočtu zde uložená, např. Josef hrabě Vratislav z Mitrovic inspektor Hitschmannovi, v Praze 27. 6. 1825.
- ⁶⁷ ZA v Opavě, pob. Olomouc, fond Vs Hranice, inv. č. 522, sign. 121, karton 158, hospodářskému úřadu v Hranicích ve věci okrášení Teplíc, 30. 8. 1817.
- ⁶⁸ Tamtéž, doručení plánu hospodářskému úřadu v Hranicích, v Židlochovicích 1818.
- ⁶⁹ Viz Topographisch-medizinische Beschreibung (pozn. 4), fol. 47–61.
- ⁷⁰ V roce 1756 vydal Edmund Burke velmi vlivný estetický spis *Inquiry into the Origin of our Ideas of the Sublime and Beautiful* (v německém jazyce *Naturforschung über den Ursprung unserer Ideen des Schönen und Erhabenen*), v němž pracuje vedle tradičního pojmu krásy s pojmem vznešeno (*The Sublime*, německy *Erhabene*). BUTTLAR, Adrian von. *Der Landschaftsgarten*, München 1980, s. 63. Nesrsta musel mít o jeho názorech povědomí, neboť používal podobnou terminologii („mit *erhabenen schauervollen Scenen*“, „*das Auge eines Kenners des Erhabenschönen*“). Viz NESRSTA (pozn. 40), s. 6–8, 22, 51–53, cit. s. 6–7.
- ⁷¹ Pl [Franz Pluskal], *Der Hydrothiongas-hältige Eisensäuerling von Zbraschau in Mähren*. In: *Jurende's Mährischer Wanderer. Geschäfts- und Unterhaltungsbuch für alle Kronländer des österreichischen Kaiserstaates, auf das gemeine Jahr 1851*, 40. Jahrgang, Wien 1851, s. 165–166.
- ⁷² Jmenujme například žádosti vrchního úřadu v Hranicích či správy velkostatku v Hranicích týkající se povolení či proplacení prací na lázeňském domě z 13. 1. 1843, 18. 4. 1844, 28. 10. 1848, 16. 4. 1849, 30. 1. 1850, 3. 4. 1852, 10. 8. 1852, 24. 5. 1853, které jsou uloženy v ZA v Opavě, pob. Olomouc, Velkostatek Lipník nad Bečvou, inv. č. 3701, karton 1773.
- ⁷³ Tamtéž, zpráva o přestavbě teplického lázeňského domu a hostince sepsaná správcem hranického velkostatku Machatschem, v Hranicích 28. 12. 1855.
- ⁷⁴ Viz KOLLMANN; ZATLOUKAL (pozn. 1), s. 123–124. Viz ZATLOUKAL; ZEMAN (pozn. 1), s. 443–444.

① Hrad Pleče, obec Jindřichov, okr. Šumperk.
Hradní jádro, zdvoje jižní části hradby,
detail, 2018. Foto Jitka Štáblová.

TAJEMNÝ HRAD PLEČE

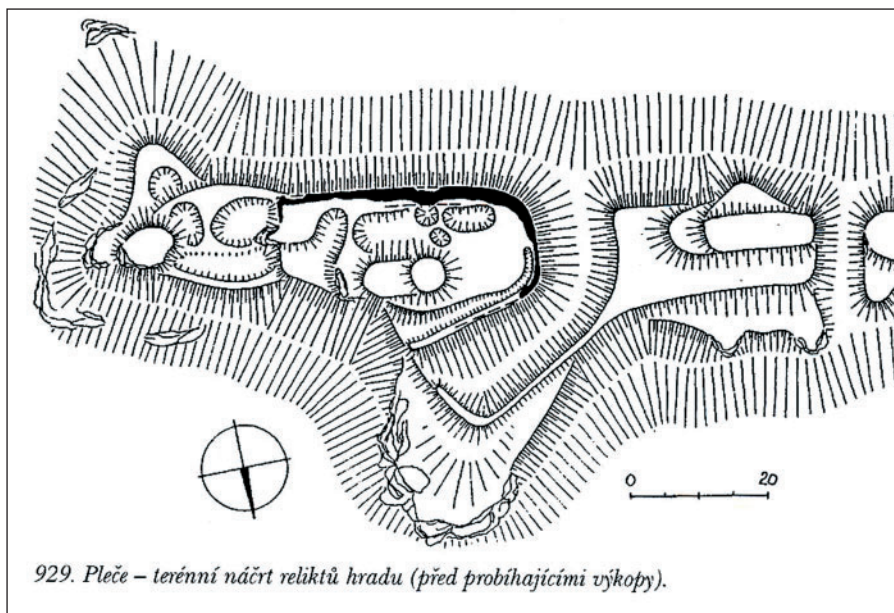
POPIS, HISTORIE A BUDOUCNOST HRADNÍ ZŘÍCENINY

Jitka Štáblová

O hradu Pleče se do dnešní doby dochovalo jen velmi málo informací, rovněž zmínky v literatuře jsou na podrobnější údaje velmi skoupé. Problémy jsou nejen s dobou vzniku a osobou stavebníka hradu, neznámý je i způsob a datum jeho zániku. Nejobsáhleji se hradu věnuje Miroslav Plaček ve své Ilustrované encyklopedii moravských hradů, hrádků a tvrzí z roku 2001 (nakladatelství Libri, Praha) i v Hradech a zámcích na Moravě a ve Slezsku, (Libri 2001), ve kterých navázal na svou předchozí práci: Povrchový průzkum zříceniny hradu Pleče, uveřejněný v Přehledu výzkumů 1986, AÚ ČSAV, Brno, 1989. Naopak v díle Zaniklé hrady, zámky a tvrže Moravy a Slezska (Libri 2003), které zpracoval spolu s Františkem Musilem, není o hradu Pleče zmínka. Rovněž ostatní literatura, která se zabývala hrady na území severní Moravy jako je oddíl Severní Morava – Hrady, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (nakladatelství Svoboda, Praha, 1983) či soubor vlastivědných průvodců Hrady a zámky, informace z kuchyně nakladatelství Beatris a Hrádky a tvrže na Moravě od Vladimíra

Nekudy a Josefa Ungera anebo Hrady, zámky a tvrže moravské, svazek I. Sev. Morava (Olomúcko) od Viktora Pinkavy z roku 1927 hrad Pleče neuvádí.

Hrad se v podobě zříceniny s existencí poměrně rozsáhlých nadzemních konstrukcí dochoval do dnešní doby, navíc v dobře přístupné a hustě osídlené oblasti (obec Jindřichov je vzdálena jen necelé 2 km). Přesto není veden mezi chráněnými kulturními památkami, nevšimají si ho ani turistické či vlastivědné zajímavosti regionu, dokonce k němu nevede ani vyznačená turistická trasa. Zdá se tedy, že nejvíce informací k hradu Pleče je zachyceno v dosud živé pověsti o zdejších rytíři Hojgrovi a jeho dceři Ludmile neboli Lidmile, citované již Gregorem Wolnym,¹ Gustavem Mikuschem² a Janem Březinou.³ Pověst vypráví o hradu na kopci zvaném příznačně Hradní les. Obýval jej hradní pán jménem Hojgr, zabývající se dolováním rudy. Vedl rozmařilý život a byl velmi tvrdý a nespravedlivý ke svým horníkům. Nespokojenost poddaných vyústila v povstání, které vyvrcholilo zapálením a následným zánikem

② Hrad Pleče, obec Jindřichov, okr. Šumperk. Terénní náčrt hradního jádra a předhradí, převzato z Plaček M.: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2001, Libri.

hradu. Hradní pán s dcerou se museli pod ochranou šlechtetného pana Miloty z Náměště či z Nového hradu uchýlit jinam.

Podle Miroslava Plačka vznikl hrad Pleče jako reakce na postavení nedalekého Kolštejna loupeživým rodem Wüsthube s nezbytnou potřebou kontroly zdejší významné spojnice z Moravy do Slezska. Stavebníkem hradu Pleče měl být zeměpán či soukromá osoba, snad z okruhu pánů z Lipé, kteří v této době usilovali o získání zdejšího území. Pod přímou správou hradu snad mohly patřit i nedaleké Hanušovice (založené 1325) a Habartice (založené 1351).

Při určování doby a důvodu vzniku je ale nejpravděpodobnější hypotéza, uváděná v článku *Česká kastelologie na rozcestí?*⁴ od Pavla Kouřila a Martina Wihody. Zde se existence hradu spojuje se zmíněným rozporuplným rodem Wüsthube, o jehož špatné pověsti se žáci učí již ve škole při výkladu o historii šumperského regionu. Wüsthube

bové působili na česko-moravsko-slezském pomezí, první zmínky se objevují již na konci 13. století.⁵ Nejasné hodnocení členů rodu vychází ze skutečnosti, že na jedné straně byli ze strany vratislavských biskupů označováni jako zemští škůdci, na druhé straně se velmi úspěšně zasloužili o kolonizaci této do té doby pusté a obtížně přístupné podhorské části severní Moravy. S kolonizací a feudalizací zdejšího území ve 14. století souvisí i výstavba soustavy opevněných sídel ve snaze ochránit důležitou komunikační trasu, směřující z vnitrozemí do Kladska a Slezska a dále do Vratislavi. Neméně důležitá byla i ochrana zdejších dolů na vzácné kovy, především na zlato a stříbro, ale i železnou rudu a další nerosty. Jisté je, že rod Wüsthube vlastnil na začátku 14. století na severní Moravě rozsáhlé dominium se správním sídlem nejdříve na hradě Kolštejn (dnes Branná) a později po ovládnutí povodí řeky Krupé i s městem Goldekem, (dnešní Staré Město). Jména Goldek

či Stubenseifen (Stříbrnice) dokládají skutečnost, že se jednalo o významná naleziště vzácných kovů, známá již z doby dávných Keltů. Ložiska nerostného bohatství byla zřejmě jedním z důvodů, proč toto špatně přístupné a nehostinné území Wüstehubové kolonizovali.

Wihoda a Kouřil ve svém článku⁶ dávají do vlastnictví Wüstehubských jako další opěrný bod i náš hrad Pleče. Jde o hrad, jehož původní jméno neznáme a který dnes bývá označován po nedaleké osadě Pleče, součástí obce Jindřichov. Hypotéze o vzniku hradu z podnětu rodu Wüstehube odpovídá umístění hradu na samém jižním okraji jejich panství. Hrad tak mohl plnit strážní případně i celní funkci, neboť vybírání celních poplatků náleželo k výhodám šlechtických vlastníků. Důležitým faktorem pro vznik opevněného sídla byla jistě i nutnost ochrany nedalekých

dolů na železnou rudu, jejichž činnost je dle dochované keramiky datována do období vrcholného a pozdního středověku⁷ a doložena až do 19. století.⁸ Kolštejská vrchnost zde měla mít jeden z nejstarších hamrů na zpracování železné rudy.⁹ Přípomínkou existence a těžby kovů jsou i dosud platné místní názvy, kdy blízká osada se jmenuje Rudkov a nad ní ležící kopec je Rudný kopec, u Březiny nazývaný hora Rudník.

Pečlivost, s jakou byla vyzděna mohutná obvodová zeď hradu ① přitom naznačuje, že hrad nebyl zřejmě míněn jen jako přechodné útočiště, ale šlo spíše o nově plánované správní sídlo na exponovaném jižním okraji Wüstehubského panství, snad i s výhledem na další rozšíření spravovaného území v duchu tradic tohoto ambiciózního rozpínavého rodu, známého svými násilnými úchvaty. Dle Kouřila a Wihody¹⁰ se tedy nabízí možnost,

③ Hrad Pleče, obec Jindřichov, okr. Šumperk. Příkop mezi hradním jádrem a předhradím, 2018. Foto Jitka Štáblová.

④ Hrad Pleče, obec Jindřichov, okr. Šumperk. Hradní jádro, zdivo západní části hradby, 2018. Foto Jitka Štáblová.

že Pleče si nechal vybudovat jeden z wüsthubských bratrů, kdy po roztržce s vratislavským biskupem, na přelomu 13. a 14. století odešli ze slezského na moravské území. Jan měl držet nově postavený Kolštejn, hrad Pleče mohl sloužit jako centrum nového dominia bratru Jindřichovi. V této souvislosti se nabízí odkaz na název blízké obce Jindřichov, shodně s jeho jménem. Tato spekulace je nesprávná, protože Jindřichov je velmi mladá obec, vybudovaná dlouho po zániku hradu. Vnitřní prostory hradu nebyly nikdy dokončeny, což mohlo být následkem smrti Jindřicha Wüsthube i jeho syna Hynka před rokem 1325. Málo času na výstavbu vnitřní části hradu by tedy dle hypotézy Kouřila s Wihodou¹¹ zdůvodňovalo i absenci hradní věže, která je typická pro všechna hradní sídla rodu Wüsthube. Tato byla budovaná jako hrady bergfritového typu, příkladem mohou být Rychleby na Jesenicku či již několikrát

zmiňovaný Kolštejn v nedaleké Branné anebo i starší Kaltenštejn u Černé Vody.

Na Plečích by se tak vysvětlil i rozpor mezi kvalitně budovanou mohutnou obvodovou hradbou a provizorní nedostatečnou výstavbou vnitřního hradu. Dobrovolným opuštěním a částečným rozebráním konstrukcí by byl zdůvodněn i záhadný zánik hradu. I zde však panují pochybnosti, neboť absence vrstvy popela a dalších destrukcí odpovídají sice dobrovolnému zániku, naopak existence velkého množství kovových artefaktů tento mírumilovný konec hradu zpochybňují. Ve středověku bylo totiž železo i další kovy nedostatkovým a drahým zbožím a je proto s podivem, že by tyto drahé předměty byly v prostorách hradu dobrovolně ponechány.

I jinak je porovnání hradu Kolštejn a našich Plečů, jak zmiňují Kouřil a Wihoda,¹² velmi zajímavé, objevuje se zde totiž množství společných znaků. Nejnápadnější je vedle umístění na skalním ostrohu i společný

trojúhelníkový půdorys s maximálním využitím upravené podkladní terasy. Společným znakem je i poměrně velká šíře hradeb a zaoblené rohy ohradní zdi. Stejně jako u Plečí i u Kolštejna chybí pozůstatky vnitřních staveb. V případě Kolštejna došlo k řadě pozdějších úprav a zásahů a především k rozsáhlé výstavbě v prostoru bývalého podhradí se vznikem renesančního Dolního a Horního zámku. Poslední významná úprava hradu Kolštejn proběhla dokonce až v 1. polovině 20. století, kdy zde v duchu tehdy se velmi se rozmáhající turistiky vznikla v prostorách hradní věže rozhledna.

Hrad Pleče leží ve výšce asi 510 m n. m. na východním konci dlouhé úzké ostrožny, která se příkře svažuje k soutoku potoka Staříče a říčky Branné. Kopec je ve starších pramelech nazýván Hradní les. Lokalita je situována asi 0,7 km západně od obce Jindřichov,

v jejímž katastru hrad leží. Dle dochovaných zbytků se můžeme domnívat, že hrad náležel do kategorie bezvěžových tzv. plášťových hradů, kde leží tíha obrany na mohutné obvodové hradbě. Jde o typ, který byl u nás na počátku 14. století velmi početný a spolu s bergfritovým náležel k nejoblíbenějším. Ale ani tato skutečnost není vzhledem k pravděpodobnému předčasnému ukončení prací na výstavbě hradu jistá, a je možné, že původně plánovaná věž nikdy postavena nebyla.

Pleče jsou výšinný hrad oválného půdorysu, probíhající od západu na východ ②. Areál tvoří vlastní hrad o velikosti cca 25×50 m. Samostatné předhradí o velikosti 30×20 m je situované západním směrem a je oddělené od jádra hlubokým příkopem o hloubce 4–5 m a šířce kolem 7 m ③. Navazující skalisko na jižní straně bylo zřejmě součástí opevnění hradu. Na západě přiléhá k předhradí další

⑤ Hrad Pleče, obec Jindřichov, okr. Šumperk. Hradní jádro, zdivo východní části hradby, 2018. Foto Jitka Štáblová.

⑥ Hrad Pleče, obec Jindřichov, okr. Šumperk. Hradní jádro, zdivo východní části hradby, detail nároží, 2018. Foto Jitka Štáblová.

⑦ Hrad Pleče, obec Jindřichov, okr. Šumperk. Hradní jádro, zdivo jižní části hradby, 2018. Foto Jitka Štáblová.

předprostor o délce 60 a šířce 20 m, oddělený příkopem o hloubce cca 2 m. Na přístupově šíji je západním směrem patrná další terénní prohlubeň, zřejmě se jedná opět o zbytky poměrně mělkého příkopu. Na východ od hradního jádra jsou skalní výběžky o průměru 10 m, oddělené od hradu hlubokým příkopem o hloubce až 6 m, které byly původně zřejmě rovněž součástí hradního areálu. Další skalní útvary jsou na severní straně, oddělené od jádra příkopem a zbytky valů o výšce cca 2 m, překrytých částečně zeminou.

Jádro hradu má trojúhelníkový tvar s přepónou na jižní straně a vrcholem na severu, kdy západní části ④ jsou výrazně zaoblené, naopak na jihovýchodě je pečlivě vyzděné pravouhlé nároží ⑤ ⑥. Obvod jádra hradu tvoří kamenná hradba o síle kolem 3 m, která v nejlépe dochovaných jižních úsecích dosahuje výšky kolem 4 m ⑦. Zdivo hradby

je zachováno na celém obvodu s výjimkou severovýchodní části, kde nadzemní část chybí. Vzhledem k dochovaným zbytkům skaliska je možné, že kamenné výběhy v této části hradu službu zděného ohrazení přejaly. Hradba je tvořená velmi kvalitně zděným režným kamenným zdivem na rozšířeném soklu, kotveném do skalního podloží. Zdivo je složeno z pečlivě opracovaných plochých kamenů o délce kolem 35–40 cm a výšce 15 cm, spojených na vápennou maltu, na povrchu pláště je pojivový materiál zcela degradovaný ⑧. V nejlépe dochované jižní části ohrazení zejí dvě široké druhotné průrvy destruovaného zdiva. Pečlivě provedené vázané zdivo hradby z pravidelně opracovaných kamenných bloků s průběžnými ložnými plochami je v naší lokalitě velmi ojedinělé, u jiných svým rozsahem i významem možná výstavnějších hradních objektů (například

⑧ Hrad Pleče, obec Jindřichov, okr. Šumperk. Hradní jádro, zdivo jižní části hradby, detail, 2018. Foto Jitka Štáblová.

hrad Brničko či nedaleký Nový hrad) totiž převažuje zdivo z nepravidelného drobnějšího lomového kamene, původně opatřené jednovrstvou vápennou omítkou.

Vlastní plocha jádra je poměrně členitá ⑨ v její centrální části vystupuje skalnatá vyvýšenina, zbylé plochy jsou členěny prohlubněmi. Celý prostor je kryt zeminou s hustou náletovou zelení. Vnitřní zástavba a původní dispozice hradu jsou dnes velmi nejasné. Na rozdíl od dříve předpokládaných zděných objektů, situovaných hlavně do místa kruhové vyvýšeniny v severozápadní části, se dle archeologického průzkumu (Brachtl, Rychlý, 1992–1999) zdá, že uvnitř hradby existovaly patrně spíše pouze dřevěné či dřevohlinité obytné a hospodářské budovy, snad jen s nízkou kamennou podezdívkou. Hypotézu existence dřevěných staveb potvrzují nálezy

velkého počtu kovaných hřebů–klinců o délce 20 cm, potřebných k výstavbě dřevostaveb, i skutečnost, že archeologický průzkum existenci kamenných staveb neprokázal. V západní části hradu byla nalezena hluboká jáma o průměru 50 cm, zapuštěná do skalního podlaží. Archeology byla interpretována jako cisterna, sloužící k zachycování srážkové vody. Tento nález potvrzuje hypotézu o životaschopnosti hradu a jeho víceleté existenci, protože zajištění zdroje vody bylo pro takto vysoko umístěnou stavbu nezbytné.

Plocha předhradí je v jižní partii vyvýšena, v modelaci terénu zde však nejsou patrné žádné výraznější pozůstatky zděných staveb obranných ani obytných či hospodářských. To může vysvětlit skutečnost, že zde byly pouze dřevěné budovy anebo i fakt, že prostor předhradí nebyl dle dostupných podkla-

⑨ Hrad Pleče, obec Jindřichov, okr. Šumperk. Vnitřní prostor hradního jádra, jižní část hradby, 2018. Foto Jiřka Štáblová.

10 Hrad Pleče, obec Jindřichov, okr. Šumperk. Přístupová trasa, 2018. Foto Jiřka Štáblová.

dů archeologicky nikdy zkoumán a případné zbytky zástavby v tomto prostoru teprve čekají na své objevení.

Jak říká geologický posudek, který pro NPÚ v roce 2018 zpracoval RNDr. Zdeněk Gába, byl ke stavbě hradu Pleče použit šedý kámen vzhledu fylitu až svoru (horniny skupiny Branné), shodující se s kamenem okolních skal. Jeho použití dokládá hypotézu o úpravě hřbetu ostrožny a vytvoření náhorní terasy s použitím vytěžené horniny ke stavbě hradu. Rovněž zkoumaná původní vápenná malta s hrubým kamenivem o velikosti částic 1–3 cm je místního původu i vápno pro maltu bylo páleno ze zdejšího vápence. Zajímavostí je v odebraném vzorku zjištěný úlomek šedo-

hnědé horniny s poměrně vysokým obsahem limonitu, což je vlastně chudá železná ruda. Tento nález opětovně ukazuje na existenci železné rudy v dané lokalitě. Obdobnou kvalitu rudy měly mít i doly u Rudkova.

Vedle vlastní podoby vnitřního hradu je nejasná i původní přístupová trasa, která umožňovala vstup a zásobování hradu. Jednoznačná je pouze skutečnost, že vstup do areálu byl po úzkém vrcholovém hřebenu 10 ze západní strany přes předpolí a předhradí, které byly navzájem odděleny příkopy. Je možné, že západním směrem existovaly ještě další příkopy, což nelze bez průzkumu jednoznačně dokázat. Dle situace zachycené při 1. vojenském mapování je pravděpodobné,

že cesta k hradu vedla údolím potoka Staříč přes dnešní osadu Pleče. Zhruba v polovině údolí zahnula prudce vlevo a vystoupala severním úbočím k terase, na jejímž východním konci je hrad situován. Vyloučit nelze ale přístup protilehlým jižním údolím, na jehož severním konci starší mapování zachycuje existenci vratné cesty, směřující rovněž k nástupní terase. Obě trasy dokládají hlavní propojení severním směrem na obec Habartice a dále horní trasou na Hanušovice či přes Vikantice na Brannou a Staré Město. Tyto trasy, vedoucí po úbočí a vrcholech okolních kopců, byly ve středověku hojně využívány. Důvodem byly bažinaté a špatně schůdné cesty a časté povodně, probíhající v níže položeném údolí řek Branné a Moravy.¹³ Což dokazují i zkušenosti z povodně z roku 1997, kdy přes Habartice vedla náhradní trasa dopravy na jesenickou stranu regionu. Propojení na Habartice dokládá i dřívější politická a katastrální příslušnost osad Pleče a Rudkov k této obci, latinsky zvané a ve staré listinách uváděné jako Eberharti villa – Eberhartova (Habartova) ves.¹⁴

Již několikrát byl zmiňován archeologický průzkum Plečí, doložený řadou terénních zápisů i zpráv, zveřejněných v Přehledech výzkumů z let 1992–1999 (Brno). Průzkum v této lokalitě probíhal v těchto letech v nepravidelných intervalech pod vedením Zdeňka Brachtla (11), působícího ve Vlastivědném museu Jesenicka v Jeseniku, a Milana Rychlého z Javorníka. V rámci tohoto průzkumu byla pod vrstvou nánosů postupně odkryta obvodová hradba. Uvnitř hradu vedle otisků dřevěných staveb byly nalezeny i zbytky nevelké ortogonální stavby, jejíž umístění na destrukční zánikové vrstvě ukazuje na novější původ. Zřejmě šlo o mladší stavbu, postavenou po zániku hradu, která mohla sloužit zdejším prospektorům jako základna důlní činnosti probíhající v okolí hradu. Existence poměrně vysoké vrstvy nánosů nad zbytky hradu pravděpodobně vysvětluje malou po-

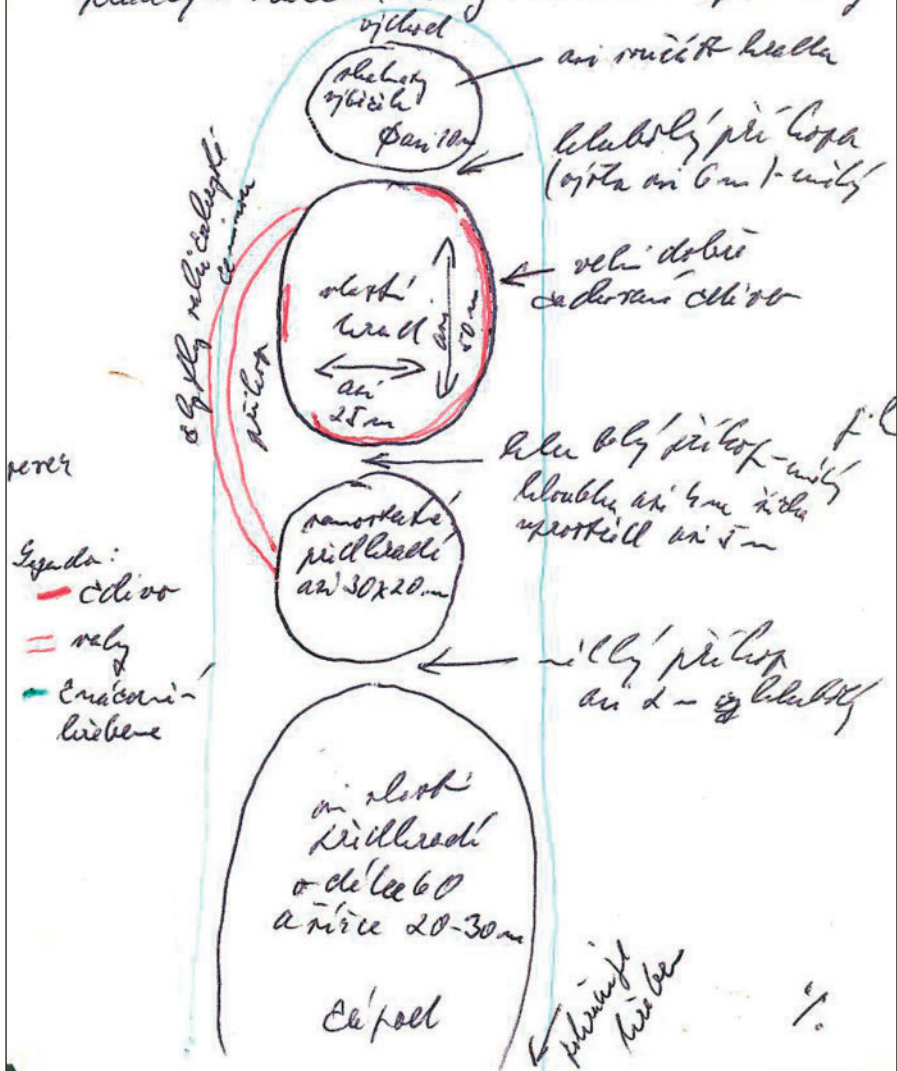
vědomost o existenci této zajímavé hradní zříceniny v povědomí laické i odborné veřejnosti. Realizovaný archeologický průzkum tak přispěl k znovuoživení hradu.

V rámci archeologického průzkumu byla nalezena řada předmětů. Většinou šlo o keramické zlomky, především zbytky hrnců a hrnků, méně již pozůstatků džbánů, pohárů, mís či poklic. Tuto kolekci keramiky lze zařadit do průběhu 14. století, některé kusy mohou být i starší. Datace nalezené keramiky by dle Kouřila a Wihody¹⁵ měla podporovat hypotézu o založení hradu rodem Wüstehube. Při upozornění na nejasný způsob zániku hradu byl již dříve uveden nezvykle hojný výskyt nalezených kovových předmětů. V případě železných nálezů převažují zbytky zbraní (hroty šípů) a dále pozůstatky výstroje koní a jezdců (podkovy, ostruhy, třmeny a přezky), ale i stavební kování (především hřebíky, petlice) a nástroje či zemědělské zařízení (nože, srpy, motyky atd.).

Všechny výše zmíněné skutečnosti dokládají, že zřícenina hradu Pleče je nesmírně hodnotnou lokalitou s doloženými artefakty původního, velkoryse řešeného a z části i pečlivě realizovaného, založení. Mimořádná hodnota památky spočívá ve skutečnosti, že hrad nebyl nikdy ve svém uvažovaném rozsahu dostavěn a jeho staveniště bylo díky dlouholetému překrytí druhotnými nánosy intaktně zakonzervováno a představuje tak cenný architektonický, historický i archeologický pramen poznání.

V současné době je žádoucí dokončit zpracování podkladů pro prohlášení zříceniny za kulturní památku. Předpokládá se, že součástí chráněné lokality bude západní předpolí a příkop v předpolí, 1. a 2. předhradí s dělicím příkopem, příkop s valem před hradním jádrem, vlastní jádro s kamennou zástavbou a ostrožna s terénními a skalními pozůstatky na východě. Současně bude celý prostor prohlášen za archeologickou lokalitou.

Pleč
 vyřezání hrudí vlnitých podložkou od čepce
 k vyřezání horní části - a vyřezání (ce stěhy od žil)
 pružný svazek (svazek - ce ruce a f. t. stěhy)

11) Hrad Pleče, obec Jindřichov, okr. Šumperk. Terénní náčrt, autor Zdeněk Brachl. Uloženo v dokumentačních fondech NPÚ, ú. o. p. Olomouc.

V duchu pravidel pro ochranu a údržbu hradních zřícenin¹⁶ platí, že tyto jsou chráněny jako plnohodnotný historický pramen s mimořádným výtvarným a emotivním působením. Hradní zříceniny jsou současně významným krajinotvorným prvkem a tvoří charakter a základ genia loci jednotlivých oblastí. Zříceniny vznikly postupným chátráním staveb, které ztratily své poslání a byly opuštěny. Předpokladem zdárného prodloužení životnosti torzálně dochovaných památek je odborná konzervace.

Tato práce má kromě shromáždění existujících informací o hradu Pleče vzpomenout na Zdeňka Brachtla, člověka, který se průzkumu hradních zřícenin na pomezí Moravy a Slezska, včetně hradu Pleče, intenzivně věnoval a přál si jejich záchranu a odpovídající prezentaci. Pan Zdeněk Brachtl bohužel velmi brzy a nečekaně v roce 1999 odešel a svou práci včetně publikování výsledků archeologických průzkumů hradu Pleče již nestihl dokončit.

Poznámky

- ¹ WOLNY, Gregor: Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, V. Band, Olmützer Kreis, Brünn, 1839.
- ² MIKUSCH, Gustav: Studnice pověstí z moravských Sudet, Veduta Štítý, 2009, s. 44.
- ³ BŘEZINA, Jan: Vlastivěda moravská, 1932, II. Místopis, Šumperský okres, Staroměstský okres, Vizmberský okres, s. 316-318.
- ⁴ KOUŘIL, Pavel – WIHODA, Martin: Česká kastelologie na rozcestí?, *Archaeologia Historica* 27/02, Brno 2002, s. 21-35.
- ⁵ KOUŘIL, Pavel – WIHODA, Martin: Česká kastelologie na rozcestí?, *Archaeologia Historica* 27/02, Brno 2002, s. 21-35.
- ⁶ KOUŘIL, Pavel – WIHODA, Martin: Česká kastelologie na rozcestí?, *Ar-*

chaeologia Historica 27/02, Brno 2002, s. 21-35.

- ⁷ KOUŘIL, Pavel – WIHODA, Martin: Česká kastelologie na rozcestí?, *Archaeologia Historica* 27/02, Brno 2002, s. 21-35
- ⁸ BŘEZINA, Jan: Vlastivěda moravská, 1932, II. Místopis, Šumperský okres, Staroměstský okres, Vizmberský okres, s. 316-318.
- ⁹ BŘEZINA, Jan: Vlastivěda moravská, 1932, II. Místopis, Šumperský okres, Staroměstský okres, Vizmberský okres, s. 316-318.
- ¹⁰ KOUŘIL, Pavel – WIHODA, Martin: Česká kastelologie na rozcestí?, *Archaeologia Historica* 27/02, Brno 2002, s. 21-35.
- ¹¹ KOUŘIL, Pavel – WIHODA, Martin: Česká kastelologie na rozcestí?, *Archaeologia Historica* 27/02, Brno 2002, s. 21-35.
- ¹² KOUŘIL, Pavel – WIHODA, Martin: Česká kastelologie na rozcestí?, *Archaeologia Historica* 27/02, Brno 2002, s. 21-35.
- ¹³ BŘEZINA, Jan: Vlastivěda moravská, 1932, II. Místopis, Šumperský okres, Staroměstský okres, Vizmberský okres, s. 316-318.
- ¹⁴ BŘEZINA, Jan: Vlastivěda moravská, 1932, II. Místopis, Šumperský okres, Staroměstský okres, Vizmberský okres, s. 316-318.
- ¹⁵ KOUŘIL, Pavel – WIHODA, Martin: Česká kastelologie na rozcestí?, *Archaeologia Historica* 27/02, Brno 2002, s. 21-35.
- ¹⁶ Zříceniny historických staveb a jejich památková ochrana, Statní ústav památkové péče, Praha 1998.

OBNOVY A RESTAUROVÁNÍ

① Čechy pod Kosřem, zámek. Konstrukce krovu nad severním křídlem před obnovou. Foto Ondřej Belšík.

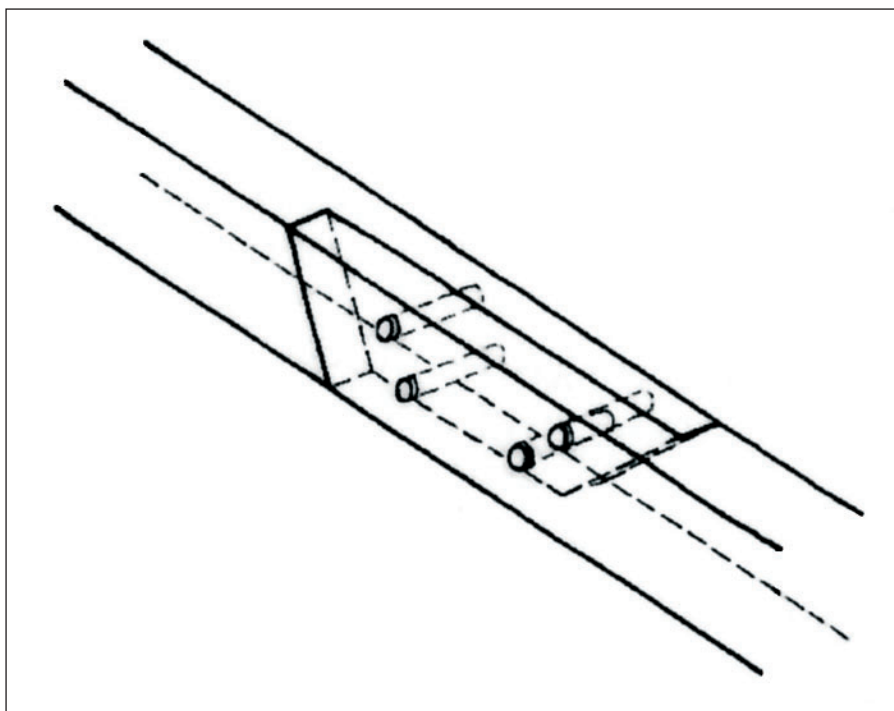
OBNOVA STŘECH ZÁMKU V ČECHÁCH POD KOSÍŘEM

Ondřej Belšík

Když byly na zámku v Čechách pod Kosířem na jaře v roce 2016 otevřeny nové výstavní prostory a instalovaný prohlídkový okruh, navracející jeho interiérům alespoň část ze ztraceného lesku doby posledních šlechtických majitelů této stavební památky, rodu Silva-Tarouca, končila se tím pouze jedna z dílčích etap náročné obnovy. Další neměně podstatná, avšak ne tolik k prezentaci vědná etapa byla zahájena o dva roky později a týká se střech všech zámeckých křídel. A shodně jako v případě rekonstrukce interiérů zámku i zde se jedná o svým způsobem výjimečnou akci. Výjimečnou jak po stránce předprojektové přípravy, projektování a výsledné realizace, tak okolnostmi, které vlastní obnovu doprovázejí. Mimo skutečnost, že zámecký areál je kulturní památkou, bylo totiž nutné zohlednit to, že podkrovní prostory zámku jsou součástí přírodní památky Čechy pod Kosířem. Tato památka byla vyhlášena k ochraně stanoviště letní kolonie evropsky významného druhu netopýra vrápence malého. Příprava projektu a provádění obnovy krovových konstrukcí a pláště střech jednot-

livých zámeckých křídel se tedy musely podřídit vyjma nároků památkové péče rovněž požadavkům ochrany přírody. Omezení platí zejména pro harmonogram rekonstrukčních prací, který se odvíjí od doby letního výskytu netopýra v podkrovích, ale též pro některé technologické aspekty. Vrátime-li se však k památkovému hledisku, výjimečnost celé akce obnovy střech zámku v Čechách pod Kosířem tkví ve zvoleném, ne příliš obvyklém přístupu investora (Olomouckého kraje), projektantů a realizační firmy.

Dřevěné krovy, třebaže jsou skryté očím většiny běžných návštěvníků památek, se řadí mezi velmi cenné historické stavební konstrukce vykazující vysokou míru autenticity. Tyto konstrukce v minulosti při průběžné údržbě zpravidla neprodělaly tak časté a někdy i dosti razantní úpravy jako třeba omítky fasád nebo výplně otvorů. Jejich hodnoty jsou proto nahraditelné. A nejedná se přitom výhradně o základní hodnotu stáří, ale také například o hodnotu historickou, technickou či vypovídací. Význam poslední zmiňované vypovídací hodnoty je v případě krovů

② Čtyřkolíkový spoj se šikmými čely použitý k plátování poškozených krokví. Převzato z publikace Celodřevěné plátové spoje pro opravy historických konstrukcí.

českokosířského zámku nadmíru příznačný. Krovové konstrukce střeš nad jednotlivými zámeckými křídly totiž věrným způsobem „popisují“ složité stavební dějiny objektu, objasňují postup jeho přestavby během 2. třetiny 19. století a zároveň změny v procesu tzv. mnohvrstevnatého plánování, kdy stavebník v průběhu stavebních prací zasahoval do prováděcích plánů a ovlivňoval tak výslednou podobu stavby. Další díl vypovídacích hodnot souvisí s tesařským řemeslem. Krovové konstrukce jsou dokladem dobových znalostí a technické úrovně řemesla a také dokladem zručnosti konkrétních tesařů. Dřevěné, tradičním způsobem opracované trámy na svém povrchu obvykle nesou stopy po použitých tesařských nástrojích, po vlastním rozměřování konstrukce nebo spojů jednotlivých prvků,

ale též nejrůznější nápisy, datace atp. Všechny tyto hodnoty se snaží stávající památková péče u krovových konstrukcí zachovat a tímto hlediskem se také řídila příprava projektu obnovy krovů střeš českokosířského zámku.

Jako výchozí podklad pro návrh konstrukční sanace krovů posloužil stavebně-technický průzkum. Jeho cílem bylo přesně zdokumentovat podobu a rozsah poškození jednotlivých dřevěných prvků, jinými slovy určit rozsah zachování autentického materiálu. Pro identifikaci poškození a poruch byly využity vizuální a speciální přístrojové nedestrukтивní a semidestrukтивní diagnostické metody (blíže k metodice takových průzkumů a k jejich výsledkům viz Michal Kloiber, Miloš Drdáký, Diagnostika dřevěných konstrukcí. Praha 2015). Na základě výsled-

③ Čechy pod Kosířem, zámek. Konstrukce krovy nad západním křídlem po obnově. Foto Ondřej Belšík.

ků uvedeného průzkumu byl vypracován staticky podložený projekt konstrukční sanace krovů. Jeho základní premisou bylo zachovat konstrukční systém krovů, zachovat co nejvíce původního materiálu a zároveň do jisté míry zohlednit v současné době pomalu se prosazující přístupy obnovy, které upřednostňují tradiční řemeslnou práci. I když projekt počítal s výměnou celých poškozených prvků a v ojedinělých případech i s posilováním některých poddimenzovaných částí konstrukcí příležitostmi, u větší části poškozených partií dřevěných prvků bylo navrženo protézování, přičemž se upřednostňovaly zejména celodřevěné plátové spoje. K ověření správnosti navržení těchto speciálních spojů projektanti využili možnosti přímé spolupráce s autory metodiky Celodřevěné plátové spoje pro

opravy historických konstrukcí (Jiří Kunecký a kol., Celodřevěné plátové spoje pro opravy historických konstrukcí. Praha 2015).

Součástí předprojektové přípravy bylo i doplnění standardního a revizního nedestruktivního stavebněhistorického průzkumu o tuto část památky, tedy o krovové konstrukce nad jednotlivými zámeckými křídly, jelikož jim nebyla věnována v předchozích průzkumech žádná pozornost. Právě rozšíření stavebněhistorického průzkumu o krov, spojené s vyhodnocením bohatých archivních písemných i ikonografických pramenů, které byly ve stavebněhistorických průzkumech opomenuty, a s vyhodnocením údajů získaných dendrochronologickým datováním dřevěných konstrukčních prvků krovů, přineslo zásadní poznatky k upřesnění

④ Čechy pod Kosířem, zámek. Pohled na zámek s obnovenou krytinou (od jihozápadu). Foto Ondřej Belšík.

stavebního vývoje českokosiřského zámku. Z důvodu jisté výjimečnosti předmětných krovových konstrukcí je v průběhu jejich obnovy zároveň prováděn podrobnější operativní průzkum a dokumentace.

Obnovou neprochází pouze krovy střech nad jednotlivými zámeckými křídly, ale proměnu doznává rovněž střešní plášť. Na objekt se navrácí původní břidlicová krytina, kterou byly střechy opatřeny po svém vztyčení a úpravách ve 2. třetině 19. století a která byla v průběhu poslední třetiny 20. století nahrazena z důvodu nedostupnosti kvalitní břidlicové krytiny osinkocementovou krytinou.

Obnova krovů a pokrytí střech zámku v Čechách pod Kosířem má shodně jako řada jiných rekonstrukcí památek svoje

problematická místa, přesto celou akci je třeba již teď hodnotit jako svým způsobem výlučnou. Výjimečná byla příprava obnovy, kdy byly dodrženy téměř veškeré kroky, které péče o historické dřevěné krovové konstrukce vyžaduje, avšak které bývají z nejrůznějších důvodů opomíjeny, což ve výsledku vede často k nenahraditelným ztrátám na památkovém fondu. Příkladná je i vlastní realizace obnovy, alespoň na krovech tří zámeckých křídel, které prošly obnovou v roce 2018. Ke shodnému výsledku by měly dospět i letošní práce při obnově střech nad východním a severním zámeckým křídlem.

① Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, celkový pohled na objekt po rekonstrukci od Žerotínova náměstí, 2019. Foto Vlastimil Staněk.

REKONSTRUKCE DOMU NA HRADĚ Č. O. 5 V OLOMOUCI

Jan Kubeš

V roce 2018 byla definitivně dokončena rekonstrukce domu v lokalitě Na Hradě, který je nyní ve vlastnictví Univerzity Palackého v Olomouci. Objekt byl dříve využíván jako základní škola, nově jsou zde však situovány katedra historie, katedra klasické filologie a kabinet judaistiky. V suterénu jsou umístěny laboratoře pro archeologii a archivnictví. Rekonstrukci objektu provedlo sdružení firem Ridera Stavební, a.s. a Fichna–Hudeczek, a.s. na základě projektové dokumentace firmy INTAR a.s.

Školní budova Na Hradě č. o. 5 je třípatrová nárožní budova s členitým půdorysem. Hlavní průčelí obrácené směrem ke kostelu sv. Michala je devitiosé. Objekt postavený jako novostavba v nevýrazném historizujícím stylu v letech 1907–1909 na upravené stavební čáře dle projektu městského stavebního úřadu. Přízemí i patra jsou plochostropá. Hlavní schodiště v pravé části je dvouramenné. Objekt je památkově hodnotný svou hmotou, historizujícími fasádami, dobře dochovanými dobovými interiéry. Objekt citlivě doplňuje hodnotnější zástavbu městské pa-

mátkové rezervace. Dvůr sloužil od počátku 20. století jako městské lapidárium, byly zde umístěny renesanční portály a kašna. Původní zbouraný objekt představoval městské fojtství, přestavěné roku 1778 na zbrojnici a v 19. století na moučné skladiště. Ještě dříve se zde prý měl nacházet pohanských chrám, zřejmě však šlo o stavby románského původu. Při archeologickém průzkumu prováděném v roce 2017 byly nicméně nalezeny zbytky menšího hradu z 13. století označovaného jako Nový Hrádek.

Výraznými změnami ve využití budovy oproti předchozímu stavu je adaptace podkrovi a odstranění před pár lety zřízené výtahové šachty ve dvoře. Celková rekonstrukce se v exteriéru projevila v obnově fasád (oprava a doplnění štukové výzdoby, nový dvoubarvný nátěr, oprava kamenného soklu), byly osazeny nové okenní výplně, repasovány původní vstupní dveře na všech stranách objektu a provedena výměna střešní krytiny spojená s osazením nových střešních oken. Kolem budovy došlo k rekultivaci ploch, tj. předzahradky před vstupem, boční plochy

② Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na levý rizalit čelní fasády po rekonstrukci, 2019. Foto Jan Kubeš.

do ulice Na Hradě a vyvýšené dvorní plochy do ulice Univerzitní. Součástí byla oprava a částečné doplnění původního kovového plotu, obnova kamenné terasové zdi do ulice Univerzitní, rekultivace zatravněných ploch spojená s odstraněním nevhodných dřevin, instalace výtahu na odpad do ulice Na Hradě a umístění mobiliáře, odpadkových košů, stojanů na kola, rampy pro imobilní a došlo i na výsadbu stromů. V interiéru uskutečněna generální rekonstrukce všech prostor spojených se zřízením nového výtahu, zřízením nových sociálních zařízení a kuchyněk. Byly provedeny výměny původních dveří za kopie s protipožární odolností, opraveny terasové podlahy a původní schodiště s kovovým zábradlím. Samozřejmostí je nová technická infrastruktura (elektro, voda, odpad, vytápění, vzduchotechnika).

Z hlediska památkové péče je nutné provedenou rekonstrukci objektu vyzdvihnout proto, že objekt není nemovitá kulturní památka, tj. jedná se o objekt kategorie „ostatní,“ což znamená menší režim památkové ochrany i v rámci Městské památkové rezervace Olomouc. U takového objektu se běžně u soukromých vlastníků těžce prosazují požadavky památkové péče a často dochází k zásadně nevhodným úpravám konstrukcí a povrchů, a k výměnám původních hodnotných prvků za materiálově a designově méně hodnotné. Pokud by se jednalo o objekt mimo památkovou ochranu, dala by se čekat i demolice objektu nebo jeho úprava tak devastující, že by zcela změnila jeho dochovaný historický vzhled. Příkladem může být medializovaný příklad rekonstrukce domu U zlaté koule v Olomouci nebo základní školy v Kamených Žehrovicích. Ač se tedy může zdát, že

③ Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na nově zřízené posezení u vstupní části, 2019. Foto Jan Kubeš.

se objekt po rekonstrukci nijak významně nezměnil a není tedy co oslavovat, opak je pravdou: právě minimální změny ve vzhledu objektu jsou to, co si zaslouží pozornost, pochvalu a následování. Nepochybně k tomu zásadní měrou přispělo to, že objekt patří instituci jako je Univerzita Palackého, kde lze počítat s větší kultivovaností v přístupu k renovaci historických objektů. Důvodem proč rekonstrukci tohoto objektu vyzdvihnout je také časové a stylové zařazení budovy: architektura dané doby (19. století) byla ještě ve 2. polovině 20. století považována za nehodnotnou a nezasluhující větší ochranu a péči. I v tomto případě bychom mohli litovat, že na místě stávající budovy již nestojí archeologicky nově doložený Nový Hrádek z 13. století a současnou školní budovu považovat za tristní novější náhražku, nicméně tím bychom jí upřeli jakoukoliv hodnotu. To

by ve výsledku mohlo vést k tomu, že by byla nevhodnými úpravami poškozena nebo zničena i současná budova, která má nepochybně své estetické i památkové hodnoty. Budova přitom také vytváří hmotovou konkurenci kostelu sv. Michala a je tedy nutné brát v potaz i to, že nevhodné změny prostředí kulturní a duchovní dominanty kostela by měly negativní dopad na samotný kostel.

Co tedy konkrétně v rámci provedené rekonstrukce školní budovy považovat za příkladně a následováníhodně z hlediska památkové péče? Začít lze již u tak zdánlivě banální věci jako je plot. V tomto případě se jedná o hodnotnou dobovou kovářskou práci s dekorativní hodnotou. Oplocení bylo v jednom místě ve 20. století poškozeno instalací telefonní budky, která je přerušila. V rámci provedené rekonstrukce byl plot v daném místě doplněn a to na odpovídající

④ Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na repasované vstupní dveře, 2019. Foto Jan Kubeš.

materiálově-řemeslné úrovni. Došlo rovněž k obnově nátěru v olivově zeleném odstínu, který byl rovněž použit na původní dekorativní mříže ve dveřích na fasádách. I to je třeba vyzvednout – často dochází k tomu, že prvky ze stejné doby nebo stejného typu jsou natřeny zcela rozdílnou barvou, což potom objekt esteticky devaluje nelogickou barevnou různorodostí, která také nemusí odpovídat historickému nebo doloženému stavu. U fasád lze ocenit obnovu původní štukové výzdoby, která byla lokálně poškozená a ve dvoře musela být doplněna v místě novodobé výtahové šachty, která štukovou výzdobu zničila. V místě odstraněné výtahové šachty musely být obnoveny profilované římsy a šambrány oken – což se zdařilo. Za komentář stojí i barevný nátěr fasády. Je nutno přiznat, že současný dvoubarevný nátěr fasád

⑤ Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na vnitřní schodiště po rekonstrukci, 2019. Foto Jan Kubeš.

⑥ Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na vnitřní schodiště po rekonstrukci ve 4.NP, 2019. Foto Jan Kubeš.

7 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na chodbu adaptovaného podkroví, 2019. Foto Jan Kubeš.

objektu sice odpovídá předchozímu stavu (tj. před rekonstrukcí), nicméně zcela původně byl objekt jednobarevný. Tato jednobarevnost byla nicméně potvrzena až nálezem jediné černobílé fotografie z obrazové publikace o Olomouci a to až v době po vydání všech povolení k rekonstrukci. Do dnešní doby není zpracovateli tohoto článku známa jediná fotografie předmětného objektu z 19. století nebo dobový výkres. I když nedodržuje předchozí a tedy i stávající dvoubarevný nátěr dokonale pravidla tektoniky (plastické části by měly být tmavší), lze jej akceptovat s ohledem na legitimitu předchozího stavu a přiměřenou decentnost. Nátěr byl proveden silikátovými barvami, což jsou v současnosti nejvíce používané barvy pro historické objekty. Zcela původní nátěr byl zřejmě vápenný, nicméně s ohledem na současnou praxi, trvanlivost

a charakter lze akceptovat barvy na minerální bázi, které jsou již také historicky používané (od konce 19. století). V rámci oprav fasád byl také očištěn a vyspraven sokl provedený z pískovcových kvádrů.

U fasád je nutné ještě vyzvednout přístup ke dveřním a okenním výplním. V současnosti je běžné okna i dveře vyměňovat bez ohledu na jejich stáří nebo uměleckořemeslnou a materiálovou hodnotu. Nové výplně často nerespektují vzhled, ani materiál původních historických výplní - běžné jsou výplně z plastu, hliníku nebo dřevěných profilů typu Euro, které jsou robustní a neprofilované. Okna i dveře přitom celkový vzhled a charakter objektu výrazně ovlivňují a podílí se na jeho estetické a památkové hodnotě. V tomto případě byly na objektu před rekonstrukcí dochovány původní dveře i okna. Dveře byly

8 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na typický úsek chodby s novými dveřmi po rekonstrukci, 2019. Foto Jan Kuběš.

z masivního dřeva s dekorativně pojednanými dřevěnými částmi a zdobnými mřížemi, což stálo za jejich záchranu. Díky přístupu investora byly tyto dveřní výplně zachovány a repasovány. Hlavní okna na objektu byla z většiny dřevěná, deštěná („kastlová“), členěná na křídla a s příčlemi. S ohledem na jejich stav a s ohledem na přístup investora byla tato okna vyměněna za kopie se subtilním izolačním dvojsklem v předních křídlech. Z hlediska památkové péče se jedná o téměř ideální způsob výměny historických oken. V případě daného objektu však můžeme mluvit o ideálním řešení. Okna na schoďišti byla již před rekonstrukcí jednoduchá (bez druhých vnitřních křidel) a tento stav se zopakoval i při rekonstrukci.

Nepříliš zdařilá jsou okna do sklepních prostor, která nyní vypadají jako plastová,

ačkoliv jsou hliníková. Je to ovšem dáno způsobem provedení oken. Naštěstí se jedná o okna podružného charakteru a stále je nutné brát v úvahu, že objekt není nemovitá kulturní památka. U střešní krytiny došlo k výměně za profilované měděné šablony, které se v menší velikosti nacházely na střeše rovněž již předtím. I v tomto případě představují plechové šablony nepůvodní krytinu, ale zcela původní materiál krytiny nebyl v době schvalování znám. Až z výše zmíněné fotografie se ukázalo, že na střeše se nacházely eternitové šablony. Protože však byla již k rekonstrukci vydána platná stanoviska, byly použity již schválené měděné šablony. Plechová krytina je obecně na území MPR Olomouc používána u střech s mírným sklonem od 19. století pouze v podobě falcovaných pásů. Stávající měděná krytina na objektu je tedy

9 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na terasovou podlahu chodby po rekonstrukci, 2019. Foto Jan Kubeš.

nepůvodním typem, nicméně kvalitou materiálu i drobným členěním je pro historický objekt přijatelná. Na vzhledu střechy se projevila po rekonstrukci adaptace půdních prostor objektu, což je asi jediný významně negativní aspekt celé rekonstrukce. Obecně nemají půdní adaptace na historické objekty pozitivní dopad, co se týče vzhledu střechy, zásahu do hmoty historických krovů a souvisejících změn prostorových a klimatických poměrů. V tomto případě bylo zohledněno, že objekt je menší památkové hodnoty a adaptace se projeví pouze střešními okny, navíc je možné přihlídnout k charakteru využití – adaptace nemá bytově-komerční charakter, ale slouží pro potřeby vzdělávací organizace. Původní krov byl navíc téměř celý zachován, což je rovněž pozitivum. V současnosti je totiž běžné původní krovky preventivně celé vyměnit za nové, navíc často ocelové. Odstranění pů-

vodního dřevěného krovu a jeho výměna za nový v jiné skladbě nebo z jiného materiálu je pochopitelně z hlediska památkové péče nežádoucí a degradující změna.

V interiéru objektu lze ocenit z hlediska památkové péče přístup k nejhodnotnějším původním částem. Přes modernizační zásahy se v objektu dochovalo původní dvou-ramenné schodiště s litinovými výplněmi a žulovými stupni. Hodnotné byly rovněž podlahové vrstvy na chodbách tvořené litym terasem, které bylo použito i na podestách schodiště a jako krycí desky pod zábradlím. A na celkově historickém vzhledu se podílely i původní dřevěné dveře s kazetováním a dřevěnými zárubněmi. Samotné schodiště bylo očištěno, litinové výplně nově natřeny nátěrem okrové barvy, který je vhodnější než předchozí červený nátěr. Podlahy z litého terasu byly lokálně vyspraveny a v místech

10 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na typické nově provedené fasádní okno, 2019. Foto Jan Kubeš.

12 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na repasované dveře do dvora, 2019. Foto Jan Kubeš.

11 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na vyspravený úsek terasové podlahy chodby, 2019. Foto Jan Kubeš.

13 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na opravený kamenný sokl stavby s repasovanými dveřmi a novým oknem po rekonstrukci, 2019. Foto Jan Kubeš.

14 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na dvorní fasádu s odstraněným výtahem (pravý vnitřní roh) a doplněnou štukovou výzdobou po rekonstrukci, 2019. Foto Jan Kubeš.

15 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na dvorní plochu po rekonstrukci (nová rampa pro imobilní osoby, nové kamenné dláždění, nová výsadba, nový mobiliář), 2019. Foto Jan Kubeš.

16 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na čelní fasádu před rekonstrukcí, 2019. Foto Jan Kubeš.

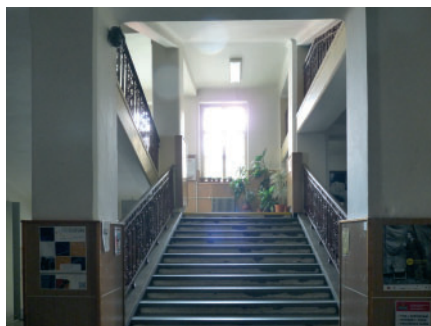
prasklin doplněny materiálem co nejbližším vzhledově i složením. I když jsou tyto nové vysprávkvy znatelné, stále je nutné ocenit snahu o opravu tohoto typu podlahy, který již v dnešní době není běžný a jeho nové provedení nebo oprava je ve všech směrech náročná. V některých učebnách byla rovněž dochována a repasována původní podlaha z dřevěných vlysů. Původní dveře na chodbách byly bohužel vyměněny, neboť nesplňovaly současné požadavky protipožární ochrany. Nové dveře však byly provedeny tak, aby vnějším materiálem i designem odpovídaly původním. Velmi prospěšným zásahem pro interiéry společných prostor bylo odstranění novodobého překližkového obložení stěn, které se nacházelo dokonce i na zděných sloupech schodiště. Kultivovanému vzhledu prostor také prospěla výměna zářivkového

17 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na dvorní fasádu s výtahem před rekonstrukcí, 2019. Foto Jan Kubeš.

18 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na dvorní plochu před rekonstrukcí, 2019. Foto Jan Kubeš.

19 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na vnitřní schodiště před rekonstrukcí, 2019. Foto Jan Kubeš.

20 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na typický úsek chodby s dveřmi před rekonstrukcí, 2019. Foto Jan Kubeš.

21 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na vnitřní schodiště ve 4. NP před rekonstrukcí, 2019. Foto Jan Kubeš.

22 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled na typické okenní výplně před rekonstrukcí, 2019. Foto Jan Kubeš.

23 Olomouc, Na Hradě, č. o. 5, pohled do podkroví objektu s původním krovem před rekonstrukcí, 2019. Foto Jan Kubeš.

osvětlení za závěsná svítidla. Nově vložené prvky související s adaptací půdního prostoru jako je prosklená stěna ve 4. NP a nové schody do podkroví jsou na nadprůměrné estetické a materiálové úrovni, tudíž tyto vklady do historického objektu nepůsobí negativním a degradujícím dojmem.

Závěrem je tedy nutné konstatovat, že přes jisté menší výhrady lze tuto rekonstrukci považovat za nadprůměrně zdařilou a lze ji předložit ostatním vlastníkům nemovitostí v historickém centru města jako příklad vhodný k následování. Praxe v památkové péči totiž člověka poučí o tom, že to, co může člověk vnímat jako samozřejmé, vůbec

samozřejmé není. Jen díky dostatečným finančním prostředkům, kulturní úrovni investora a usměrňování památkové péče lze dosáhnout kvality, která není v současné stavební praxi běžná.

① Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, dřevěná konstrukce věže v průběhu prací v hale, 2018.
Foto Dobroslava Neckářová.

OPRAVA SANKTUSNÍKOVÉ VĚŽE KOSTELA SV. MIKULÁŠE V HORCE NAD MORAVOU

Dobroslava Neckářová

Kostel sv. Mikuláše v Horce nad Moravou je samostatně stojící jednodílná podélná stavba s pravouhlejším kněžským, k jehož bokům přiléhá na jižní straně čtyřboká sakristie a na severní straně čtyřboká bývalá márnice, v ose průčelí stojí hranolová věž. Střecha nad lodí je sedlová, nad presbytářem je sanktusníková věž a střecha je ukončena valbou, střecha věže je nízká stanová. Kostel byl postaven v roce 1753, což dokládá pamětní latinský nápis nad kamenným vstupním portálem s kartuší se znakem opata kláštera Hradisko Pavla Ferdinanda Václavíka. Jedná se o kvalitní barokní objekt, který tvoří dominantu obce.

V loňském roce pokračovala oprava krovy a střechy kostela, která byla zahájena v roce 2017, další etapou – opravou sanktusníkové věže. Sanktusníková věž byla vybudována v roce 1884, poté co její předchůdkyně shořela při požáru 23. 8. 1884, v roce 1948 byla věž znovu oplechována, protože kostel byl poškozen na konci druhé světové války v květnu roku 1945. Poslední oprava sanktusníkové věže proběhla v roce 1986, kdy byla nově oplechována měděným plechem. V letech

2013–2014 byl zpracován mykologický posudek krovy kostela, ve kterém bylo konstatováno, že dřevěná konstrukce sanktusníkové věže je silně poškozená, proto bylo rozhodnuto, že věž bude nahrazena kopií. Tradičně se replika věže historického objektu vyrábí dle demontované věže na místě samém. Stejně jako při nedávné realizaci výměny věže kostela sv. Martina v Petrovicích tak i zde firma Roofs.cz Group, a. s. z Olomouce, která opravu prováděla, použila netradiční způsob opravy s využitím moderních technologií. Projekční kancelář SEMACZ, s. r. o. pomocí laserového přístroje Leica umístěného na chodníku před kostelem zaměřila na pláši sanktusníkové věže několik desítek bodů, na jejichž základě speciální software vytvořil přesný 3D model tesařské konstrukce, která obsahovala i rozměry původních dřevěných částí věže zaměřených z interiéru krovy. Získaná data byla převedena do dřevoobráběcího CNC stroje Hundegger, který vyrobil převážnou část nových prvků tesařské konstrukce včetně čepů a dlabů. Pouze menší a složitější obloukové prvky byly vyrobeny klasickou

② Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, celkový pohled na objekt před rekonstrukcí, 2008. Foto Dobroslava Neckařová.

ruční technologií. Potom byla ve výrobní hale sestavena tesařská konstrukce nové sanktusníkové věže, která byla z důvodu její výšky (celková výška 12,14 m bez kříže) rozdělena na dvě části. Následovalo bednění konstrukce a oplechování měděným plechem.

Mezitím byla z původní sanktusníkové věže kostela sundána makovice s křížem. V měděné makovici byly uloženy dva kovové tubusy z let 1884 a 1948, které byly na faře otevřeny a byly v nich nalezeny listiny, noviny a mince. Nejstarší listinou byla obálka pamětního spisu z roku 1754. Dále zde byly opisy pamětních spisů z let 1752 a 1754, pamětní

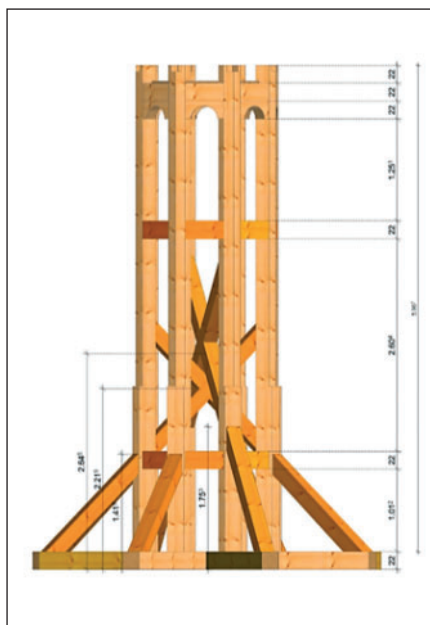
spisy z let 1884, 1948 a 1986. Zajímavostí bylo to, že všichni tři faráři, kteří spisy sepsali v letech 1884, 1948 a 1986, se vyjadřovali kriticky ke stávajícím poměrům ve státě. Nejstarší mince byla pamětní mince císaře Františka Štěpána Lotrinského z roku 1745. Na základě dohody byly pamětní spisy z obou tubusů uloženy ve Státním okresním archivu Olomouc. Byly pořízeny kopie listin, které včetně novin a mincí byly znovu vloženy do tubusů. Byl také vyroben nový tubus, do kterého byl vložen zápis současného faráře. Kovový kříž byl opraven, očištěn a opatřen novým grafitovým nátěrem, práce provedl

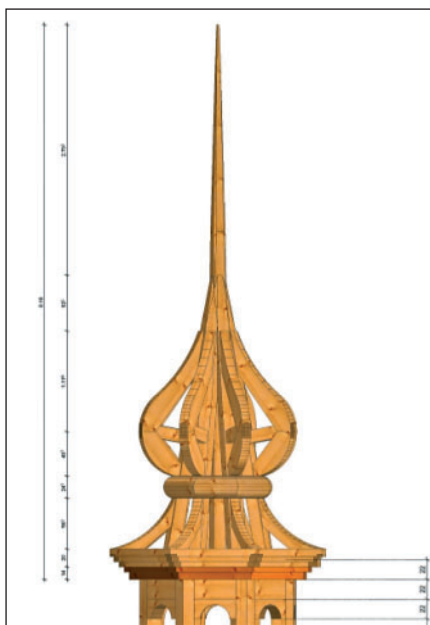
③ Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, otevírání dvou tubusů s listinami (P. Pavel Gorazd Cetkovský, administrátor farnosti Horka nad Moravou, Mgr. Vojtěch Krejčí a PhDr. Miroslav Koudela, archiváři Státního okresního archivu Olomouc), 2018. Foto Dobroslava Neckařová.

④ Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, soubor starších mincí, 2018. Foto Dobroslava Neckařová.

⑤ Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, výkres dřevěné konstrukce věže (spodní část), 2018. Foto Roofs. cz Group, a. s.

⑥ Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, výkres dřevěné konstrukce věže (horní část), 2018. Foto Roofs. cz Group, a. s.

7 Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, celkový pohled na objekt, demontáž sanktusníkové věže, 2018. Foto Roofs. cz Group, a. s.

pan Oldřich Bartošek z Křenovic. Později byla za pomoci jeřábu demontována i celá sanktusníková věž. Součástí sanktusníkové věže byl i zvon zavěšený na dubové hlavě, která byla poškozená tvrdou hnilobou. Zvon je z roku 1590, spodní průměr má 347 mm, celková výška včetně koruny se šesti uchy je 350 mm a hmotnost je cca 32 kg. Na zvonu je dvouřádkový nápis: MEISTER GEORG IM 1590 IAR HAT MICH; GEGOSSEN HECHPERGER ZV OLMICZ. Zvon, který s největší pravděpodobností pochází z dnes již neexistujícího kostela, byl v novém kostele umístěn již v době výstavby. Jde o poslední z původního souboru kostelních zvonů, který zůstal zachován dodnes. Zvon nebyl dlouhodobě používán, protože nebyl kompletní. Srdece zvonu, které bylo původně uchyceno ke kloubovému čepu koženým řemenem, bylo nalezeno na půdě. Firma Boroko z Brodku u Přerova zvon očistila, vyrobila nové srdce včetně uchycení a novou dubovou hlavu.

8 Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, poškozená konstrukce sanktusníkové věže, 2018. Foto Roofs. cz Group, a. s.

⑨ Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, oplechované části nové sanktusníkové věže připravené na převoz, 2018. Foto Roofs. cz Group, a. s.

⑩ Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, osazování spodní části nové sanktusníkové věže, 2018. Foto Roofs. cz Group, a. s.

11 Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, očištěný zvon z roku 1590, 2019. Foto Dobroslava Neckařová.

12 Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, celkový pohled na objekt, osazování nové sanktusníkové věže, 2018.
Foto Roofs. cz Group, a. s.

Byla provedena podrobná fotodokumentace zvonu. V podstřešním prostoru kostela byla položena nová dřevěná podlaha a byl osazen nový nosný kříž pro uchycení dřevěných stojek sanktusníkové věže. Z výrobní haly byly převezeny do Horky nad Moravou obě kompletně oplechované části nové sanktusníkové věže. Pomocí jeřábu byly obě části věže s novou měděnou makovicí s tubusy a s opraveným křížem osazeny na původní místo. Na závěr byla konstrukce v prostoru půdy spojena s konstrukcí krovu a byla doplněna částečně rozkrytá měděná krytina na střeše kostela. Zvon s dubovou hlavou byl zavěšen do sanktusníkové věže a nyní ho bude možné znovu používat ke zvonění. Práce byly v roce 2018 spolufinancovány částkou 400 tisíc Kč z Havarijního programu MK ČR. Výše uvedené práce jsou provedeny ve velmi dobré kvalitě.

13 Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, interiér krovu, nová konstrukce pro osazení sanktusníkové věže, 2018. Foto Roofs. cz Group, a. s.

14 Horka nad Moravou, kostel sv. Mikuláše, celkový pohled na objekt po rekonstrukci sanktusníkové věže, 2019. Foto Dobroslava Neckařová.

① Mohelnice, městské hradby, brána, pohled od severu, stav po opravě, 2019. Foto Jitka Štábllová.

ZPRÁVA O DOKONČENÍ OPRAVY HRADEB V MOHELNICI

Jitka Štáblová

Mohelnice, ležící v údolí řeky Moravy v podhůří Jeseníků, náleží k velmi starým historickým sídlům se založením z poloviny 13. století. Centrum města tvoří dosud ucelený architektonický soubor s historickým půdorysem a ukázněnou, převážně jednopá-

trovou hladinou zástavby. Ta je soustředěna kolem centrálního náměstí a přilehlých ulic v prostoru ohraničeném okruhem zachovalých městských hradeb. Měšťanské domy, postavené na původních středověkých parcelách se zachovaným gotickým suterénem,

② Mohelnice, městské hradby, veduta města ze zobrazením hradeb, kolorovaná kresba, 1848. Fond Vlastivědného musea Šumperk.

③ Mohelnice, městské hradby, bašta u domu Kostelní 2, pohled od severu, stav po opravě, 2019. Foto Jitka Štáblová.

pocházejí většinou až z doby po požáru města ve 40. letech 19. století. Prostor náměstí je akcentován centrálním morovým sloupem a doplněn litinovou historickou kašnou. Je pozoruhodné, že tento velmi malebný ráz zástavby nebyl v minulosti na rozdíl od jiných částí města narušen a zachoval si svůj unikátní „maloměstský“ charakter. Jeho působivost není ani tak v kvalitě architektury jednotlivých domů, ale v jedinečnosti zachování původního urbanismu a celistvosti zástavby. Vzhledem k architektonickým a památkovým kvalitám bylo centrum Mohelnice v roce 1992 prohlášeno za městskou památkovou zónu. K nejvýznamnějším památkám patří gotický farní kostel sv. Tomáše Canturburského a biskupský hrad, později rozšířený a upravený na budovu reprezentativní fary. Pýchou Mohelnice jsou především unikátně dochované středověké hradby.

Jedná se o komplex městského fortifikačního systému s vnitřní a vnější (parkánovou) hradbou, s příkopy, valy, městskou bránou a baštami. Byl vybudován v době hospodářského vzestupu města na přelomu 14. a 15. století na místě husitskými válkami poničených starších městských hradeb ②. Hlavní městská hradba, 100–180 cm silná, sahala původně patrně až do výše 6–8 m a byla posílena sedmi strážními věžemi. Dochovala se jediná u domu č. 2 na Kostelním náměstí ③.

Rovněž ze čtyř městských bran stojí na severu města dnes pouze poslední. Jde o jednopatrovou věžovou průjezdnou stavbu s lomeným obloukem z lomového neomítaného kamene. Vpadlina pro padací most je opatřena latinským nápisem a datacemi 1841 a 1931 i 1540 na vnějším severním průčelí ①. Z ostatních bran se na třebovské straně a v prostoru ulice Smetanova dochovaly jen barokní bosované pilíře s městskými znaky na zdech měšťanských domů ④. Parkánová zeď byla vybavena baštami různého tvaru, ze kterých zůstala stát jediná při ulici Okružní.

④ Mohelnice, městské hradby, pilíř městské brány na ulici Třebovská, 2019. Foto Jitka Štáblová.

Zbytky městských hradebních zdí ve své nadzemní části zůstaly zachovány na celé polovině obvodu historické části města ⑤. Nejlépe dochované úseky jsou na ulici Školní a ve dvou částech na ulici Okružní. Zdi jsou postaveny z lomového kamene, převažují místní materiály. Některé úseky byly v období baroka nahrazeny subtilnějšími kamennými konstrukcemi o síle 70–80 cm. Část hradeb byla na původních středověkých zbytcích osazena cihelnými zdmi. Dnes je výška zdíva různá, průměrně se pohybuje kolem 2–4 m,

⑤ Mohelnice, indikační skica stabilního katastru se zákresem okruhu městských hradeb, 1833.

⑥ Mohelnice, městské hradby, parkán a úsek hradeb pod ulicí Školní, pohled od severu, stav po opravě, 2019. Foto Jitka Štábllová.

v některých místech dosahuje až 7 m výšky. Hradby jsou většinou opatřeny druhotnou cihelnou korunou. Fragmenty opevnění byly v důsledku působení povětrnostních vlivů zbaveny původních omítek. V 19. století, po zániku ochranné funkce, prošly hradební zdi i řadou druhotných úprav. Stávaly se součástí městských domů nebo byly využívány pro bydlení či hospodářské účely, často byly rozebírány jako stavební materiál. I v tomto období byly hradby průběžně opravovány a dozdivány především cihlou.

V 70. letech minulého století byla poškozená část hradby při ulici Školní snesena, vzniklo zde dětské hřiště. V roce 2007 v tomto prostoru došlo k demolicí další části hradeb v délce 20–30 m s ponecháním soklové kamenné konstrukce. Akce uspišila přípravu památkové obnovy hradeb. Část opevnění na ulici Školní ⑥ byla opravena již na přelomu 80. a 90. let 20. století, zbytek mohelnických hradeb byl na začátku nového tisíciletí ve

velmi špatném stavu. Základem památkové obnovy se stal „Návrh koncepce konzervace a prezentace městských hradeb v Mohelnici“, zpracovaný v roce 2007 Ing. Miroslavem Fuchsem s využitím posudku PhDr. Vladislava Razíma z NPÚ ÚOP SČ z března roku 2006. Obě práce zdokumentovaly stav všech dochovaných úseků fortifikace a přinesly vizi jejich citlivé obnovy a zapojení do vzhledu a života města.

Po roce 2007 probíhaly záchranné práce, dotované z Programu záchrany architektonického dědictví a z Programu regenerace městských památkových zón. V prvních letech byly v několika etapách opraveny hradby na ulici Školní ⑦ a při Okružní ulici ⑧, v úseku „za rudoarmějcem“. Jejich ošetření se podařilo zajistit formou restaurování, práce prováděla firma ARCHKASO pod vedením akademického sochaře a restaurátora Jaroslava Jelínka. Při obnově byl využíván původní kámen či obdobný materiál, zajištěný

7 Mohelnice, městské hradby, ulička Školní, pohled ze západu, stav po opravě, 2019. Foto Jitka Štáblová.

ze snesených staveb v okolí, zdilo se na nastávanou maltu, spárovalo tzv. kartáčováním, hlavy korun byly vyzděny starými barokními cihlami. Z finančních důvodů se následně od restaurování upustilo, další opravy prováděly firmy zednické, kterým bylo nutné opakovaně vysvětlovat požadavky památkové péče. Problémy byly se zajištěním odpovídajícího kamene, s technologií i způsobem zdění a jeho odváděnou kvalitou, ne vždy se podařila požadovaná povrchová úprava. Do finálního vzhledu negativně zasáhly i některé nevhodné zásahy, realizované vlastníky okolních domů.

V roce 2011 proběhla zajímavá oprava hradeb při tzv. Brusově domě na Hradební ulici č. 17 9. Jedná se o stavbu pozdně gotického založení, přestavěnou na přelomu 18. a 19. století a dnes stavebně propojenou s přední obytnou klasicistní částí. Západní průčelí dvorního traktu tvoří hradební zeď. Dům je nesprávně připisován Antonínu Brusovi, který byl mohelnickým rodákem a především pražským arcibiskupem a představeným řádu křížovníků s červenou hvězdou.

V roce 2014 byla na jediné dochované městské bráně pokryta střecha původní břídlíci a opraveny omítky s obnovením sjednocujícího bílého nátěru. Parkánová bašta

⑧ Mohelnice, městské hradby, úsek na Okružní ulici, pohled z jihu, stav po opravě, 2019. Foto Jitka Štáblová.

⑨ Mohelnice, městské hradby, Okružní ulice, tzv. Brusův dům, pohled z jihu, stav po opravě, 2016. Foto Jitka Štáblová.

při Okružní ulici se vzhledem k havarijnímu stavu ¹⁰ začala opravovat již v roce 2004. Po předchozí výměně dřevěné šindelové krytiny následovala konzervace tělesa bašty, prováděná restaurátorskou firmou ARCHKASO. V prostoru hradeb při uličce Školní byla rekonstruována zádlažba. V bývalém parkánu a hradebním příkopu byl zde na místo hřiště vysazen nový park.

Oprava druhé dochované bašty byla součástí rekonstrukce domu (2005–2015) na Kostelním náměstí 2. Jde o bývalou školní budovu, vystavěnou v roce 1781 na místě částečně zbořené gotické farní školy. S výjimkou obvodového zdiva přízemí a su-

¹⁰ Mohelnice, městské hradby, bašta na Okružní ulici, 1963. Foto dr. Nováková, dokumentační fondy NPÚ, ÚOP v Olomouci.

¹¹ Mohelnice, městské hradby, dům Kostelní 2 s baštou, pohled z jihu, stav po opravě, 2019. Foto Jitka Štáblová.

12 Mohelnice, městské hradby, úsek při Okružní ulici s baštou, pohled od jihu, stav po opravě, 2019. Foto Jitka Štáblová.

terénu pocházejí veškeré konstrukce nad terémem až z barokně-klasicistního období, kdy došlo i k úpravě interiéru bašty. V domě po opravě vznikly nové byty a velmi činná galerie Lautner 11, umístěná v přízemních prostorách s restaurovanou unikátní klasicistní výzdobou. Jméno získala galerie po šumperském děkanovi Kryštofu Lautnerovi, který byl Mohelnici vězněn a upálen v časech čarodějnických procesů na konci 17. století. Část doby procesu měl Kryštof Lautner strávit v tomto domě.

V loňském roce zdařilá oprava hradebního systému v Mohelnici skončila. Poslední etapou byla tříletá rekonstrukce hradeb při Okružní ulici, v prostoru zvaném „za zdra-

votním střediskem“. Obnovená hradba zde doplnila dochovanou původní baštu 12.

**ZPRÁVY
A INFORMACE**

ZUSAMMENFASSUNG

BIBLIOGRAFIE

Podolí, tvrz, malované záklopkové desky. Foto Dušan Rohlík.

Redakce

Nominace na cenu Patrimonium pro futuro

Cenou Patrimonium pro futuro, udělovanou již od roku 2014, chce Národní památkový ústav vyzdvihnout zásluhy v oblasti památkové péče a ocenit ty, kteří se o to přičinili. Cílem je upozornit a prezentovat pozitivní příklady všech nominovaných projektů, protože si každá úspěšná snaha o záchranu památky zaslouží uznání laické i odborné veřejnosti. Výsledky soutěže byly vyhlášeny 3. října 2018 na zámku v Jindřichově Hradci.

Za Olomoucký kraj byla nominována: Záchrana renesanční tvrze Kobyلكů z Kobylického v Podolí

Tvrz představuje pozoruhodně dochovaný příklad panského sídla drobné šlechty z druhé poloviny 16. století. Budova je situována v jihovýchodní části návsi obce Podolí. Renesanční stavba z roku 1551 prošla v 18. a 19. století řadou druhotných úprav, které však nezastřely původní architektonický ráz objektu. Po konfiskaci roku 1948 se

objektu nedostávalo potřebné údržby a postupně chátral, až byl vydán demoliční výměr. Zlom nastal v roce 2003, kdy památku získal stávající soukromý majitel, který zahájil památkovou obnovu. Úpravy měly objekt uzpůsobit k bydlení a reprezentaci. Obnova započala v roce 2004–2005 opravou střechy a statickým zabezpečením. Zcela nefunkční krov byl nahrazen odpovídající kopii a střecha byla nově pokryta břidlicovou krytinou. V letech 2006–2007 se pokračovalo konzervací fasády a restaurováním renesančních omítek, sgrafit a kamenných ostění. Následovala rekonstrukce podlah s položením cihelné dlažby a dřevěných palubek. Formou restaurování proběhlo ošetření velké centrální fresky s aliančními erby Kobylicků v tzv. Veselém pokoji.

Citlivě provedená obnova, která stavbě navrátila autentickou podobu a umožnila záchranu všech památkových hodnot tvrze, získala Zvláštní ocenění generální ředitelky NPÚ a oslovila rovněž i veřejnost, která v internetovém hlasování rozhoduje o výherci ocenění Památky děkují.

① Dvakrát oceněná renesanční tvrz. Foto Pavel David.

Veletrhy, výstavy, přednášky, akce, účast na akcích

Komentované tematické vycházky a přednášky Ing. arch. Jitky Štáblové

• 10. ledna

Prohlídka Loštic včetně rodného domu pedagoga, spisovatele a průkopníka turistiky profesora Jana Havelky. V domě malíře Adolfa Kašpara povídání Mgr. Pavlíně Janičkové o životě a díle obou těchto významných osobností regionu.

• 29. ledna

Přednáška v sídle Klubu důchodců v Šumperku o vzniku a působení významné místní podnikatelské rodiny bratří Klejnů.

• 8. března

Centrum města Jeseník s prohlídkou radnice, farního kostela Nanebevzetí Panny Marie a dalších staveb. Návštěva komentované prohlídky výstavy Z historie turistiky a zimních sportů v Jeseníkách ve Vodní tvrzi.

• 10. května

Putování za památkami středověkého Šumperka ve spolupráci s Akademií Jana Amose Komenského v Šumperku.

• 23. května

Vlastivědný výlet z Moravičan přes les Doubrava s kapličkou sv. Josefa a hradiskem do městečka Úsov s prohlídkou poutní kaple sv. Rocha, zámku, kostela sv. Jilji a židovské čtvrti. Cestou dále přes Holubici do Troubelic.

- **29. srpna**

Výprava z Petrova nad Desnou nenáročnou procházkou přes les po Kleinovských chodničkách na nádraží do Petrova nad Desnou s povídáním o historii významné podnikatelské rodiny bratří Kleinů a památkách, které nám zanechali.

- **19. listopadu**

Seznámení s objekty Šumperka, kde byly v minulosti umístěny obecné či vyšší školy a další vzdělávací zařízení. Prohlídka areálu bývalého dominikánského kláštera, kde dnes sídlí Střední zdravotnická škola Šumperk.

- **24. října**

Přednáška Pavla Šlézara o záchranném archeologickém výzkumu v Olomouci,

Na Hradě č. 5. V souvislosti s rekonstrukcí budovy pro potřeby katedry historie FF Univerzity palackého v Olomouci proběhl počátkem roku 2017 terénní odkryv v suterénu a na dvorku objektu. V prostoru se dříve nacházelo olomoucké fojtství a později městská zbrojnice. Na dvorku se podařilo odkrýt severovýchodní nároží kamenné budovy, datované již do pozdně románského období. Stavba odpovídá poloze tzv. Juliánské věže, zbořené roku 1673.

Putovní výstava ke století republiky *Architektura ve službách první republiky v Olomouckém kraji* byla prezentována v prostorách Uměleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci, ve foyer Knihovny města Olomouce, pobožce Brněnská a ve vstupní hale sanatoria Janáček v Teplicích nad Bečvou.

② Realizace výstavy v prostorách Uměleckého centra UP v Olomouci. Foto Vlastimil Staněk.

Olomoucké pracoviště NPÚ se podílelo na akci *Noc kostelů*, která proběhla 25. května 2018

Představen byl zaniklý kostel sv. Petra a Pavla, jehož půdorys je po obnově areálu děkanátu FF UPOL vyznačen v dlažbě nádvoří Křížkovského č. 10. Veřejnost byla touto formou seznámena jak s existencí samotného kostela, tak i s výsledky archeologického výzkumu, který zde probíhal v letech 2015–2017.

Prohlášení věci nemovitou kulturní památkou

Soubor železniční stanice v Hrubé Vodě

Prohlášená železniční stanice se skládá z výpravní typové budovy čtvrté třídy, která je nejstarším objektem z roku 1872, budovy s čekárnami, rozlehlé letní verandy, služebního obytného objektu a bývalé vodárny, sloužící pro potřeby železničního provozu druhé poloviny 19. století.

Nevyhovující výpravní budovu rozšířil v roce 1908 architekt Gustav Kulhavý, narozený 27. listopadu 1875, z oddělení pozemních staveb Ministerstva železnic, který se podílel

③ Hrubá Voda – mladší budova stanice s čekárnami ze západní strany se zachovaným německým nápisem Grosswasser. Foto Jan Kubeš.

④ Hrubá Voda – středový rizalit hlavní budovy. Foto Jan Kubeš.

na stavbě nádražních budov v Českých Budějovicích, Plzni, Mariánských Lázních, Praze. Ze západu k ní připojil krytým vchodem o něco větší budovu s čekárnami a z druhé strany rozlehlou letní verandu s navazujícím služebním objektem, původně lampárny. Všechny části propojuje na kolejové straně nástupištní veranda kovové konstrukce. Jednotlivé objekty vizuálně sjednocuje elegantní secesní okrová fasáda geometrizujícího charakteru.

Objekty staniční budovy s čekárnami, krytá chodba a nástupištní veranda jsou nejzachovalejší jejím členěním i základní dispozicí. Současný stav je negativně ovlivněn dlouhodobým zanedbáním. V interiéru se zachovaly původní podlahy, výmalba i štuková výzdoba stěn a dokonce i suché záchody. Drobnými úpravami prošla sousední výpravní budova vlivem modernizace železniční dopravy a s ní spojeným provozem. Strážní domek prošel úpravou všech tří vstupů, prostřední byl částečně zazděn do podoby menšího okna. Zby-

lé dva prošly modernizací nově typizovanými dveřními výplněmi. Vodárna ztratila své využití s ukončením parostrojního provozu, ke kterému oficiálně došlo v roce 1980. Z technického vybavení nezůstalo kromě objemné kovové vodní nádrže nic dochováno. Celkově jsou všechny objekty zachovány ve své hmotě, jejich členěním i základní dispozici.

Památková hodnota nádražního komplexu, který se dochoval ve vysoké míře autenticity, spočívá v jeho architektonickém pojetí a je dokladem vývoje železniční dopravy. V současné době slouží z menší části pro potřeby řízení železničního provozu. Bytová jednotka v prvním patře výpravní budovy je obydlená a zbylé prostory, včetně vodárny, která je v současnosti nabízena k prodeji, jsou momentálně bez využití. V místní části obce

5 Hrubá Voda – letní veranda. Foto Jan Kubeš.

Hluboček se jedná o uměleko-historicky nejhodnotnější objekt, který může vytvářet vstupní bránu do turisticky oživané lokality.

6 Hrubá Voda – vodárna. Foto Jan Kubeš.

Karel Faltýnek:

Archäologische Funde von Gemeinde Savín in Region Litovel

In der Gemeinde Savín durchgeführte archäologische Untersuchung zwischen 2012–2019 mit Bodenbehebung und Prospektion mittels Metalldetektoren trug zum tieferen Verständnis der Geschichte dieses Teiles der Mikroregion Bouzov bei, obwohl diese Methoden ihre Einschränkungen und Grenzen haben. Die ältesten Befunde stammen sowohl aus der Urgeschichte als auch aus der jüngeren und späten Bronzezeit und wurden mit analogen Situationen, festgestellt in anderen Gebieten nahliegenden Gemeinden, konfrontiert. Keramikscherben aus Mittelalter verlagern die möglichen Siedlungsaktivitäten der neu angekommenen Kolonisten in die Region von Savín um etwa ein Jahrhundert zurück, als die Siedlung in schriftlichen Quellen erwähnt wurde. Diese Erkenntnisse liegen im Einklang mit dem aktuellen Wissen sowohl in der Region Bouzov als auch in angrenzender Region Konicko. Höchstwahrscheinlich wurde anhand der Ergebnisse

von Landschaft-Laserscanning die Frage der mittelalterlichen Siedlungsstruktur des heutigen Savín geklärt. Ein Teil des Gebiets nördlich von *Savíner-Bach* gehörte dem Adel mit enger Verbindung zum örtlichen Gutshof (1781 in Parzellen aufgeteilt). So beziehen sich schriftliche Berichte aus dem 14. und 15. Jahrhundert eher auf diesen Teil des heutigen Dorfes. Parallel zur Existenz dieses Gutshofes wurde für Agraraktivitäten auch das Gebiet südlich von *Savíner-Bach* genutzt, im Bereich der heutigen Flur *Staré Savíny* und des *Savíner Waldes*. Die hiesigen Bewohner waren höchstwahrscheinlich die Untertanen der genannten Herrschaften. Es wurden also die Volkserzählungen in Bezug auf der Flur *Staré Savíny* bestätigt, die bis heute erhalten geblieben sind. Die Untersuchung trug auch zur tieferen Erkenntnis über die Region Bouzov bei, einst so typisch für Kalkproduktion, weil an Fluren *U Březin* und *Pod božími mukami* Überreste pyrotechnischer Vorrichtungen identifiziert wurden, die mit dieser Produktion direkt zusammenhängen. Ohne interessante Sachen gibt es auch keine

Sagen bezüglich der hiesigen Straßen, die der Autor dieses Beitrags von Erzählungen der Zeitzeugen verzeichnete.

Karel Faltýnek, Pavel Šlázar: Befunde von Gliederfrauengürteln aus der Neuzeit in Region Bouzov

Zu einer spezifischen und bis vor kurzem vernachlässigten Gruppe von Artefakten aus Farbmعادallen, oft auch falsch interpretiert, gehören Teile von Frauengürteln aus Metall aus der Renaissancezeit. Insgesamt fünf Teile, die höchstwahrscheinlich einem Gürtel angehörten, (Abb. 2:1-4), wurden in April 2015 mit Metalldetektoren an der Gemeinde Střemeničko in Region Bouzov gefunden. Die auffällige Einfachheit der Handwerkskunst und der Verarbeitung legt nahe, dass es sich um ein billigeres Produkt für die ländliche Bevölkerung handelt.

Das einzige Fragment einer Fibel aus Blažov (Abb. 2:5), gefunden auch mit Metalldetektor in Herbst 2014, hat eine direkte Analogie aus Němčice na Hané.

Eva Pulkrťová: Historismus in Region Jeseník und deren architektonischen Schätze

Die Autorin bringt in ihren Beitrag eine neue Untersuchungsergebnisse über den Eintritt des Historismus in der Region Jeseník. Die bedeutendsten historischen Bauten der Region, das Gruft von Vincenz Priessnitz und die Maria-Empfängnis-Kirche in Travná, die in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts zum Vorbild für die lokale Sakralarchitektur wurden, werden detailliert beschrieben. Für einen umfassenden Überblick über das Thema werden auch Kamieniec Żąbkowicki (PL), das Schloss der niederländischen Prinzessin Marianne von Oranien-Nassau, das am Anfang der ganzen Geschichte steht, beschrieben. Ähnliche Themen in Artikeln der vorherigen Sammlband, die sich hauptsächlich auf neugotische Steinkirchen und

den Wallfahrtsort in Travná beschränken, werden erweitert und dank neuen Informationen auch korrigiert.

Jitka Štáblová: Geheimnisvolle Burg Pleče, Beschreibung, Geschichte und Zukunft der Burgruine

Pleče ist eine Burgruine, die sich am östlichen Ende eines langen schmalen Vorgebirges oberhalb des Zusammenflusses von Bächer Staříč und Branná, 3 km südlich der Gemeinde Jindřichov befindet. Die Burg wurde nach einer nahegelegenen Siedlung benannt. Nach archäologischen Funden kann die Burg auf die Wende des 13. und 14. Jahrhunderts datiert werden. Als Bauherr wird ein Landesherr oder eine Privatperson, vielleicht aus dem Adelsgeschlecht von Leipa, genannt, aber wahrscheinlicher ist die Hypothese, dass die Burg vom Adelsgeschlecht Wüsthube erbaut wurde, das in der Region ansässig war. Das Areal besteht neben dem eigenen Burgkern aus Graben mit Wall, Vorburg mit Graben und Vorfeld.

Die Burgruine Pleče ist ein wertvolles Bau- und Denkmal mit dokumentierten Artefakten der ursprünglichen, großzügig gestalteten und zum Teil sorgfältig realisierten Fundamente. Der außerordentliche Wert dieses Denkmals liegt in der Tatsache, dass die Burg nie in ihrem beabsichtigten Umfang fertig gebaut wurde und deren Baustelle wurde dank der langjährigen Ablagerungen konserviert, und stellt somit eine wertvolle architektonische, historische und archäologische Wissensquelle dar.

Robert Šrek: Architektur des Kurortes Teplice nad Bečvou in erster Hälfte des 19. Jahrhunderts

Der Artikel befasst sich mit der Architektur des Kurortes Teplice nad Bečvou in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Basierend

auf der Untersuchung von Archivquellen ist es möglich, den komplizierten Prozess bezüglich der Rekonstruktion des Hauptgebäudes und des Neubaus der Brücke über den Fluss Bečva zu rekonstruieren. Bei diesen Baueignissen wurden erhebliche Einsparungen erzielt und Pläne vorgeschlagen, die billige und weniger hochwertige Varianten vorziehen; die interessantesten Projekte blieben unrealisiert. Der größte Nutzen für Teplice nad Bečvou war in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts die romantische Umgebung, die die Kurgäste für ihre Freizeitaktivitäten und als Ergänzung zur Behandlung genutzt haben.

BIBLIOGRAFIE PRACOVNÍKŮ OLOMOUCKÉHO PRACOVIŠTĚ NPŮ ZA ROK 2018

- BELŠÍK, Ondřej; BLÁHA Jiří: Krov a střecha zámku v Čechách pod Kosířem a jejich výpovědní hodnota, Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, společenské vědy, č. 316, 2018, s. 110–120.
- BELŠÍK, Ondřej: Pozdně barokní krov mansardové střechy severního křídla předzámčí plumlovského zámku, Sborník 2017 Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci, 2018, s. 9–19.
- DAVIDOVÁ, Kamila: Restaurování slavnostního sálu Komenia v Olomouci, Sborník 2017 Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci, 2018, s. 91–93.
- DEHNEROVÁ, Hana: Stručná zpráva o odkrytí zdiva bastionu č. X olomoucké pevnosti, Sborník 2017 Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci, 2018, s. 21–27.
- DEHNEROVÁ, Hana; ŠLÉZAR, Pavel: Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc). Ulice Křížkovského 10, č. p. 512, parc. č. st. 208, Přehled výzkumů č. 59-2, 2018, s. 259–261.
- DEHNEROVÁ, Hana: Olomouc (k. ú. Olomouc-město, okr. Olomouc). Tylova ulice, parc. č. 75/69, Přehled výzkumů č. 59-2, 2018, s. 261.
- FALTÝNEK, Karel; PŘIDAL, Tomáš: Neprofesionální archeolog Josef Svozil z Příkaz na Olomoucku. 130. výročí narození a 50. výročí úmrtí významné osobnosti regionu. Archeologie Moravy a Slezska, Informační zpravodaj ČAS, pobočky pro Moravu a Slezsko XVIII, 2018, s. 149–153.
- FALTÝNEK, Karel; NOVÁK, Jakub; ŠLÉZAR, Pavel: Raně středověké osídlení Moravčan na Soutoku, Přehled výzkumů č. 59-2, 2018, s. 119–159.

- ŠTÁBLOVÁ, Jitka: Renesanční tvrz Kobylnů z Kobyliho v Podolí – zpráva o dokončení záchrany objektu, Sborník 2017 Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci, 2018, s. 109–113.
- ŠLÉZAR, Pavel: Komunikační síť raně středověké Olomouce. In: J. Martínek (ed.), Výzkum historických cest v interdisciplinárním kontextu 2018, Vlastivědný věstník moravský, Supplementum 3. Brno 2018, s. 69–82.
- ŠLÉZAR, Pavel: Proměna fortifikačního systému města Litovle na počátku 14. století, Vlastivědný věstník moravský roč. 70, č. 3, 2018, s. 253–268.
- ŠLÉZAR, Pavel: Olomouc between the Great Moravian and Přemyslid Duchies. In: P. Kouřil – R. Procházka et al., Moravian and Silesian Strongholds of the Tenth and Eleventh Centuries in the Context of Central Europe. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 57. Brno 2018, s. 115–135.
- ŠLÉZAR, Pavel: Raný středověk. Archeologie středověkého města. In: K. Konečný (red.): Litovel. Velké dějiny města. Svazek 1. Od nejstarších dob do roku 1918. Olomouc 2018, s. 63–65, 68–103.
- VEČEŘOVÁ, Anna: Konzervace fragmentů hedvábné textilie se zoomorfně-vegetativním motivem, Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci č. 314, 2017, Supplementum. Olomouc 2018, s. 17–22.
- ZLÁMAL, Tomáš; FALTÝNEK, Karel. Předběžná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v areálu školy Na Hradě aneb Co se pod sídlem katedry historie skrývá, in: Zužana, MÍROVÁ; Vít, ZÁHORÁK; Veronika, NĚMCOVÁ (eds.). Sborník prací 2. studentské konference 10 let archeologie na olomoucké univerzitě. Olomouc 2019, s. 12–29.
- ZLÁMAL, Tomáš. Prezentace nemovitých archeologických nálezů v MPR Olomouc, Monumentorum tutela, Ochrana pamiatok 27, 2018, s. 65–80.

ISBN 978-80-86570-32-7

Vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Olomouci
v roce 2019 jako sborník tematických příspěvků. Neprodejně.

WWW.NPU.CZ